

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/julkaisut/index.html>

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2005

ISBN 952-485-032-X (nid./htf)

ISBN 952-485-033-8 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2005:33

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
16.11.2005

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihetta käsittelevä työryhmä Puheenjohtaja: Markku Linna Sihteerit: Heikki Blom, Matti Hirvola ja Tarja Olenius	Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä
	Toimeksiantaja Opetusministeriö
	Toimielimen asettamispvm 4.2.2005

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)
Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio
(Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet)

Julkaisun osat Muistio + liitteet

Tiivistelmä

Nuorten siirtymistä perusopetuksesta jatko-opintoihin pyritään lisäämään ja nopeuttamaan. Tavoitteen toteutumista ja käynnistettyjä toimenpiteitä arvioimaan opetusministeriö asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli lisäksi esittää, minkälaisella toimenpidekokonaisuudella perusopetuksen jälkeiset jatko-koulutusmahdollisuudet voidaan jatkossa turvata koko ikäluokalle.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe ei ole vain kahden koulutusasteen välinen taitekohta, jossa tehdään valintoja jatko-opinnoista. Nivelvaihe on ymmärrettävä pidempänä siirtymävaiheena, jossa nuori asteittain selkiinntää suuntautumistaan ja pyrkimyksiään jatko-opintoihin ja ammattiin liittyen. Nivelvaiheen kysymyksiä ovat niin perusopetuksen sisällöt ja opetusjärjestelyt, oppilaanohjaus ja lisäopetus kuin toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen ja koulutusalan tai -väylän vaihto. Työryhmä on muistiossaan tarkastellut nivelvaihetta laajana moniammatillista yhteistyötä vaativana haasteena.

Työryhmä esittää perusopetuksesta välittömästi jatkokoulutukseen siirtymiselle asetetun koulutuspoliittisen tavoitteen tarkistamista siten, että vuonna 2008 97 % ja vuonna 2009 97,5 % perusopetuksen päättävistä aloittaisi samana vuonna toisen asteen koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa. Työryhmä esittää laajaa 30 ehdotusta käsittelevää toimenpidekokonaisuutta, jonka avulla ehdotettu tavoitetaso voidaan saavuttaa. Toimenpiteillä pyritään vaikuttamaan myös siihen, että aloitettu koulutus suoritetaan loppuun opiskelijan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Työryhmä ehdottaa, että perusopetuksessa kehitetään erilaisia varhaisen puuttumisen keinoja syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten koulunkäynnin tukemiseksi, kohdennetaan opettajien perus- ja täydennyskoulutusta oppilaiden ongelmien tunnistamiseen ja käsittelyyn, lisätään työ- ja käytäntöpainotteisia opetus- ja työskentelymuotoja, säädetään oppilaille oikeus henkilökohtaiseen oppilaanohjaukseen sekä uudistetaan oppilaanohjauksen sisältöjä ja menetelmiä.

Perusopetuksen lisäopetus tulisi esityksen mukaan säätää nuoren subjektiiviseksi oikeudeksi ja samalla sen järjestäminen velvollisuudeksi kunnille. Lisäopetuksen sisältöjen ja menetelmien tulee joustaa nykyistä enemmän oppilaiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Työryhmä esittää lisäksi säännösten muuttamista siten, että lisäopetukseen voisivat saman ja edellisen vuoden perusopetuksen päättäneiden lisäksi hakeutua myös perusopetuksen kaksi vuotta aikaisemmin päättäneet. Lisäopetuksen rahoituksen oppilasmäärälaskennassa työryhmä esittää otettavaksi käyttöön kevään ja syksyn laskentapäivät ammatillisen ja lukiokoulutuksen menettelyä vastaavasti.

Lukion opinto-ohjausta tulee tehostaa ja opiskelun muuta tukea lisätä. Maahanmuuttajien lukio-opintojen tukemiseksi työryhmä esittää kieli- ja opiskelutaitoja parantavia kursseja lukio-opintojen alkuun.

Työryhmä esittää vuonna 2006 käynnistettävän ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen laajentamista asteittain siten, että aloittajatavoite olisi noin 2 000 vuodesta 2009 lukien. Ammatillisia perustutkintoja työryhmä esittää kehitettäväksi siten, että tutkintojen osista olisi mahdollista koota kokonaisuuksia, joita suorittamalla voitaisiin muodostaa yksilöllisiä polkuja työelämään niille nuorille, joilla ei ole valmiuksia yhtäjaksoisesti suorittaa koko kolmivuotista ammatillista perustutkintoa. Ammatillinen koulutus tulisi lisäksi nykyistä joustavammin voida aloittaa teoriaopintojen sijasta ammattitehtäviin tutustuttavalla työvaltaisella opiskelulla.

Työryhmä esittää, että toisen asteen yhteishakujärjestelmää uudistetaan siten, että koulutukseen hakeutuminen ja pääsy tehostuvat. Vuonna 2007 käyttöön otettavan sähköisen hakujärjestelmän avulla voidaan seurata reaaliaikaisesti haku- ja valintaprosessin etenemistä ja täyttää vapautuvia paikkoja nykyistä tehokkaammin. Tehostettua tukea ja ohjausta tarvitseville perusopetuksen päättävillä nuorilla koulujen tulisi laatia yhdessä kodin kanssa jatkokoulutus- ja urasuunnitelma.

Työryhmä esittää, että toisen asteen opiskelijoiden opintotukea tulee kehittää asteittain siten, että vanhempien luona asuvien ja 17-vuotiaiden itsenäisesti asuvien opintotuen vähimmäismäärä korotetaan lapsilisan tasolle, lapsilisan tasoinen opintoraha myönnetään ilman vanhempien tuloihin perustuvaa tarveharkintaa ja lapsilisan suurin opintoraha korotetaan enintään kaksinkertaiseksi, jos vanhemmat ovat pienituloisia.

Opiskelijoiden joustavaa siirtymistä koulutusmuodosta toiseen tulee kehittää siten, että siirtyminen on mahdollista muulloinkin kuin yhteishaun ajankohtina. Lukio- ja ammatillisen koulutuksen yhteistyötä tulee lisätä yhteisen opetustarjonnan järjestämisessä. Kansanopistojen tarjontaa erityisesti lisäopetuksen ja muille kuin oppivelvollisille tarkoitettua perusopetuksen järjestämisessä on hyödynnettävä nykyistä enemmän.

Nuorten työpajojen sekä perus- ja lisäopetuksen, lukio- ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien yhteistyössä keskitetään niihin nuoriin, jotka keskeyttävät joko perusopetuksen tai toisen asteen koulutuksen tai eivät sijoitu perusasteen jälkeiseen koulutukseen. Yhteistyön tulee mahdollistaa nuoren joustava liikkuminen koulun/oppilaitoksen ja työpajan välillä. Opetuksen/koulutuksen järjestäjän ja työpajan yhteistyön tulee perustua sopimukseen, jossa yhteistyön muodot, vastuut ja korvaukset määritellään. Työpajakakson pituus tulee voida määritellä nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Työpajatoiminnassa nuoren hankkima osaaminen tulee tunnustaa ja hyväksilukea osaksi suoritettavaa koulutusta tai tutkintoa.

Kuntien tulisi muodostaa kunnallisia tai seutukunnallisia eri viranomaisista koostuvia yhteistyöryhmiä koordinoimaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja elinolojen kehittämistä ja seuranta. Tämä lisää palvelujen tunnettua, laatua ja oikeaa kohdentumista sekä säästää resursseja. Moniammatillinen yhteistyö mahdollistaa myös riittävän varhaisen puuttumisen lapsen ja nuoren vaikeuksiin.

Avainsanat

Ammatillinen koulutus, ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus, keskeyttäminen, koulutustakuu, lukiokoulutus, moniammatillinen verkosto, nivelvaihe, perusopetus, perusopetuksen lisäopetus, toisen asteen koulutus, työpajatoiminta, yhteistyö

Muut tiedot

Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33	ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-032-X (nid.) 952-485-033-8 (PDF)	
Kokonaissivumäärä 86 + liitteet	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino	Kustantaja Opetusministeriö		

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
16.11.2005

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgrupp som behandlat övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet Ordförande: Markku Linna Sekreterare: Heikki Blom, Matti Hirvola och Tarja Olenius	Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
	Datum för tillsättande av organet 4.2.2005	Dnr 3/040/2005

Publikation (även den finska titeln)
 Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet (Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämissuoritusmuistio)

Publikationens delar promemoria samt bilagor

Sammandrag

Målet är att fler ungdomar och i snabbare takt skall övergå till fortsatta studier efter den grundläggande utbildningen. För att bedöma måluppfyllelsen och de åtgärder som satts in tillsatte undervisningsministeriet en arbetsgrupp som också hade i uppgift att lägga fram förslag till en åtgärdsplan som kan trygga möjligheterna till fortsatta studier efter den grundläggande utbildningen för hela åldersklassen i framtiden.

Övergångsskedet mellan den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet är inte enbart en gräns mellan två utbildningsstadiet där man träffar val om fortsatta studier. Övergången måste förstås som en längre övergångstid då den unga gradvis klargör sin inriktning och sina ambitioner i fråga om fortsatta studier och yrke. Aktuella frågor i samband med övergångsskedet är såväl innehållet och undervisningsarrangemangen, elevhandledningen och påbyggnadsundervisningen i den grundläggande utbildningen som studieavbrott och byte av utbildningsområde eller -utbildningsväg i utbildningen på andra stadiet. Arbetsgruppen har i sin promemoria granskat övergångsskedet som en utmaning som fordrar yrkesövergripande samarbete.

Arbetsgruppen föreslår att det utbildningspolitiska målet för övergången från grundläggande utbildning direkt till fortsatt utbildning skall justeras så, att 97 % år 2008 och 97,5 procent år 2009 av dem som avslutar den grundläggande utbildningen inleder utbildning på andra stadiet eller grundskolans påbyggnadsundervisning samma år. Arbetsgruppen föreslår en omfattande åtgärdsplan med 30 förslag med vars hjälp den föreslagna målnivån kan uppnås. Åtgärderna skall också ha som effekt att påbörjad utbildning slutförs på det för den studerande mest ändamålsenliga sättet.

Arbetsgruppen föreslår att i den grundläggande utbildningen utvecklas olika metoder för tidigt ingripande för att stödja skolgången för barn och unga som löper risk att marginaliseras, att lärarnas grund- och fortbildning riktas på att identifiera och behandla problem hos eleverna, att fler arbetsinriktade och praktiskt inriktade undervisnings- och arbetsformer införs, att det föreskrivs om elevens rätt till personlig elevhandledning samt att innehållet och metoderna i elevhandledningen revideras.

Enligt förslaget skall det föreskrivas om de ungas rätt till påbyggnadsundervisning i den grundläggande utbildningen. Samtidigt skall kommunerna åläggas att ordna sådan. Innehållet och metoderna i påbyggnadsundervisningen skall i högre grad än för närvarande smidigt anpassas till elevernas individuella behov. Arbetsgruppen föreslår vidare att bestämmelserna ändras så att inte bara de som avslutat den grundläggande utbildningen samma eller föregående år utan också de som avslutat grundskolan två år tidigare skall kunna söka sig till påbyggnadsundervisning. I fråga om beräkningen av relevanten för finansieringen av påbyggnadsundervisningen föreslår arbetsgruppen att samma beräkningsdagar för våren och hösten som i yrkesutbildningen och gymnasieutbildningen tas i bruk.

Studiehandledningen i gymnasiet bör effektiviseras och annat stöd under studierna utökas. För att stödja gymnasiestudier bland invandrare föreslår arbetsgruppen språk- och studiefärdighetskurser i början av studierna.

Arbetsgruppen föreslår att den handledande och förberedande utbildning inför den grundläggande yrkesutbildningen som startar 2006 gradvis utvidgas så, att nybörjarmålet utgör ca 2000 från år 2009. De yrkesinriktade grundexamina skall enligt arbetsgruppen utvecklas så att man av delar av examina kan samla helheter som bildar individuella vägar till arbetslivet för de ungdomar som saknar förutsättningar att avlägga en hel treårig yrkesinriktad grundexamen i en följd. Yrkesutbildningen skall dessutom smidigare än för närvarande kunna inledas med praktiska studier som introducerar i yrkesuppgifter i stället för med teoristudier.

Arbetsgruppen föreslår att systemet med gemensam ansökan på andra stadiet reformeras så att ansökan och tillträdet till utbildning effektiviseras. Med hjälp av det elektroniska ansökningssystem som tas i bruk 2007 kan man i realtid följa ansöknings- och antagningsprocesserna och effektivare besätta platser som frigörs. Skolan bör tillsammans med hemmen utarbeta en plan för fortsatta studier och yrkeskarriär för ungdomar som avslutar den grundläggande utbildningen och är i behov av intensifierat stöd och handledning.

Arbetsgruppen föreslår att studiestödet för studerande på andra stadiet gradvis bör utvecklas så att minimibeloppet för studerande som bor hos föräldrarna och för 17-åringar som bor självständigt höjs till samma nivå som barnbidraget, att studiepenning till samma belopp som barnbidraget beviljas utan behovsprövning på basis av föräldrarnas inkomster och att studiepenning till samma belopp som barnbidraget höjs till högst det dubbla om föräldrarna har små inkomster.

Det skall vara möjligt att smidigt övergå från en skolform till en annan också vid andra tidpunkter än vid gemensam ansökan. Samarbetet mellan gymnasieutbildningen och yrkesutbildningen bör utökas vid ordnandet av ett gemensamt utbildningsutbud. Folkhögskolornas utbud särskilt när det gäller att ordna påbyggnadsundervisning och grundläggande utbildning för andra än läropliktiga bör utnyttjas mer än för närvarande.

Ungdomsverkstäderna samt anordnarna av grundläggande utbildning och påbyggnadsundervisning, gymnasieutbildning och yrkesutbildning skall i sitt inbördes samarbete koncentrera sig på ungdomar som avbryter antingen den grundläggande utbildningen eller utbildningen på andra stadiet eller som inte får någon plats i utbildning efter grundstadiet. Samarbetet skall göra det möjligt för de unga att flexibelt röra sig mellan skolan/läroanstalten och verkstaden. Samarbetet mellan utbildningsanordnaren och verkstaden skall basera sig på ett avtal där samarbetsformerna, ansvaret och ersättningarna slås fast. Verkstadsperiodens längd bör kunna anges utgående från de ungas individuella behov. Det kunnande de unga förvärvat i verkstadsverksamheten bör erkännas och räknas till godo som en del av den utbildning eller examen som genomförs.

Kommunerna bör bilda kommunala eller regionala samarbetsgrupper bestående av olika myndigheter för att samordna utvecklingen och uppföljningen av barns och ungas välbefinnande och livsvillkor. Detta leder till bättre kända, högklassigare och adekvat riktade tjänster samt inbesparingar. Ett yrkesövergripande samarbete gör det också möjligt att ingripa i barns och ungas svårigheter i ett tidigt skede.

Nyckelord yrkesutbildning, utbildning som handleder och förbereder inför grundläggande yrkesutbildning, avbrott, utbildningsgaranti, gymnasieutbildning, nätverk över yrkesgränserna, övergångsskede, grundläggande utbildning, påbyggnadsundervisning, utbildning på andra stadiet, verkstadsverksamhet, samarbete

Övriga uppgifter

Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2005:33		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-032-X (htf) 952-485-033-8 (PDF)
Sidoantal 86 + bilagor	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

Description

Publisher
Ministry of Education

Date of publication
16.11.2005

Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) Chair: Markku Linna Secretary: Heikki Blom, Matti Hirvola och Tarja Olenius	Type of publication	
	Reports of the Ministry of Education, Finland	
	Contracted by Ministry of Education	
	Committee appointed on	Dno
	4.2.2005	3/040/2005

Name of publication

Report of the committee on transition from basic to upper secondary education and training

Parts Memorandum + appendices

Abstract

The Ministry of Education appointed a committee to assess the achievement of the stated aim to speed up young people's transition from basic education to further training and the implementation of relevant measures and to make proposals for action which will guarantee that the whole age group has opportunities for further education and training.

The junction of basic and upper secondary education is not merely a change from one level to another, entailing choices with regard to further education and training. It must be seen as a longer transition phase in which a young person gradually clarifies his/her preferences and aims regarding further education and future career. The issues relate to the content of basic education and teaching arrangements, guidance counselling, dropout in upper secondary education or training, and change of study fields or tracks. The report looks at the transition as a major challenge requiring multi-professional cooperation.

The committee proposes that the education policy target for the rate of transition from basic to further education be revised, so that 97% of school-leavers in 2008 and 97.5% in 2009 would start in secondary education or training or in additional basic education. The committee proposes a 30-point scheme for reaching this target. Another intended effect is to ensure the most appropriate way possible for each student to finish his/her education.

It is also proposed that different early intervention measures be developed in basic education in support of children and young people in risk of exclusion; that teachers' initial and continuing education be focused on ways to identify and deal with pupils' problems; that work-based and hands-on forms of teaching and learning be increased; that pupils be given a statutory right to individual guidance counselling; and that the content and methods of guidance counselling be modified to this end.

According to the committee, voluntary additional basic education must be made the young person's statutory subjective right and at the same time the responsibility for it should rest with the local authorities. The content and methods of additional basic education must be elastic enough to respond to pupils' individual needs. The committee proposes that statutes be altered to make participation in additional basic education possible not only for school-leavers of the same and previous year but also those who finished their schooling two years earlier. In the financing of additional education, the number of students should be counted at two points each year instead of the present autumn counting.

Guidance counselling and other study support in the upper secondary school must be increased. With a view to supporting immigrants' general upper secondary studies, the committee proposes courses improving language and study skills at the beginning of the upper secondary school.

Further, the system of preparatory education for immigrants should be gradually expanded to 2000 entrants in 2009. The committee proposes that vocational qualifications be developed to enable them to be composed from individual study modules. This would enable individual tracks to be designed for young persons who do not have the skills and capacity for completing the three-year qualification as a continuous programme. Further, it should be possible to start VET with a work-oriented period familiarising with work tasks, instead of theoretical studies.

The committee proposes that joint application to upper secondary level be improved to step up entry to training. The e-application system to be adopted in 2007 will enable the admissions process to be monitored in real time and the available places to be filled more efficiently. Young people in need of intensified support and guidance should have a further training and career plan devised in cooperation with their families.

It is proposed that the student financial aid available for upper secondary studies be developed so that the grant for students living with their parents and for independently living 17-year-olds be raised to correspond to the family allowance and that this grant be awarded without means-testing, but the sum be doubled at most if the parents have small income.

Students' transfer from one form of schooling to another should be made more flexible to allow transfers also outside the application times. The provision of joint general and vocational upper secondary education should be increased. The provision of adult education centres should be used more extensively, especially in additional basic education and in education intended for those no longer in compulsory school age.

Cooperation between youth workshops, basic and additional basic education, upper secondary schools and vocational institutes should focus on young people who drop out of basic or upper secondary education and who do not begin post-compulsory education or training. Cooperation would enable a young person to move flexibly between school and workshop. Education/training providers and workshops should base their cooperation on an agreement laying down the forms of action, responsibilities and compensations. The duration of workshop periods should be determined according to the young person's needs. The knowledge and skills acquired in workshops should be recognised and counted towards a qualification/certificate.

Local authorities should set up municipal or regional bodies to coordinate the development of young people's well-being and living conditions. This would make the services better known, enhance their quality and targeting and save resources. Multi-professional cooperation also promotes early intervention in children's and young people's problems.

Other information

Name and number of series	ISSN	ISBN
Reports of the Ministry of Education, Finland 2005:33	1458-8102	952-485-032-X(pbk) 952-485-033-8 (PDF)
Number of pages 86+ appendices	Language Finnish	Price
		Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education

Opetusministeriölle

Opetusministeriö asetti 4.2.2005 työryhmän jonka tehtävänä oli

- kartoittaa perusopetuksen päättävien oppilaiden siirtymistä perusopetuksen lisäopetukseen, ammatilliseen koulutukseen valmistaviin koulutuksiin, lukio- ja ammatilliseen koulutukseen sekä nuorten työpajoihin,
- selvittää oppilaitosten ja työpajojen yhteistyömallit, oppilaitoksesta työpajalle ohjatun oppilaan/opiskelijan työpajajakson rahoitusmalli ja moniammatillisen työn rooli haasteellisen oppilaan tukijana sekä
- koota ehdotukset toimenpiteiksi, joilla varmistetaan perusopetuksen jälkeiset jatkomahdollisuudet koko ikäluokalle.

Työryhmän tuli selvittää myös kansanopistojen mahdollisuudet kohderyhmälle soveltuvan koulutuksen ja muun toiminnan toteuttamisessa.

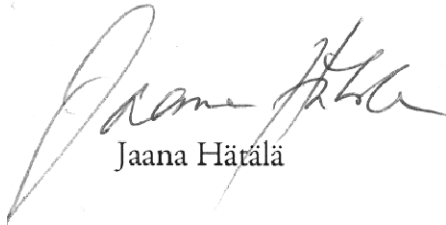
Työryhmän puheenjohtajaksi opetusministeriö kutsui kansliapäällikkö Markku Linnan ja jäseniksi johtaja Eeva-Riitta Pirhosen, hallitusneuvos Timo Lankisen, opetusneuvos Arja Mäkeläisen ja ylitarkastaja Jaana Hätälän opetusministeriöstä sekä projektipäällikkö Elise Virneksen (ent. Hänninen) Opetushallituksesta ja ylitarkastaja Anneli Tallqvistin työministeriöstä. Työryhmän sihteerinä toimivat opetusneuvos Heikki Blom, ylitarkastaja Tarja Olenius ja pääsihteeri Matti Hirvola opetusministeriöstä.

Saatuaan muistionsa valmiiksi työryhmä jättää sen kunnioittavasti opetusministeriölle.

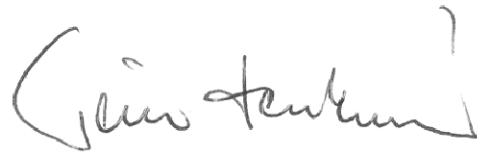
Helsingissä 30. syyskuuta 2005

Markku Linna

Jaana Härälä

Timo Lankinen

Arja Mäkeläinen

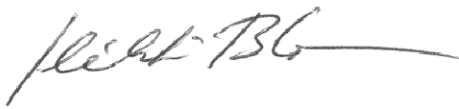
Eeva-Riitta Pirhonen

Anneli Tallqvist

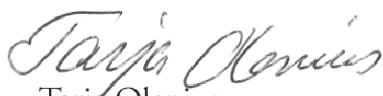
Elise Virnes

Heikki Blom

Matti Hirvola

Tarja Olenius

Sisältö

1	Johdanto	10
1.1	Työryhmän asettamisen taustaa	10
1.2	Nivelvaiheen määrittely	10
1.3	Nivelvaiheessa erityistä tukea tarvitsevat nuoret	11
2	Perusopetusjärjestelmä nivelvaiheen näkökulmasta	12
2.1	Perusopetus	12
2.1.1	<i>Yleistä</i>	12
2.1.2	<i>Oppilaanohjaus ja työelämään tutustumisen jakso (TET -jakso)</i>	12
2.1.3	<i>Erytisopetus, tukiopetus ja oppilashuolto</i>	13
2.2	Perusopetuksen lisäopetus	13
2.2.1	<i>Taustaa</i>	13
2.2.2	<i>Lainsäädäntö</i>	14
2.2.3	<i>Opetussuunnitelma, opintojen tavoitteet ja sisällöt</i>	14
2.2.4	<i>Lisäopetuksen käytännön toteutus</i>	15
2.2.5	<i>Lisäopetuksen alueellinen tarjonta ja oppilasmäärät</i>	16
2.3	Vapaan sivistystyön oppilaitosten opetustarjonta	17
2.3.1	<i>Kansanopistojen perus- ja lisäopetuksen järjestämisluvat ja oppilasmäärät</i>	17
2.3.2	<i>Kansanopistojen järjestämän perus- ja lisäopetuksen käytännöt</i>	18
2.3.3	<i>Muu vapaan sivistystyön opetustarjonta</i>	19
3	Toisen asteen koulutusjärjestelmä nivelvaiheen näkökulmasta	20
3.1	Lukiokoulutus	20
3.1.1	<i>Yleistä</i>	20
3.1.2	<i>Opinto-ohjaus, opiskelijahuolto ja opiskelun erityinen tuki</i>	20
3.1.3	<i>Aikuisille tarkoitettu perusopetus ja lukiokoulutus</i>	21
3.1.4	<i>Ylioppilastutkinto</i>	22
3.2	Ammatillinen koulutus	23
3.2.1	<i>Yleistä</i>	23
3.2.2	<i>Tilastotietoa ammatillisesta peruskoulutuksesta</i>	25
3.2.3	<i>Opinto-ohjaus, opiskelijahuolto ja opiskelun erityinen tuki</i>	27
3.2.4	<i>Erytisopetus</i>	27
3.2.5	<i>Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavat koulutukset</i>	29
3.2.5.1	<i>Muuna kuin ammatilliseen perustutkintoon johtavana koulutuksena järjestettävä kotitalousopetus (talouskoulu)</i>	29
3.2.5.2	<i>Vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus</i>	29
3.2.5.3	<i>Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus</i>	31
3.2.5.4	<i>Vuonna 2006 käynnistyvä ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus</i>	32
3.3	Opintotuki	33

4	Nuorten työpajatoiminta nivelvaiheen tukimuotona	35
4.1	Yleistä	35
4.2	Työpajatoiminnan tunnuspiirteitä	36
4.3	Työpajavalmentajien työnkuva ja koulutustausta	37
4.4	Työpajanuorten koulutustausta ja sijoittuminen pajajakson jälkeen	38
4.5	Työpajojen ja opetuksen/koulutuksen järjestäjien välinen yhteistyö	39
4.6	Nuorisotoimen ja opetuksen/koulutuksen järjestäjien välinen muu yhteistyö	41
5	Työvoimatoimistojen asiakkaina olevat nuoret – nuorten työvoimapalvelut ja tukitoimet	43
5.1	Nuorten työttömyyden kehityssuunta ja erityispiirteet	43
5.2	Nuorten työvoimapalvelut	44
5.3	Nuorten osallistuminen työvoimapolitiittisiin tukitoimiin	45
5.4	Nuorten yhteiskuntatakuun toimeenpanon linjaukset	46
6	Toisen asteen koulutustarjonta, koulutukseen hakeutuminen ja pääsy sekä perusopetuksen jälkeinen välitön sijoittuminen koulutukseen	48
6.1	Toisen asteen koulutustarjonta	48
6.2	Koulutukseen hakeutuminen ja pääsy	49
6.2.1	<i>Toisen asteen yhteishakujärjestelmä ja valintaperusteet</i>	49
6.2.2	<i>Toisen asteen koulutukseen yhteishaussa hakeneet ja valitut</i>	51
6.2.3	<i>Kevään 2005 yhteishaussa hakematta jättäneet perusopetuksen päättäneet nuoret</i>	53
6.3	Perusopetuksen ja lisäopetuksen jälkeinen välitön sijoittuminen koulutukseen	53
6.3.1	<i>Perusopetuksen päättäneiden välitön sijoittuminen koulutukseen</i>	53
6.3.2	<i>Perusopetuksen lisäopetuksen suorittaneiden välitön sijoittuminen koulutukseen</i>	55
6.3.3	<i>Koulutustakuun tavoitteenasettelun tarkastelua</i>	55
7	Toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen ja läpäisy	57
7.1	Lukiokoulutuksen keskeyttäminen	57
7.2	Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen	58
7.3	Toisen asteen koulutuksen läpäisy	62
8	Nivelvaiheen ongelmat ja haasteet	64
9	Työryhmän ehdotukset ja niiden perustelut	75
9.1	Koulutustakuun toteutumista kuvaavien tunnuslukujen tarkistaminen	75
9.2	Toimenpiteet nivelvaiheen toimivuuden tehostamiseksi	76
	Lähteet	86
	Liitteet	87

1 Johdanto

1.1 Työryhmän asettamisen taustaa

Yhteiskunnan ja työmarkkinoiden muutosten myötä myös ammatinvalinta on vaikeutunut ja monimutkaistunut. Perusopetuksen päättävät nuoret joutuvat tekemään valintoja yleisivistävien lukio-opintojen ja ammatillisen koulutuksen eri alojen ja tutkintojen välillä. Ammatinvalintaan liittyvissä asioissa moni perusopetuksen päättävä nuori on vielä kypsytymättömän tai kokee muutoin uranvalinnan vaikeaksi. Valintatilanteeseen liittyy monenlaisia kysymyksiä, kuten riittävätkö omat tiedot ja taidot koulutukseen pääsyyn ja siitä selviytymiseen tai kiinnostaako ala riittävästi koulutuksen jälkeistä työelämää ja ammattia ajatellen. Monet eivät vielä lainkaan tiedä, mille alalle haluaisivat suuntautua, jolloin opiskelupaikka saattaa tulla valituksi täysin sattumanvaraisesti tai toisarvoisin perustein. Tällöin aloitettu koulutus päättyy herkästi keskeyttämiseen.

Lasten ja nuorten psykososiaalinen pahoinvointi on lisääntynyt. Nivelvaiheen toteutumiseen vaikuttavat muutkin kuin suoranaisesti kouluun/oppilaitokseen liittyvät tekijät, kuten erilaiset elämäntilanteisiin liittyvä vaikeudet, nuoren sosiaalinen tilanne ja perheen antama tuki tai sen puute. Osa nuorista on monien asioiden yhteisvaikutuksena vaarassa pudota koulutusjärjestelmästä perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa ja syrjäytyä koulutuksen ja ammatin puuttuessa myös työelämästä. Yksilöllisten vaikutusten ohella seuraukset näkyvät yhteiskunnallisten, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusten nousuna.

Opetusministeriön eri asiakirjoissaan asettamia lähivuosien keskeisimpiä haasteista koulutusjärjestelmän toimivuudelle ovatkin koulutusasteiden välisten nivelvaiheiden tehostaminen sekä koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen ja läpäisyn parantaminen. Tämän työryhmän tarkoituksena on tarkastella perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihetta ja arvioida viime vuosina käynnistettyjen toimenpiteiden riittävyttä asetettuihin tavoitteisiin nähden sekä esittää näkemyksensä siitä, millaisella toimenpidekokonaisuudella asetetut tavoitteet voitaisiin saavuttaa.

1.2 Nivelvaiheen määrittely

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihetta ei voida tarkastella yksinomaan kahden koulutusasteen välisenä taitekohtana, vaan vaiheena, jossa nuoret tekevät tärkeitä koulutusväyliä ja ammattiuraa koskevia ratkaisuja. Nivelvaihe onkin ymmärrettävä pidempänä siirtymävaiheena, jossa nuori alkaa asteittain selkiyttää omaa suuntautumistaan ja pyrki-

myksiään ja päätyy vähitellen jonkinasteiseen varmuuteen elämänsä suunnasta. Koulun/oppilaitoksen tehtävä on tukea nuorta tässä henkilökohtaisessa kehitysprosessissa.

Nivelvaiheen onnistuneeseen ylittämiseen pyritään paneutumaan perusopetuksessa opetuksen ohella muun muassa uranvalinnanohjauksella. Vastaavasti nivelvaiheen kysymyksinä on pidettävä myös eräitä toisen asteen koulutuksen aikaisia asioita, kuten keskeyttämistä tai koulutusväylän tai -alan vaihtoa, joissa nuori joutuu arvioimaan uudelleen aikaisempia ratkaisujaan. Osa perusopetuksen päättäneistä nuorista hakeutuu suoraan työmarkkinoille. Toisen asteen jatko-opintoja voidaan tällöin olla harkitsemassa uudelleen vasta muutaman vuoden työkokemuksen tai työttömyysvaiheen jälkeen.

1.3 Nivelvaiheessa erityistä tukea tarvitsevat nuoret

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe näyttää olevan kriittinen vaihe opiskelun jatkumiselle niiden nuorten kohdalla, jotka erilaisista syistä ovat syrjäytymisvaarassa ensin koulutuksesta ja myöhemmin työelämästä. Mitä pidemmäksi siirtymäaika muodostuu, sitä ongelmallisempaa on opintojen uudelleen aloittaminen ja loppuunsaattaminen. Erityistä tukea ja ohjausta tarvitsevat nuoret, joiden siirtymävaihe syystä tai toisesta pitkittyy tai on vaarassa pitkittyä: nuoret, jotka jättävät kokonaan hakeutumatta toisen asteen koulutukseen, hakevat, mutta jäävät ilman koulutuspaikkaa, peruuttavat saamansa opiskelupaikan tai eivät aloita lainkaan opintojaan tai keskeyttävät opintonsa heti koulutuksen alkuvaiheessa. Lisäksi pienen mutta haasteellisen ryhmän muodostaa kokonaan ilman perusopetuksen päättötodistusta jäävät nuoret.

2 Perusopetusjärjestelmä nivelevaiheen näkökulmasta

2.1 Perusopetus

2.1.1 Yleistä

Perusopetuksen järjestäminen on kuntien velvollisuus. Lisäksi valtioneuvosto voi myöntää lupia rekisteröidyille yhteisöille tai säätiöille perusopetuksen järjestämiseen. Perusopetuksen laajuus on yhdeksän vuotta. Perusopetuksen tuntimääristä eri oppiaineissa päättää valtioneuvosto ja opetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä Opetushallitus opetussuunnitelman perusteissa. Opetuksen järjestäjä hyväksyy opetusta varten opetussuunnitelman, jonka mukaisesti opetus järjestetään. Esiopetuksen, oppilashuollon sekä kodin ja koulun yhteistyön osalta opetussuunnitelman valmistelussa tulee olla mukana kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisia. Aikuisille tarkoitettua perusopetusta varten on laadittu oma tuntijakonsa ja opetussuunnitelman perusteet, joiden mukaista opetusta järjestetään aikuislukioissa ja lukioiden aikuislinjoilla. Niissä voi myös korottaa perusopetuksen arvosanoja.

Syyskaudella 2004 toiminnassa oli 3 720 peruskoulua, joissa oli yhteensä 593 150 oppilasta. Tyttöjä heistä oli 49 prosenttia. Perusopetuksen oppilaista erityisopetukseen siirrettyjä oli 39 800. Perusopetuksen päättäneitä oli noin 63 800.

Oppivelvollisuutensa löi laimin tilastojen mukaan lukuvuonna 2002–2003 kaikkiaan 79 oppilasta. Erotodistuksen sai perusasteelta 158 oppivelvollisuusiän ohittanutta. Lisäksi perusopetuksesta erosi ilman erotodistusta 98 oppivelvollisuusiän ohittanutta henkilöä.

2.1.2 Oppilaanohjaus ja työelämään tutustumisen jakso (TET -jakso)

Valtioneuvoston asetuksen (1435/1998) mukaan oppilaanohjausta tulee olla perusopetuksen ylimmillä vuosiluokilla yhteensä 2 vuosiviikkotuntia. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti ohjaustoiminnan tulee muodostaa koko perusopetuksen ajan kestävä jatkumo. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien perusteissa velvoitetaan opetuksen/koulutuksen järjestäjät tekemään ohjaustoiminnan suunnitelma, jossa määritellään ohjaustyön periaatteet ja tavoitteet sekä ohjaustyötä tekevien keskinäinen työnjako ja vastuualueet. Oppilaanohjaajan ja ohjaukseen osallistuvien opettajien tulee toimia yhteistyössä oppilaan opintojen alussa ja opiskelun nivelevaiheessa. Kaikkien opettajien tehtävä on ohjata oppilasta oppiaineiden opiskelussa ja oppimisen taitojen ja valmiuksien kehittämisessä sekä

ennaltaehkäistä opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä. Huoltajien kuuluu myös saada tietoa ohjaukseen liittyvistä asioista. Ohjauksen tulee myös erityisesti tukea niitä oppilaita, joilla on opiskeluun liittyviä vaikeuksia tai jotka ovat vaarassa jäädä koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle perusopetuksen jälkeen. Opetussuunnitelmassa tulee määritellä, miten yhteistyötä paikallisen työ- ja elinkeinoelämän kanssa toteutetaan. Yhteistyön keskeisiä alueita ovat erilaiset työelämän edustajien vierailut tunneilla, työpaikkakäynnit, projektityöt, tiedotusmateriaalin käyttö ja työelämään tutustuminen (TET).

2.1.3 Erityisopetus, tukiopetus ja oppilashuolto

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹ on määrätty tukiopetuksen, oppilashuollon ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksesta. Perusopetuslaissa (628/1998) on myös säädetty, että opetus tulee järjestää oppilaan ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja sen tulee edistää tervettä kasvua ja kehitystä.

Oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetusta muun opetuksen ohessa. Jos oppilaalle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyksen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi voida antaa opetusta muuten, oppilas tulee siirtää erityisopetukseen. Opinnoissaan tilapäisesti jälkeen jääneelle tai muutoin erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle tulee antaa tukiopetusta. Tukiopetus tulee aloittaa heti kun oppimisvaikeuksia on havaittu, jotta oppilas ei jäisi pysyvästi jälkeen opinnoissaan. Aloitteen tukiopetuksesta tekee ensisijaisesti opettaja yhteisymmärryksessä huoltajien kanssa. Tukiopetusta annetaan siinä laajuudessa kuin se on oppilaan koulumesteyksen kannalta tarkoituksenmukaista.

Mikäli tukiopetus ei yksin riitä, annetaan oppilaalle osa-aikaista erityisopetusta. Osa-aikaista erityisopetusta annetaan muun opetuksen ohessa samanaikaisopetuksena, pienryhmässä tai yksilöllisesti. Se nivelletään muuhun oppilaan saamaan opetukseen. Mikäli oppilaan opiskelu muun opetuksen yhteydessä ei ole mahdollista tai ei ole oppilaan kehityksen kannalta tarkoituksenmukaista, opetus tulee järjestää joko kokonaan tai osittain erityisopetuksen ryhmissä. Ensisijaisena tavoitteena on mahdollistaa yleisen oppimäärän tavoitteiden saavuttaminen. Jos oppilas ei tukitoimista huolimatta kykene saavuttamaan yleisen oppimäärän tavoitteita, oppimäärä yksilöllistetään. Oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

Oppilashuoltoon kuuluu oppilaan oppimisen perusedellytyksistä, fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtiminen. Oppilashuollon tavoitteena on oppimisen esteiden, oppimisvaikeuksien sekä muiden koulunkäyntiin liittyvien ongelmien ehkäiseminen, tunnistaminen, lieventäminen ja poistaminen mahdollisimman varhain.

2.2 Perusopetuksen lisäopetus

2.2.1 Taustaa

Perusopetuksen lisäopetus käynnistettiin kokeiluna 1977. Kokeilu perustui valtioneuvoston periaatepäätökseen, jonka mukaan peruskoulun päättäneille, jotka eivät päässeet keskiasteen opintoihin, voitiin järjestää peruskoulussa yhden vuoden mittaista lisäopetusta. Peruskoulun lisäopetus oli tarkoitettu niille peruskoulunsa päättäneille, jotka koulutuspaikkojen

¹ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Määräys 1/011/2004. Opetushallitus.

riittämättömyyden vuoksi olivat jääneet ilman jatkokoulutuspaikkaa. Koulutuksen päättävienä oli parantaa oppilaiden valmiuksia ja siten lisätä heidän mahdollisuuksiaan päästä jatkokoulutukseen. Kokeiluun sisältyi työelämään tutustuttamista kunnan mahdollisuuksien mukaan. Kokeilua toteutettiin 89 paikkakunnalla ja sitä seurattiin vuosittaisilla kyselyillä. Kokeilukokemusten pohjalta kehitettiin lisäopetuksen opetussuunnitelma. Valtioneuvosto päätti 14.3.1985 peruskoulussa annettavan lisäopetuksen perusteista. Kokeilussa käytetty opetussuunnitelma menetti merkitystään, kun 1985 annetuissa opetussuunnitelman perusteissa kouluille annettiin suuri päätävä lisäopetuksen oppimäärien suunnittelussa. Lisäopetuksen lupamenettelystä luovuttiin vuonna 1991. Lisäopetuksen toteutuksessa tuli kuitenkin pitäytyä opetusministeriön määräämissä lisäopetuksen perusteissa.

Lisäopetuksen ensisijainen tarkoitus oli toiminnan alussa taata peruskoulun päättävälle jatko-opintopaikka, koska keskiasteella ei ollut turvattu kaikille aloituspaikkaa. Tällä hetkellä lisäopetuksessa opiskelee runsaasti oppilaita, jotka pyrkivät ensisijaisesti korottamaan perusopetuksen arvosanojaan päästäkseen haluamaansa toisen asteen koulutukseen.

2.2.2 Lainsäädäntö

Perusopetuslaissa (628/1998, 1 §) säädetään myös perusopetuksen oppimäärän suorittaneille annettavasta lisäopetuksesta. Opetus, oppikirjat ja muu oppimateriaali, työvälineet ja työaineet ovat oppilaalle maksuttomia. Opetuksessa, joka on kunnan tai kuntayhtymän päätöksen taikka rekisteröidyn yhteisön tai säätiön sisäoppilaitosmuotoisena järjestämää, oppilaalla on oikeus maksuttomaan asumiseen sekä riittävään päivittäiseen maksuttomaan ruokailuun. Päätoimisissa opinnoissa opiskelijalla on oikeus maksuttomaan ateriaan niinä työpäivinä, joina opetussuunnitelma edellyttää opiskelijan läsnäoloa opetuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa.

Perusopetusasetuksen (852/1998) 3 §:n mukaan lisäopetusta annetaan vähintään 1 100 tuntia vuodessa. Lisäopetukseen voidaan ottaa oppilaaksi nuori, joka on saanut perusopetuksen päättötodistuksen samana tai edellisenä vuonna.

Valtioneuvoston asetuksen (1435/1998) 5 §:n mukaan lisäopetuksen erityisenä tavoitteena on kehittää nuoren valmiuksia uranvalintaan, parantaa edellytyksiä jatko-opintoihin sekä edistää elämäntaitoja.

2.2.3 Opetussuunnitelma, opintojen tavoitteet ja sisällöt

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden yhteydessä Opetushallitus päätti myös lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteista². Perusteissa päätettiin lisäopetuksen järjestämisen lähtökohdista ja opetuksen laajuudesta, lisäopetuksen tavoitteista, opetussuunnitelmasta, opinnoista, oppilaan arvioinnista ja todistuksista.

Perusopetuksen oppimäärän suorittaneille nuorille voidaan järjestää yhden lukuvuoden kestävä lisäopetusta, jonka laajuus on vähintään 1 100 tuntia vuodessa. Opetukselle ei ole määritelty erillistä tuntijakoa tai erillistä oppimäärää. Lisäopetuksen opetussuunnitelmaan voi kuulua perusopetuksen oppimäärän kaikille yhteisiä oppiaineita, valinnaisia aineita, perusopetuksen tehtävän mukaisia muita aineita ja oppiainekokonaisuuksia, ammattiin valmentavia opintoja sekä työelämään tutustumista. Oppilaalla tulee olla mahdollisuus korottaa perusopetuksen arvosanojaan. Lisäopetus voidaan järjestää myös valtioneuvoston asetuksen (1435/2001) 9 §:n mukaisesti toiminta-alueittain.

² Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Määräys 3/011/2004. Opetushallitus.

Lisäopetusta voidaan järjestää muun perusopetuksen yhteydessä, erillisissä lisäopetusryhmissä ja muissa oppilaitoksissa sekä työelämässä, järjestöissä ja yhteisöissä tapahtuvana ohjattuna opiskeluna. Oppilaat voivat suorittaa lisäopetuksen opintojaan muissakin oppilaitoksissa opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

Oppilaalla tulee olla mahdollisuus tutustua eri ammatteihin ja työelämään. Työpaikoilla tapahtuvan oppimisen tavoitteista ja sisällöistä sekä työnjaosta sovitaan opetuksen järjestäjien ja työelämän edustajien kesken.

Lisäopetus järjestetään siten, että se tarjoaa oppilaalle myönteisiä oppimiskokemuksia erilaisissa oppimisympäristöissä. Opetuksessa tulee käyttää monipuolisia menetelmiä ja työtapoja. Opintojen etenemistä tulee säännöllisesti seurata ja jokaisella oppilaalla tulee olla mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa opintojensa suunnittelussa ja suorittamisessa, jatko-opintojen valinnassa sekä uran ja elämän suunnittelussa. Oppilaalle tulee järjestää myös tarvittavat oppilashuolto- ja tukipalvelut.

Lisäopetuksen tavoitteena on tukea oppilaan kasvua ja kehitystä sekä ehkäistä syrjäytymistä. Tavoitteena on, että oppilas

- oppii itsenäisyyttä ja vastuullisuutta ja kehittää itsetuntemustaan,
- oppii yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja,
- kehittää opiskelutaitojaan,
- kehittää valmiuksia tehdä päätöksiä sekä suunnitella jatko-opintoja, uraansa ja tulevaisuuttaan,
- oppii arvioimaan omaa toimintaansa ja toteuttamaan suunnitelmiaan muuttuvissa olosuhteissa,
- parantaa jatko-opintoihin pääsyn edellytyksiä sekä opinnoissa tarvittavaa tieto- ja taitopohjaa,
- oppii hankkimaan opinnoissa, yhteiskunnassa ja muussa elämässä tarvittavia tietoja käyttäen hyväksi myös tieto- ja viestintäteknologiaa sekä
- oppi kehittämään taitojaan selvittää erilaisissa elämäntilanteissa.

Lisäopetuksen opetussuunnitelman laatimisesta vastaa opetuksen järjestäjä. Lisäopetukselle ei ole laadittu valtakunnallista oppimäärää, jonka vuoksi opetuksen järjestäjän tulee yhteistyössä oppilaan ja tarvittaessa hänen huoltajansa kanssa suunnitella ja sopia opinto-ohjelma ja siihen sisältyvät opinnot, oppiaineiden ja muiden opintojen tuntimäärät, henkilökohtaiset opiskelutavoitteet ja opinto-ohjauksen järjestäminen.

Oppilaan arvioinnin tulee olla luonteeltaan ohjaavaa ja kannustavaa sekä itsearviointia kehittävää. Lisäopetuksessa käytettävät todistukset ovat väli- tai jaksotodistus, todistus lisäopetuksen suorittamisesta sekä todistus lisäopetuksessa suoritetuista opinnoista.

2.2.4 Lisäopetuksen käytännön toteutus

Suuremmilla paikkakunnilla lisäopetusryhmät on muodostettu ottaen huomioon oppilaiden suuntautuminen. Lukio- ja ammatillisiin opintoihin suuntautuville on muodostettu omat ryhmänsä. Omia ryhmiä on myös erilaisista oppimisvaikeuksista kärsiville. Lisäopetusta on toteutettu yhteistyössä läheisten ammatillisen oppilaitosten kanssa. Myös aikuislukioissa on ollut mahdollisuus suorittaa yksittäisten oppiaineiden arvosanoja tai korottaa niitä.

Lisäopetuksessa korostuu opintojen ohjaus. Ohjausta antavat siihen nimetyt opettajat ja opinto-ohjaaja. Oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma. Lisäopetuksen oppilaiden henkilökohtaisen ohjauksen tarve vaihtelee paljon riippuen siitä, miten selkeä

käsitys oppilailla on jatko-opintopaikastaan. Lisäksi usein paikallisen työhallinnon ammatinvalinnanpsykologi tai muu vastaava asiantuntija on apuna.

2.2.5 Lisäopetuksen alueellinen tarjonta ja oppilasmäärät

Lisäopetusta järjestetään eniten oppivelvollisuusikäisille suunnatun perusopetuksen yhteydessä ja pääosa siitä on kunnallista (syksyllä 2004 noin 1 730 oppilasta). Tästä noin 220 oppilasta oli perusasteen erityiskoulujen yhteydessä. Lisäksi kansanopistoissa lisäopetuksen oppilaita oli syksyllä 2004 noin 560 ja aikuislukioiden yhteydessä noin 70.

Lisäopetuksen oppilasmäärät ovat pienentyneet tasaisesti 2000-luvulla. Kehitys on ollut samansuuntaista myös koko 1990-luvun ajan. Vuonna 2004 oppilasmäärät kääntyivät kuitenkin kasvuun. Eniten lisäopetusta järjestetään Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen lääneissä. Lapin läänissä on järjestetty lisäopetusta vain Rovaniemellä, jossa sen järjestäminen alkoi ensimmäisenä Suomessa. Vuoden 2004 syksyn tilanteen mukaan vajaassa 20 seutukunnassa ei ollut lainkaan lisäopetusta ja runsaassa 20:ssä vain muutama oppilas (alle 5). Tarjontaa on ollut eniten suurissa kaupungeissa, mutta toisaalta myös monissa suurissa kaupungeissa tarjonta on ollut vähäistä tai sitä ei ole ollut lainkaan.

Taulukossa 1 esitetään lisäopetuksen oppilasmäärien jakautuminen maakunnittain 2000-luvulla. Taulukosta voidaan havaita, että lisäopetus on keskittynyt tiettyihin maakuntiin (Uusimaa, Keski-Suomi, Pirkanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Varsinais-Suomi ja Pohjois-Savo). Maakunnat ovat samoja, joissa väestöpohjaan perustuen muutoinkin on eniten perusopetuksen oppilaita.

Taulukko 1. Perusopetuksen lisäopetuksen oppilasmäärät maakunnittain vuosina 2000–2004.³

Maakunta	2000	2001	2002	2003	2004
Uusimaa	914	898	776	746	848
Itä-Uusimaa	58	39	47	46	31
Varsinais-Suomi	202	227	197	186	182
Satakunta	41	42	40	32	34
Kanta-Häme	10	32	37	16	15
Pirkanmaa	236	239	199	195	207
Päijät-Häme	66	57	92	90	99
Kymenlaakso	35	37	18	29	21
Etelä-Karjala	53	43	52	38	28
Etelä-Savo	70	72	74	82	90
Pohjois-Savo	225	201	131	146	153
Pohjois-Karjala	38	42	67	46	34
Keski-Suomi	236	186	175	147	219
Etelä-Pohjanmaa	85	77	62	39	53
Pohjanmaa	30	33	40	62	68
Keski-Pohjanmaa	33	27	37	32	16
Pohjois-Pohjanmaa	274	248	214	186	205
Kainuu	25	40	26	21	16
Lappi	41	37	24	22	37
<i>Yhteensä</i>	2 672	2 577	2 308	2 161	2 356

³ Lähde: Valtionosuustilastot. Oppilasmäärä on syksyn tilastointipäivän (20.9) mukainen oppilasmäärä.

2.3 Vapaan sivistystyön oppilaitosten opetustarjonta

2.3.1 Kansanopistojen perus- ja lisäopetuksen järjestämisluvat ja oppilasmäärät

Peruskouluopetusta alettiin järjestää kansanopistoissa vuonna 1974 niin sanotussa yleislinjaopetuksessa. Taustalla oli siirtyminen peruskouluun ja etenkin mittavan muuttoliikkeen vuoksi kansanopistojen toivottiin antavan varsinaiselle peruskoululle rinnakkaisen ja sitä täydentävän, erityisesti oppivelvollisuusiän ohittaneille tarkoitetun koulutusmahdollisuuden. 1980-luvun alussa kansanopistoista noin kolmannekselle (noin 30 opistolle) myönnettiin peruskoulun todistuksenanto-oikeus. Peruskoululinjojen oppilaat olivat pääsääntöisesti oppivelvollisuusiän ohittaneita. Enemmistö heistä oli kansanopistossa täydentämässä opintojaan ja parantamassa jatko-opintomahdollisuuksiaan.

Koululakien säätämisen yhteydessä kansanopistojen todistuksenanto-oikeusluvut muutettiin perusopetuslain 7 §:n mukaisiksi perusopetuksen järjestämisluviksi. Luvissa määriteltiin, että opetus on tarkoitettu muille kuin oppivelvollisille ja opetus toteutetaan sisäoppilaitosmuotoisesti. Lisäksi luvassa asetettiin oppilaiden enimmäismäärä (noin 950 paikkaa). Kansanopistot kiinnostuivat etenkin lisäopetuksen mahdollisuuksista ja useimmat opistot hakivat lisäopetuksen järjestämisluvan. Oppilasmäärää ei yleensä lisäopetusluvun myöntämisen vuoksi nostettu.

Kansanopistojen järjestämisluvan enimmäismäärä koskee perusopetusta ja lisäopetusta yhteensä. Käytännössä suurin osa oppilaista opiskelee lisäopetuksessa ja perusopetuksen keskeyttäneiden oppivelvollisuusiän ylittäneiden nuorten tai aikuisten osuus on pienentynyt. Oppilasmäärät vaihtelevat 10–75 oppilaan välillä. Suurin osa linjoista on pieniä, mutta luvat on pyritty mitoittamaan niin, että olisi mahdollisuus muodostaa yksi tai useampi 15–20 oppilaan opetusryhmä.

Perusopetusta ja lisäopetusta järjestää edelleen noin 30 kansanopistoa. Syksyllä 2003 kokonaisoppilasmäärä oli 680, josta 519 (76 %) lisäopetuksessa ja syksyllä 2004 vastaavasti kokonaisoppilasmäärä 708, josta lisäopetuksessa 559 (79 %). Monessa seutukunnassa kansanopisto on keskeinen lisäopetuksen järjestäjä (mm. Ylivieska ja Ylä-Savo).

Lisäopetuksen lupia hakiessaan kansanopistot ovat liittäneet mukaan selvityksiä sijaintipaikkakuntansa tai lähikuntien tilanteesta lisäopetuksen järjestämisessä. Yleisiä ovat olleet tilanteet, joissa sijaintikunta ja lähikunnat eivät järjestä lisäopetusta siksi, että oppilasmäärät kunnissa ovat liian pieniä opetuksen järjestämiseen. Sen sijaan kansanopisto on voinut laajemmalta alueelta oppilaita rekrytoiden järjestää tämän mahdollisuuden. Sisäoppilaitosmuodon tarjoama täysihoitomahdollisuus tarjoaa oppilaille opetuksen lisäksi majoituksen ja ruokailun. Turvallisen asumisen järjestäminen on etenkin lasten vanhemmille tärkeä seikka.

Suomen Kansanopistoyhdistys teki vuonna 2002 opistojen piirissä perusopetusta koskevan kyselyn⁴, jonka mukaan noin 70 % oppilaista (N=599) oli kotoisin opiston sijaintikunnasta tai naapurikunnista. Maahanmuuttajaoppilaita oli noin 70. Runsaat puolet oppilaista oli hakeutunut opistoon omasta halustaan tai opinto-ohjaajan suosituksen perusteella. Oppilaiden taustaa koskevat tiedot eivät olleet kattavia, mutta esille tulivat etenkin lukivaikeudet ja muut oppimisvaikeudet sekä mielenterveysongelmat.

Kansanopistot ovat jossain määrin olleet kiinnostuneet mahdollisuudesta järjestää perusopetusta myös oppivelvollisille, lähinnä perusopetuksen ylimmillä luokilla oleville. Kyse on kuitenkin ollut enemmän yksittäisistä tapauksista. Kokeiluluonteisesti kahdelle opistolle on

⁴ Pylvänäinen, R. (2002): Perusopetus kyselyn tulosten koontia. Julkaisematon moniste. Suomen kansanopistoyhdistys.

annettu määräaikainen lupa järjestää perusopetusta myös oppivelvollisille. Oppilasmäärä on hyvin pieni ja ikäraja asetettu niin, että lupa koskee lähinnä yhdeksännen luokan oppilaita.

Yhteistyötä muiden oppilaitosten (peruskoulujen, ammatillisten oppilaitosten ja muiden kansanopistojen) kanssa pidetään tärkeänä. Monet perusopetusta järjestävät opistot olisivat valmiita lisäämään oppilasmääräänsä, vaikkakin toteavat sen aiheuttavan henkilöstöön, rakentamiseen ja välineistöön liittyviä lisäkustannuksia. Tosiasiassa uusia perusopetuksen tai lisäopetuksen lupa- tai oppilasmäärän lisäämishakemuksia ei ole juuri tullut viime vuosina. Nykyisten lupien enimmäisoppilasmäärä sallisi toteutunutta suuremman oppilasmäärän, mikä lisäisi opetuksen taloudellisempaa järjestämistä. Kansanopistojen tarjoamista mahdollisuuksista ei kuitenkaan kaikesta päätellen riittävästi informoida esimerkiksi perusopetuksen opinto-ohjauksessa. Kuntien suunnitelmallisuus ja yhteistyö kansanopistojen kanssa lisäopetuksen tarpeen selvittämisessä ja oppilaiden ohjaamisessa eteenpäin tukisi lisäopetuksen lisäämistavoitteita. Sisällöllisesti lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet antavat jo nyt riittävän joustavuuden opintojen järjestämisessä. Yhteisöllisen oppimisen ja internaattipedagogiikan hyödyntäminen on luonnollinen osa kansanopistojen lisäopetusta. Tätä osaamisaluetta kansanopistojen tulisi itsekkin pyrkiä korostamaan.

2.3.2 Kansanopistojen järjestämisen perus- ja lisäopetuksen käytännöt

Kansanopiston vahvuuksina nuorten perusopetuksen ja lisäopetuksen järjestämisessä on pidetty sisäoppilaitosmuodon tarjoamia etuja. Täysihoitomahdollisuus tarjoaa varsin nuorille oppilaille mahdollisuuden muuttaa turvallisesti vieraalle paikkakunnalle, usein ensimmäistä kertaa pois kotoa. Useat vanhemmat ovat pitäneet tätä hyvin tärkeänä. Vanhempien tavoitteena on toisinaan saada nuori nimenomaan toiselle paikkakunnalle, etäämmäs jengistä tai toveriseurasta, joka aiheuttaa ongelmia tai pois koulusta, jossa ongelmat ovat syntyneet ja niitä ei aina ole pystytty ratkaisemaan. Perus- ja lisäopetuksen oppilaat ovat useimmiten opistonsa nuorimpia. Sillä että muut opiston opiskelijat ovat usein jo aikuistuneita nuoria, on todettu olleen hyviä vaikutuksia näiden nuorten aikuistumiseen.

Yksilön tarpeita ja samalla yhteisöllistä oppimista ja vuorovaikutustaitoja korostava pedagogiikka on tukenut hyvin erilaisten oppijoiden tarpeita ja valmiuksia auttaen heitä myös laajemmin elämänhallintataitojen parantamisessa. Opetusryhmät ovat usein pieniä ja mahdollistavat hyvinkin yksilöllisen opetuksen. Opiskeluun on sellaisenaan jo paljon aikaa. Opistossa voi tämän ohella olla laaja muiden opintolinjojen opetustarjonta, jota myös perusopetuksen oppilaat voivat aina jossain määrin hyödyntää. Muut harrastusmahdollisuudet ovat kaikkien käytössä.

Opistojen tarjoamista tukipalveluista yleisimpiä olivat henkilökohtainen opintojen ohjaus, ammatinvalinnanohjaus, iltavalvonta ja ohjattu harrastustoiminta. Opistot pitivät vahvuuksinaan juuri opintojen yksilöllistä ohjaamista ja opiston tarjoamaa yhteisöllisyyttä.

Kansanopistoilla on ollut erilaisia perus- ja lisäopetukseen liittyviä projekteja. Meneillään on muun muassa "Toisen mahdollisuuden mallit ja menetelmät kansanopistossa" -hanke. Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa on selvitetty kansanopistoissa käytettyjä menetelmiä ja toimintamalleja yleissivistävän opetuksen järjestämisessä ja toteutuksessa ja etsitty kansanopiston erityispiirteitä. Jatkohankkeen teema on "ympäri vuorokautinen läsnä oleva ohjaus vuorovaikutteisessa yhteisössä". Neljässä hanketta vetävässä opistossa keskitytään läsnä olevaan ohjaukseen eri näkökulmista, kuten ohjauksen kokoaikaisuuteen, ohjaukseen vapaa-aikana ja projektityönä tapahtuvaan ohjaukseen.

Kansanopistot ovat esittäneet niin sanotun kolmannen väylän mallia "ammattikymppien"

ja ensisijaisesti arvosanojen korottamiseen tarkoitettujen lisäopetusmallien rinnalle sekä siihen omaa järjestämissuunnitelmaa ja rahoitusjärjestelmää. Osittain mallin tavoitteet liittyvät myös muuhun kansanopisto-opetukseen sekä niin sanottujen suuntaviivaopintojen yhteydessä kehiteltävään opinnolliseen kuntoutukseen.

2.3.3 Muu vapaan sivistystyön opetustarjonta

Kansalaisopistot ovat taiteen perusopetuksen suuria tarjoajia. Tätä tarjontaa käyttävät kuitenkin pääosin muutoinkin aktiivisimmat nuoret. Kansalaisopistoilla olisi kuitenkin etenkin taideaineissa ja käden taitoihin harjaannuttavissa aineissa sellaista tarjontaa, jota hyvin suunniteltuna ja yhteistyössä perusopetuksen järjestäjien ja oppilaitosten kanssa voitaisiin tarjota nuorille perusopetuksen rinnalla. Suurina kieliopintojen järjestäjinä kansalaisopistot tarjoavat maahanmuuttajille – myös maahanmuuttajanuorille – Opetushallituksen suosituksen mukaisia kieli- ja kulttuuriopintoja.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksista etenkin kansanopistoissa monet nuoret opiskelevat tutkintotavoitteisen opiskelun nivelvaiheissa erilaisilla muilla opintolinjoilla. Usein tästä puhutaan niin sanotun välivuoden viettämisenä. Tavallisesti tällainen "välivuosi" sijoittuu lukio-opintojen jälkeen haettaessa opiskelupaikkaa korkeakouluihin, mutta myös perusopetuksen päättäneitä nuoria opiskelee opistojen vastaavilla opintolinjoilla. Osa heistä pohtii opintojen aikana tulevaisuuden vaihtoehtojaan. Muutamassa kansanopistossa on myös opintolinjoja, jotka on tarkoitettu erityistä tukea tarvitseville nuorille, kuten esimerkiksi oppimisvaikeuksia omaaville, sairaalasta palaaville tai mielenterveysongelmallisille. Koulutuksen läpäisyn parantamistavoitteet ja erilaiset nivelvaiheiden tehostamistoimet eivät aina välttämättä sovi yhteen nuoren "välivuosiajattelun" kanssa, varsinkaan jos välivuoden aikana ei kerry jatko-opinnoissa tunnustettavaa ja hyväksiluettavaa osaamista. Moni nuori etsii kuitenkin omaa koulutusalaansa varsin pitkään, vaihtaa alaa ja oppilaitosta opintojen kuluessa tai suorittaa esimerkiksi kaksi toisen asteen tutkintoa. Suunnitelmien selkiintyminen ja omien taipumuksien ja vahvuuksien löytyminen sekä opiskelutaitojen paraneminen vaikkapa niin sanotun välivuoden aikana ovat nuoren elämässä myönteisiä ja eteenpäin vieviä seikkoja. Lisäksi aikaisemman osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menetelmien kehittyessä ja järjestelmien vakiintuessa myös niin sanotun välivuoden aikana hankitut tiedot ja taidot voidaan ottaa jatko-opinnoissa nykyistä paremmin huomioon.

3 Toisen asteen koulutusjärjestelmä nivelvaiheen näkökulmasta

3.1 Lukiokoulutus

3.1.1 Yleistä

Lukio jatkaa perusopetuksen opetus- ja kasvatustehtävää ja koulutuksen tehtävänä on antaa laaja-alainen yleissivistys. Sen tulee antaa riittävät valmiudet lukion oppimäärään perustuviin jatko-opintoihin. Opetussuunnitelman mukaisesti opetuksen tulee antaa valmiuksia vastata yhteiskunnan ja ympäristön haasteisiin sekä taitoa tarkastella asioita eri näkökulmista. Opintojen tulee kasvattaa vastuun- ja velvollisuudentuntoa ja tukea itsetuntemuksen kehittymistä ja myönteistä kasvua aikuisuuteen ja kannustaa elinikäiseen oppimiseen ja itsensä kehittämiseen.

Lukio-opinnot muodostuvat valtioneuvoston antaman asetuksen mukaisesti pakollisista, syventävistä ja soveltavista kursseista. Syventävät kurssit ovat opiskelijalle valinnaisia, oppiaineen pakollisiin kursseihin liittyviä kursseja, joita opiskelijan on valittava opinto-ohjelmaansa vähintään kymmenen. Pakollisia oppiaineita on 18 ja lukion vähimmäiskurssimäärä 75 kurssia. Aikuisille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa vähimmäiskurssimäärä on 44 kurssia ja siellä opinnot muodostuvat pakollisista ja syventävistä kursseista. Nuorten koulutuksessa keskimääräinen kurssien kesto on 38 tuntia ja aikuisilla keskimäärin 28 tuntia.

Syyskaudella 2004 lukiokoulutusta annettiin 473 lukiossa, viidessä kansanopistossa ja yhdessä muussa oppilaitoksessa. Lukiokoulutuksessa oli tällöin yhteensä 120 500 opiskelijaa, joista uusia opiskelijoita oli 40 600. Ylioppilastutkintoja suoritettiin vuonna 2004 yhteensä 34 600.

Lukioasteella aikuisopiskelijoita oli yhteensä noin 24 000 ja heistä aineopiskelijoita 14 500.

3.1.2 Opinto-ohjaus, opiskelijahuolto ja opiskelun erityinen tuki

Opinto-ohjauksen tarkoituksena on tukea opiskelijaa lukio-opintojen eri vaiheissa sekä kehittää hänen valmiuksiaan tehdä koulutusta ja elämänuraa koskevia valintoja ja ratkaisuja.

Lukion opinto-ohjausta järjestetään kurssimuotoisena, henkilökohtaisena ja pienryhmäohjauksena. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien perusteissa veloitetaan koulut/oppilaitokset tekemään ohjaustoiminnan suunnitelma, jossa määritellään ohjaustyön periaatteet ja tavoitteet sekä ohjaustyötä tekevien keskinäinen työnjako ja vastuualueet.

Opiskelijahuolto on opiskelijoiden fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtimista. Tavoitteena on luoda turvallinen ja terve opiskelu- ja työympäristö sekä ehkäistä syrjäytymistä. Opiskelijahuolto on opiskeluympäristön hyvinvoinnin edistämistä sekä oppimisvaikeuksien ja muiden ongelmien varhaista tunnistamista ja niihin puuttumista. Opiskelijoiden osallisuutta oman työyhteisönsä hyvinvoinnin edistämiseksi tulee tukea. Vastuu opiskelijahuollosta kuuluu osaltaan kaikille opiskeluyhteisössä työskenteleville. Opiskelijahuoltoa koskeva opetussuunnitelman osa laaditaan yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa.

Opiskelun erityisen tuen tavoitteena on auttaa ja tukea opiskelijaa siten, että hänellä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa lukio-opintonsa. Erityistä tukea tarvitsevat sellaiset opiskelijat, jotka ovat tilapäisesti jääneet jälkeen opinnoissaan tai joiden opiskelun edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi. Erityisen tuen piiriin kuuluvat myös opiskelijat, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea.

Lukiossa ei ole mahdollista mukauttaa oppimääriä kuten perusopetuksessa. Sen sijaan opiskelijan yksilöllisiä tarpeita on otettu huomioon lisäämällä valinnaisuutta opintoihin ja hajauttamalla ylioppilastutkintoa. Diagnosoidut vammat tai niihin rinnastettavat vaikeudet, kuten lukemis- ja kirjoittamishäiriö, maahanmuuttajien kielelliset vaikeudet sekä muut syyt, jotka vaikeuttavat osaamisen osoittamista, tulee ottaa huomioon opiskelijan oppimisen arvioinnissa siten, että opiskelijalla on mahdollisuus erityisjärjestelyihin ja muuhunkin kuin kirjalliseen näyttöön. Mainitut vaikeudet voidaan ottaa huomioon määrättäessä opiskelijan kurssiarvosanaa. Maahanmuuttajaopiskelija voi opiskella äidinkielen ja kirjallisuuden opinnot "suomi tai ruotsi toisena kielenä vieraskielisille" -oppimäärän mukaan. Samoin maahanmuuttajaopiskelija voidaan vapauttaa toisen kotimaisen kielen opiskelusta, jos hänellä ei ole aikaisemmin kyseisen aineen opintoja.

3.1.3 Aikuisille tarkoitettu perusopetus ja lukiokoulutus

Aikuisille tarkoitettua perusopetusta ja lukiokoulutusta järjestetään aikuisten tuntijakojen ja opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tehtävänä on

- antaa opiskelijalle mahdollisuus täydentää laaja-alaisesti yleissivistystään,
- lisätä opiskelijan oppimaan oppimisen taitoja ja hänen jatko-opiskelumahdollisuuksiaan,
- lisätä opiskelijan työelämässä menestymisen yleisiä edellytyksiä,
- vahvistaa kansalaisyhteiskunnan toimivuutta ja ehkäistä syrjäytymistä sekä
- luoda edellytyksiä opiskelijan itsetuntoa, itsetuntemusta ja persoonallista kasvua lujittaville oppimiskokemuksille.

Aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta järjestävä oppilaitos voi järjestää opiskelijoilleen mahdollisuuden

- suorittaa perusopetuksen oppimäärän,
- suorittaa perusopetuksen oppiaineita tai niiden osia kursseina,
- korottaa perusopetuksen päättötodistuksen arvosanoja,

- suorittaa lukion oppimäärä,
- suorittaa ylioppilastutkinto tai sen osa,
- suorittaa lukiokursseja,
- korottaa lukion päättötodistuksen arvosanoja sekä
- suorittaa muita lukion tehtävään kuuluvia yleissivistäviä aineita ja aihekokonaisuuksia.

Aikuisille tarkoitetut perusopetuksen opinnot muodostuvat valtioneuvoston antaman asetuksen (1435/2001) mukaan eri oppiaineiden ja aineryhmien pakollisista ja valinnaisista kursseista. Mainituksessa asetuksessa määritellään oppiaineittain ja aineryhmittäin pakollisten kurssien vähimmäismäärät, valinnaisina tarjottavien valtakunnallisten kurssien vähimmäismäärät ja koko oppimäärään sisältyvien opiskeltavien kurssien vähimmäismäärä. Perusopetuksen oppimäärä sisältää vähintään 44 kurssia. Perusopetusasetuksen (852/1998) 11 §:n 3 momentin mukaan opetussuunnitelmassa voidaan määrätä, että eri oppiaineiden opinnoissa voidaan edetä vuosiluokkiin jaetun oppimäärän sijasta opiskelijan oman opiskelusuunnitelman mukaisesti.

Aikuisille tarkoitetut lukio-opinnot muodostuvat valtioneuvoston antaman asetuksen (955/2002) mukaisesti pakollisista ja syventävistä kursseista sekä muista aikuislukion tehtävään kuuluvista aineista ja aihekokonaisuuksista. Lukiokoulutuksen oppimäärä sisältää vähintään 44 kurssia. Lukion oppimäärän suorittamiseen tähtäävät aikuisopiskelijat suorittavat kaikki pakolliset kurssit ja valinnaisia opintoja. Syventävät kurssit ovat opiskelijalle valinnaisia pakollisiin oppiaineisiin liittyviä valtakunnallisia kursseja tai oppilaitoskohtaisia kursseja. Alle 18-vuotiaina lukio-opintonsa aloittaneiden oppimäärään kuuluu lisäksi liikuntaa, terveystietoa ja taideaineita.

3.1.4 Ylioppilastutkinto

Ylioppilastutkintolautakunta on antanut ohjeet tutkintoon liittyvistä erityisjärjestelyistä. Tutkintolautakunta voi hakemuksesta myöntää kuulovammaisen kokelaan kielten kuullunymmärtämiskokeet pantavaksi toimeen erityisjärjestelyin tai vapauttaa kokelaan tästä kokeen osasta kokonaan. Jos kokelaan suoritukseen on vaikuttanut haitallisesti suorituskykyä tilapäisesti heikentävä sairaus tai muu vastaava seikka, lukion tulee lähettää lautakunnalle kokelaan tai hänen huoltajansa jättämä lääkärintodistus sairaudesta, lukitodistus, selvitys vieraskielisyydestä tai muu asiaa selvittävä puoltolause. Lautakunta ottaa arvostelua lieventävänä seikkana huomioon vain sellaiset sairaudet, joiden vaikutus tuloksiin on ollut selvästi todettavissa.

Lautakunta voi määrätä, että vammaisen tai lukihäiriöisen kokelaan kokeet järjestetään poikkeavalla tavalla. Lukiokoulutuksen järjestäjä voi hakea lautakunnalta erityisjärjestelyjä vammaiselle tai lukihäiriöiselle kokelaalle tutkinnon suorittamista varten. Kyseeseen tulevia järjestelyjä ovat vamman tai lukihäiriön asteen ja luonteen mukaan esimerkiksi erillinen tila, lisäaika, vapautus puhtaaksi kirjoittamisesta, vapautus optisen vastauslomakkeen täyttämisestä, oikeus käyttää vastausten kirjoittamisessa tietokonetta tai kirjoituskonetta, pitkätaukoinen kuullunymmärtämiskokeen äänite, pistekirjoituksiset tai isokirjaimiset koetehtävät, erilaiset apuvälineet sekä teknisen avustajan käyttäminen. Pitkätaukoiset äänitteet, pistekirjoituksiset ja isokirjaimiset koetehtävät sekä muut normaaleista koetehtävistä poikkeavat tehtävät tilataan niitä varten laaditulla tilauslomakkeella.

3.2 Ammatillinen koulutus

3.2.1 Yleistä

Ammatillinen koulutus käsittää peruskoulutuksen ja lisäkoulutuksen. Sekä perus- että lisäkoulutus voivat olla joko tutkintotavoitteista tai muuta kuin tutkintoon johtavaa/valmistavaa koulutusta. Peruskoulutuksen tutkinnot ovat perustutkintoja ja lisäkoulutuksen tutkinnot ammatti- ja erikoisammattitutkintoja. Ammatillisia perustutkintoja on 52 ja niissä yhteensä 113 koulutusohjelmaa. Lisäkoulutuksen tutkintoja on yhteensä 318, joista ammattitutkintoja on 189 ja erikoisammattitutkintoja 129. Sekä perus- että lisäkoulutusta voidaan järjestää oppilaitosmuotoisena koulutuksena ja oppisopimuskoulutuksena. Jatkossa tässä tarkastellaan pelkästään ammatillista peruskoulutusta.

Ammatillinen peruskoulutus

Ammatilliseen perustutkintoon tähtävää koulutusta järjestetään opetussuunnitelmaperusteisena koulutuksena ja näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavana koulutuksena. Näyttötutkinto on erityisesti aikuisväestöä varten suunniteltu tutkinnon suorittamistapa. Tämän lisäksi peruskoulutuksen yhteydessä voidaan järjestää vammaisten valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta, muuna kuin ammatilliseen perustutkintoon johtavana koulutuksena järjestettävää kotitalousopetusta sekä vuonna 2006 kokeilutoimintana käynnistettävää ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta.

Koulutuksen tavoitteet ja opintojen rakenne

Ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena on, että opiskelijalla on tutkinnon suoritettuaan laaja-alainen alan perusammattitaito ja koulutusohjelman mukainen erikoistuneempi osaaminen. Hän voi sijoittua itsenäisyyttä ja vastuullisuutta edellyttäviin alan ammattitehtäviin ja kehittyä muuttuvissa olosuhteissa. Yhteistyössä työelämän ja työpaikkojen kanssa pyritään varmistamaan, että koulutus vastaa mahdollisimman hyvin työelämän osaamisvaatimuksia. Yrittäjyysopintojen tarkoituksena on antaa valmiuksia ryhtyä yrittäjäksi ja itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi. Perusopetuksesta suoraan tulevien ja muiden nuorten koulutuksessa oleellista on tukea myös nuorten henkilökohtaista kasvua ja antaa yleisiä kansalaisvalmiuksia sekä jatko-opintovalmiuksia.

Opetussuunnitelman perusteet määrittelevät tutkinnoittain ammattitaitovaatimukset, opintojen tavoitteet osaamisena sekä opintojen keskeiset sisällöt. Opinnit muodostuvat ammatillisista opinnoista (90 ov), yhteisistä opinnoista (20 ov) sekä vapaasti valittavista opinnoista (10 ov).

Tutkinnonuudistus

Ammatilliset perustutkinnot uudistettiin asteittain vuosina 1999–2001 siten, että kaikki perustutkinnot muutettiin kolmivuotiseksi (120 opintoviikon laajuisiksi). Opinnoista vähintään puoli vuotta toteutetaan työssäoppimisena työpaikoilla. Tarkoituksena on varmistaa, että tutkinnon suorittaneella on laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri tehtäviin ja samalla erikoistuneempi osaaminen ja työelämän edellyttämä ammattitaito yhdellä tutkinnon osa-alueella. Tutkinnot mahdollistavat siirtymisen työelämään välittömästi tutkinnon

suorittamisen jälkeen, turvaavat liikkuvuutta ja joustavaa siirtymistä työmarkkinoilla alan tehtävästä toiseen. Kolmivuotiset perustutkinnot tuottavat yleisen jatko-opintokelpoisuuden ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin. Luonteva jatko-opintoväylä on ammattikorkeakoulu, jossa aloittaneista vajaalla kolmanneksella on suoritettuna toisen asteen ammatillinen tutkinto. (Vuonna 2003 ammattikorkeakoulussa nuorille tarkoitettussa koulutuksessa aloittaneista 20,3 %:lla oli pelkästään ammatillinen tutkinto ja 9,7 %:lla sekä ylioppilastutkinto että ammatillinen tutkinto.) Yliopistoihin mennään edelleen pääosin lukion kautta, mutta ammatillinen väylä on myös mahdollinen.

Työssäoppiminen

Kaikkiin ammatillisiin perustutkintoihin sisältyy vähintään 20 opintoviikkoa työssäoppimista. Sillä tarkoitetaan aidoissa työympäristöissä tapahtuvaa opetussuunnitelman mukaista, tavoitteellista, ohjattua ja arvioitua opiskelua. Työssäoppimispaikan järjestämisestä vastaa koulutuksen järjestäjä, joka tekee siitä työnantajan kanssa kirjallisen sopimuksen. Yleensä opiskelija ei ole työsuhhteessa, vaan säilyttää opiskelijan statuksen ja opintososiaaliset etunsa. Työnantajille ei myöskään yleensä makseta korvauksia. Työssäoppimispaikka voi olla myös ulkomailla, kun ohjauksesta on voitu sopia. Opettajat ja työpaikkaohjaajat yhdessä opiskelijan kanssa suunnittelevat ja toteuttavat jakson sekä arvioivat työssäoppimisen aikana tavoitteeksi sovitun oppimisen. Työssäoppimista on toteutettu nykymuotoisena vuodesta 1998 alkaen, jonka jälkeen on koulutettu yli 20 000 työpaikkaohjaajaa.

Ammattiosaamisen näytöt

Ammatillisen koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi ja opiskelijoiden työelämään siirtymisen tehostamiseksi ammatilliseen peruskoulutukseen liitetään näyttöön perustuva osoitus ammattitaidon saavuttamisesta. Ammattiosaamisen näytöt sijoittuvat koko koulutuksen ajalle ja niiden määrä vaihtelee tutkinnoittain. Ne järjestetään mahdollisuuksien mukaan työssäoppimisen yhteydessä, mutta ne voidaan järjestää myös muilla työpaikoilla tai oppilaitoksessa käytännön työtehtävissä. Näytöt suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhdessä elinkeino- ja muun työelämän kanssa. Näyttöjen toteuttamista ja valvontaa varten koulutuksen järjestäjä asettaa kolmikantaisen toimielimen. Näyttöjärjestelmä toimii pohjana myös kansalliselle ammatillisen koulutuksen oppimistulosten arvioinnille. Ammattiosaamisen näytöt otetaan käyttöön viimeistään syksyllä 2006 alkavasta koulutuksesta lukien.

Oppisopimuskoulutus

Oppisopimuskoulutus on ammatillista koulutusta, jota järjestetään pääasiassa työpaikalla ja jota täydennetään tietopuolisilla opinnoilla. Se perustuu 15 vuotta täyttäneen opiskelijan ja työnantajan välillä tehtyyn kirjalliseen määräaikaiseen työsopimukseen (oppisopimus). Keskimäärin noin 80 prosenttia koulutuksesta tapahtuu työpaikalla, jolloin ammatillinen osaaminen kehittyy olosuhteissa ja työtilanteissa, jotka ovat työpaikalle ominaisia.

Työnantaja maksaa oppisopimusopiskelijalle työehtosopimuksen mukaista palkkaa työpaikalla tapahtuvan koulutuksen ajalta. Tietopuolisen koulutuksen ajalta opiskelija saa opintososiaalisina etuina esimerkiksi päivärahaa sekä korvauksia matkakustannuksista ja majoituksesta. Työnantajalle maksetaan koulutuskorvausta työpaikalla annettavasta koulutuksesta aiheutuviin kustannuksiin.

3.2.2 Tilastotietoa ammatillisesta peruskoulutuksesta

Ammatillisen koulutuksen järjestäjäkenttä

Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjien määrä on viime vuosina tasaisesti vähentynyt järjestäjien yhdistymisten myötä. Vuoden 2005 alussa ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjiä valtio mukaan lukien oli 177, kun vastaava luku vuoden 2004 alussa oli 185. Erityisesti kuntajärjestäjien määrä on vähentynyt niiden yhdistyessä kuntayhtymiin. Useilla koulutuksen järjestäjillä on valmisteilla suunnitelmia ja selvityksiä yhdistymisestä lähivuosina.

Ammatillisen peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden määrät

Ammatillisen peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden määrä on vuosina 2001–2003 laskenut hieman. Oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen uusien opiskelijoiden määrä on vähentynyt, kun taas näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen uusien opiskelijoiden määrä on lisääntynyt. Myös oppisopimuskoulutuksena järjestettävän ammatillisen peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden määrä on vähentynyt. Taulukossa 2 kuvataan uusien opiskelijoiden määrien kehitystä tarkemmin.

Taulukko 2. Ammatillisen peruskoulutuksen uudet opiskelijat vuosina 2001–2003.⁵

	2001	2002	2003
Ammatillinen peruskoulutus yhteensä	61 440	60 280	60 090
1. Oppilaitosmuotoinen koulutus	54 090	53 720	53 880
- josta opetussuunnitelmaperusteinen koulutus	48 030	46 330	45 450
- josta näyttötutkintoon valmistava koulutus	6 060	7 390	8 430
2. Oppisopimuskoulutus	7 350	6 560	6 210

Vuonna 2003 oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uusista opiskelijoista 76,5 %:lla aikaisempi koulutustausta oli perusopetus tai vastaava. Pelkkä ylioppilastutkinto oli takanaan 12 prosentilla, ammatillinen perus- tai lisäkoulutuksen tutkinto 8 prosentilla ja 1,5 prosentilla oli sekä ylioppilas- että ammatillinen tutkinto. Kahdella prosentilla uusista opiskelijoista oli korkeammanasteinen pohjakoulutus takanaan. Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen uusista opiskelijoista 31 %:lla pohjakoulutuksena oli perusopetus tai vastaava. Ylioppilastutkinto oli 11 %:lla ja ammatillinen tutkinto 40 %:lla. Lisäksi 7 %:lla oli suoritettuna sekä ylioppilas- että ammatillinen tutkinto ja 11 %:lla jokin korkeammanasteinen tutkinto. Vuonna 2003 kaikkien ammatillisen peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden mediaani-ikä oli 18 vuotta.

Ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden määrät

Ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden määrät ovat olleet alhaisimmillaan vuosina 2001–2002 vuosituhannen vaihteeseen ajoittuneen tutkintojen kolmivuotistamisen johdosta. Vuonna 2003 tutkintojen määrät ovat lähteneet jälleen kasvuun sekä oppilaitosmuotoisessa että oppisopimuskoulutuksessa. Kaikkiaan tutkintoja suoritettiin vuonna 2003 noin 36 000,

⁵ Lähde: Tilastokeskus. Vain opetushallinnon alainen koulutus. Sisältää vain tutkintoon johtavan/valmistavan koulutuksen uudet opiskelijat.

kun vuosina 2001 ja 2002 tutkintoja suoritettiin vain reilut 33 000 vuodessa. Taulukossa 3 kuvataan ammatillisten perustutkintojen määrien kehitystä tarkemmin.

Taulukko 3. Suoritetut ammatilliset perustutkinnot vuosina 2001–2003.⁶

	2001	2002	2003
Ammatillinen peruskoulutus yhteensä	33 090	33 210	36 040
1. Oppilaitosmuotoinen koulutus	30 870	30 550	32 970
- josta opetussuunnitelma- perusteinen koulutus	28 380	27 160	29 060
- josta näyttötutkintoon valmistava koulutus	2 490	3 390	3 910
2. Oppisopimuskoulutus	2 220	2 660	3 070

Ammatillisen peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden ja tutkinnon suorittaneiden määrät eivät ole tarkastelujaksolla vertailukelpoisia keskenään edellä mainitusta tutkinnonuudistuksesta johtuen. Lisäksi kasvava erityisopiskelijoiden määrä näkyy kokonaisuudessaan uusien opiskelijoiden määrässä, mutta ei vastaavasti tutkintojen suorittaneiden määrässä, koska vain osa erityisopiskelijoista tähtää koko tutkinnon suorittamiseen ja tällöinkin tutkinnon suorittamiseen useimmiten kuluu keskimääräistä pidempi aika.

Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärien kehitys

Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamääräkehitys oppilaitosmuotoisessa koulutuksessa on ollut kasvava johtuen ennen kaikkea vaiheittain toteutetusta tutkintojen kolmivuotistamisesta ja näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen laajentumisesta. Vuonna 2004 oppilaitosmuotoisen peruskoulutuksen keskimääräinen opiskelijamäärä oli 131 250. Koulutuksen järjestämislupien mukainen peruskoulutuksen enimmäisopiskelijamäärä oli noin 135 300, jolloin järjestämislupien täyttöasteeksi muodostui 97 %. Myös oppisopimuskoulutuksena järjestetyn ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärät ovat olleet kasvussa. Taulukossa 4 kuvataan ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamääräkehitystä tarkemmin.

Taulukko 4. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärät vuosina 1999–2004.⁷

	1999 ⁸	2000	2001	2002	2003	2004
Ammatillinen peruskoulutus yhteensä	-	125 490	131 820	138 130	142 020	143 780
1. Oppilaitosmuotoinen koulutus	111 930	116 840	121 380	126 270	129 530	131 240
- josta opetussuunnitelma- perusteinen koulutus	108 380	110 620	112 370	115 630	118 110	118 970
- josta näyttötutkintoon valmistava koulutus	3 550	6 220	9 010	10 640	11 420	12 270
2. Oppisopimuskoulutus	-	8 650	10 440	11 860	12 490	12 540

⁶ Lähde: Tilastokeskus. Vain opetushallinnon alainen koulutus.

⁷ Valtionosuusjärjestelmän mukainen kevään ja syksyn tilastointipäivien keskiarvo (=vuosiopiskelijamäärä). Sisältää myös muun kuin perustutkintoon johtavan/valmistavan koulutuksen (so. vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen sekä muuna kuin ammatilliseen perustutkintoon johtavana koulutuksena järjestettävän kotitalousopetuksen) opiskelijat.

⁸ Oppisopimuskoulutuksen vuoden 1999 tilastosta ei saada eriteltyä tietoa peruskoulutuksen opiskelijamäärästä.

3.2.3 Opinto-ohjaus, opiskelijahuolto ja opiskelun erityinen tuki

Ammatillisessa peruskoulutuksessa opintoihin sisältyy opinto-ohjausta vähintään 1,5 opinto-viikkoa yksilöllisen opiskelusuunnitelman varmistamiseksi. Lisäksi opiskelijat saavat henkilökohtaista ohjausta ja tukea tarpeidensa mukaisesti. Opintojen ohjaus on kiinteä osa opetusta. Opinto-ohjaajalla on keskeinen rooli opinto-ohjauksen koordinoinnissa. Tehostettu opintojen ohjaus heti koulutuksen alkuvaiheessa auttaa opiskelijaa kiinnittymään oppilaitokseen ja koulutukseen. Ohjauksen tehtävänä on tällöin opiskeluun suuntaaminen ja motivoiminen. Opiskelijalle jaetaan tietoa opiskelualasta ja suoritettavasta tutkinnosta. Vanhemmat opiskelijat voivat toimia tutoreina, jotka perehdyttävät alkuvaiheessa olevia opiskelijoita uuden oppilaitoksen toimintakulttuuriin.

Heti koulutuksen alkuvaiheessa tulisi selvittää mahdolliset opiskeluun liittyvät vaikeudet ja henkilökohtaisen opinto-ohjelman tarve. Opiskelijan tulee saada tietoa myös saatavilla olevista tukimuodoista. Opiskelija on oikeutettu maksuttomiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, jotka järjestetään yhdessä kuntien sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Monissa oppilaitoksissa toimii moniammatillinen opiskelijahuoltoryhmä, joka huolehtii opiskelijoiden hyvinvoinnista. Nuorten koulutuksessa oppilaitoksella on velvollisuus pitää yhteyttä myös koteihin.

Ammatillisen koulutuksen aloittavat nuoret ovat koulutus- ja muulta taustaltaan hyvin erilaisia. Pääosa uusista opiskelijoista on juuri perusopetuksen päättäneitä, osa on jo suorittanut muita opintoja, kuten lukion tai muun ammatillisen tutkinnon. Osa on suorittanut perusopetuksen mukautetussa opetuksessa, osalla taas koulutukselliset tavoitteet ovat korkealla, esimerkiksi ammatillisten opintojen ohella lukio-opintojen suorittaminen. Joukossa on myös enenevä määrä maahanmuuttajia. Osa koulutuksen aloittajista on selkeästi aloittamiinsa opintoihin suuntautuneita, joilla on elämä muutoinkin hallinnassaan. Osa nuorista on sitä vastoin vielä kypsymättömiä ammatinvalinnassaan. Osa ei ole päässyt opiskelemaan alalle, jolle olisi halunnut ja jotkut ovat saattaneet tehdä valintansa hatarien tai väärienkin mielikuvien perusteella. Opinto-ohjauksen ja muiden opiskeluun liittyvien tukipalvelujen järjestämisen haasteena onkin oikean ja riittävän ohjauksen ja tuen tarjoaminen kunkin henkilökohtaisia tarpeita vastaavasti.

Ammatilliseen koulutukseen tulee lisääntyvä määrä opiskelijoita myös perusopetuksen erityisopetuksesta. Näillä nuorilla koulunkäyntiä ja opiskelua on saattanut hankaloittaa erilaiset oppimis- tai henkilökohtaiset vaikeudet, käytöshäiriöt ja motivaatio-ongelmat. Erityisopiskelijoiden ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opinto-ohjaukseen perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheessa on kiinnitetty viime vuosina erityistä huomiota. Tällöin siirtymävaiheen yhteistyössä ovat olleet mukana sekä lähettävä koulu että vastaanottava oppilaitos. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa tapahtuvan tiedonsiirron esteenä on kuitenkin käytännössä ollut salassapitosäännösten vaihteleva tulkinta.

3.2.4 Erityisopetus

Ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat erityisiä opiskelujärjestelyjä tai opiskelijahuoltopalveluja vamman, sairauden, kehityksessä viivästyksen tai muun syyn vuoksi. Tutkintotavoitteisessa koulutuksessa tavoitteita voidaan myös mukauttaa. Erityisopiskelijoille laaditaan aina henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

Ammatillisen erityisopetuksen tavoite on sama kuin muunkin ammatillisen peruskoulutuksen eli ammatillisen perustutkinnon suorittaminen – opiskelu vain tapahtuu erityisopetuksen tarjoaman tuen avulla. Tavoitteena on myös opiskelijan myönteisen kasvun tukeminen, oppimistaitojen kehittäminen sekä yhteiskunnassa tarvittavien sosiaalisten taitojen kehittäminen. Osa erityisopiskelijoista ei kuitenkaan kykene saavuttamaan tutkinnon tavoitteita. Tällöin tavoitteena on työllistyminen rajattuihin työtehtäviin ja opintojen loppuun saattaminen opiskelijan edellytysten mukaisesti (mukautuksia tai todistus suoritetuista opinnoista). Työllistyminen tapahtuu usein yhteistyössä kotikunnan sosiaalitoimen kanssa ja usein koulutus toteutetaan hyvin työvaltaisesti. Vaikeimmin vammaisten koulutuksen tavoitteena on päivittäistaitojen oppiminen, räätälöity työtehtävä sekä hyvä elämä.

Ammatillinen erityisopetus järjestetään ensisijaisesti ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoitteena on integroida erityisopiskelijat muuhun koulutukseen. Ammatillisten erityisoppilaitosten toiminnan painopisteenä on vastuu vaikeimmin vammaisten koulutuksen järjestämisestä. Niiden tehtävänä on myös huolehtia ammatillisen erityisopetuksen kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä. Ammatillisia erityisoppilaitoksia kehitetään edelleen erityisopetuksen osaamiskeskusina, jotka tukevat muiden ammatillisten oppilaitosten erityisopetusta tarjoamalla niiden tarvitsemia asiantuntijapalveluja.

Erityisopetuksen opiskelijamäärä on kasvanut voimakkaasti sekä erityisoppilaitoksissa, joita on yhteensä 12, että erityisesti muissa ammatillisissa oppilaitoksissa. Valtion viiden erityisoppilaitoksen opiskelijamäärän kasvua on tosin rajoittanut määrärahan niukkuus. Seuraavassa taulukossa kuvataan erityisopetuksen opiskelijamääräkehitystä viime vuosina.

Taulukko 5. Ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetuksen opiskelijamäärät vuosina 1999–2004.⁹

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Erityisopiskelijat yhteensä	8 140	9 150	9 900	11 130	12 600	13 980
- Valtion erityisoppilaitokset	630	710	740	780	860	860
- Muut erityisoppilaitokset	2 120	2 550	2 630	2 590	2 710	2 870
- Muut kuin erityisoppilaitokset	5 390	5 890	6 530	7 760	9 030	10 250

Erityisopetus järjestetään mahdollisimman yksilöllisesti opiskelijan tarpeiden mukaisesti. Koulutukseen voivat hakea sekä nuoret että aikuiset opiskelijat. Ammatilliset erityisoppilaitokset eivät pääsääntöisesti kuulu yhteishaun piiriin ja siksi niistä ei saada tietoja yhteishakurekisteristä. Myöskään muiden kuin erityisoppilaitosten erityisopiskelijoiden opiskelijavalintaa ja opintojen kulkua ei ole erikseen seurattu. Tätä on perusteltu muun muassa tietosuojasäännöksiin vedoten.

⁹ Valtionosuusjärjestelmän mukainen kevään ja syksyn tilastointipäivien keskiarvo (=vuosiopiskelijamäärä). Ei sisällä oppisopimuskoulutuksen erityisopiskelijoita. Taulukon 5 erityisopiskelijat sisältyvät myös taulukossa 4 esitettyihin ammatillisen peruskoulutuksen kokonaisopiskelijamääriin.

3.2.5 Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavat koulutukset

3.2.5.1 Muuna kuin ammatilliseen perustutkintoon johtavana koulutuksena järjestettävä kotitalousopetus (talouskoulu)

Matkailu- ravitsemis- ja talousalan koulutusta järjestävät ammatillisen koulutuksen järjestäjät voivat tarjota myös perustutkintoon johtamatonta kotitalousopetusta (talouskouluopetusta). Tämän koulutuksen laajuus on 20 opintoviikkoa. Talouskoulu antaa käytännön tietoja ja taitoja oman kotitalouden hoitamiseen, terveyttä edistäviin elämäntapoihin sekä kuluttajana ja yhteiskunnan jäsenenä toimimiseen.

Opetushallitus on antanut erilliset ohjeet kotitalousopetuksesta¹⁰. Niiden mukaan talouskoulun tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiuksia omassa elämässään selviytymiseen yksilönä, perheen ja yhteiskunnan jäsenenä sekä kuluttajana. Koulutuksen tulee kannustaa opiskelijaa harrastuksiin ja persoonallisuuden kehittämiseen sekä tukea uran ja ammatin valintaa tarjoamalla hänelle vapaasti valittavia opintoja ja opinto-ohjausta. Koulutuksessa tulee luoda avoin ja myönteinen oppimisympäristö, jossa elämäntaidot vahvistuvat ja opiskelijasta kehittyy vastuuntuntoinen ja velvollisuuksistaan huolehtiva kansalainen.

Opetuksessa tulee kiinnittää huomiota oppimisvalmiuksiltaan ja -tavoitteiltaan erilaisiin opiskelijoihin sekä tarvittaessa kehittää tukitoimia yhteistyössä kotien ja oppilaitoksen ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa. Opiskelijan myönteistä yksilöllistä kehitystä ja tervettä itsetuntoa tulee tukea.

Talouskouluopetusta on järjestetty aina vuodesta 1891 lukien talouskouluissa, jotka myöhemmin muuttuivat koti- ja laitostalousoppilaitoksiksi. Vuonna 1999 voimaan tullessa koulutuksen järjestämisluvissa oikeus kotitalousopetuksen järjestämiseen annettiin rajoituksetta kaikille koulutuksen järjestäjille, joilla oli lupa matkailu-, ravitsemis- ja talousalan koulutuksen järjestämiseen. Viime vuosina talouskouluopetuksen opiskelijamäärä on ollut laskeva.

Taulukko 6. Muuna kuin ammatilliseen perustutkintoon johtavana koulutuksena järjestettävän kotitalousopetuksen opiskelijamäärä vuosina 1999–2004.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vuosiopiskelijamäärä ¹¹	900	980	940	890	840	760

Talouskoulun aloittajia ei tilastoida erikseen, koska koulutus ei kuulu henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piiriin. Näin ollen perusopetuksesta suoraan siirtyvien määrästä ei ole tietoa. Koulutuksen luonteen vuoksi voidaan kuitenkin olettaa, että valtaosa opiskelun aloittavista opiskelijoista on nuoria ja osa heistä perusopetuksen samana tai edellisenä vuonna päättäneitä. Myöskään siitä ei ole tietoa, kuinka moni talouskoulun käynyt jatkaa opintojaan tutkintoon johtavassa koulutuksessa.

3.2.5.2 Vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus

Ammatillisen peruskoulutuksen yhteydessä voidaan järjestää vammaisille opiskelijoille valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Koulutuksen tarkoituksena on antaa

¹⁰ Ohjeet kotitalousopetuksesta (talouskoulu). Moniste 22/2000. Opetushallitus.

¹¹ Vuosiopiskelijamäärä on valtionosuusjärjestelmän mukainen kevään ja syksyn tilastointipäivien keskiarvo.

vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyksen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityistukea tarvitseville opiskelijoille valmiuksia ammatilliseen koulutukseen, työhön sijoittumiseen ja oman elämän hallintaan.

Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat perusvalmiuksissa harjaantumista ennen ammatillisten opintojen alkua tai joiden tavoitteeksi perustutkinnon suorittaminen osoittautuu liian vaativaksi. Ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen siirtymistä varten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuus on vähintään 20 ja enintään 40 opintoviikkoa (valmentava I); erityisten syiden perusteella tämän koulutuksen laajuus voi olla kuitenkin enintään 80 opintoviikkoa. Jos opiskelijan ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi ole mahdollista siirtyä ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen, valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuus on vähintään 40 ja enintään 120 opintoviikkoa (valmentava II). Koulutuksen tavoitteena on tällöin valmentaa ja kuntouttaa opiskelijoita työhön ja itsenäiseen elämään. Tämä koulutus on tarkoitettu vaikeimmin vammaisille opiskelijoille.

Koulutuksen järjestäjä päättää, kumpaan koulutusryhmään henkilö kuuluu. Päätös tehdään yksilökohtaisten asiantuntijaselvitysten perusteella sen jälkeen, kun on kuultu henkilöä itseään ja hänen huoltajiaan. Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen yksityiskohtaiset tavoitteet määräytyvät joustavasti opiskelijan henkilökohtaisten voimavarojen ja hänen elämäntilanteensa mukaisesti. Kumpaankin koulutukseen liittyy myös opetusta ja ohjausta tukevaa kuntoutusta. Kaikille opiskelijoille laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

Valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa noudatetaan Opetushallituksen vahvistamia opetussuunnitelman perusteita. Valmentava I:n opintokokonaisuudet ovat äidinkieli ja viestintä, toinen kotimainen kieli ja vieraat kielet, matematiikka, tietotekniikka, liikunta ja terveystieto, toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta, opiskelu- ja työelämävalmiudet, ammatillisen koulutuksen ja työelämän tuntemus sekä vapaasti valittavat opinnot. Valmentava II:n opintokokonaisuudet ovat tiedolliset valmiudet (äidinkieli ja viestintä, matematiikka ja tietotekniikka), yhteiskuntavalmiudet, työtaidot ja ammattiopinnot, vuoro-vaikutustaidot, toiminnalliset perusvalmiudet ja elämän hallinta, motoriset taidot, päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus, vapaa-ajan taidot, elämänhallinta sekä vapaasti valittavat opinnot. Sekä koulutukseen valmentavassa että työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa kunkin opintokokonaisuuden laajuus päätetään yksilöllisesti ja joustavasti opiskelijan edellytyksistä ja tavoitteista lähtien.

Vammaisten valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta ja ohjauksesta valtaosa järjestetään maan 12 ammatillisessa erityisoppilaitoksessa. Tämän lisäksi 32 muulla koulutuksen järjestäjällä on lupa valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen järjestämiseen. Koulutuksen opiskelijamäärä on kasvanut viime vuosina tasaisesti.

Taulukko 7. Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opiskelijamäärä vuosina 1999–2004.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vuosiopiskelijamäärä ¹²	900	1 130	1 310	1 420	1 720	1 960

¹² Vuosiopiskelijamäärä on valtionosuusjärjestelmän mukainen kevään ja syksyn tilastointipäivien keskiarvo.

Koulutuksen aloittajia ei tilastoida erikseen, koska koulutus ei kuulu henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piiriin. Näin ollen myöskään perusopetuksesta suoraan siirtyvien määrästä eikä toisaalta valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen suorittaneiden siirtymisestä perustutkintoon johtavaan koulutukseen ole tietoa.

3.2.5.3 Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus

Maahanmuuttajien koulutuksen tavoitteena on antaa Suomeen muuttaville maahanmuuttajille valmiuksia toimia tasavertaisina jäseninä suomalaisessa yhteiskunnassa ja edistää heidän työllistymistään. Maahanmuuttajille pyritään turvaamaan yhtä hyvät koulutusmahdollisuudet kuin muille kansalaisille. Samalla heitä tuetaan oman äidinkielen ja kulttuuri-identiteettinsä säilyttämisessä. Tavoitteena on mahdollisimman toimiva kaksikielisyys: suomen tai ruotsin kielen hallitseminen ja oman äidinkielen ylläpitäminen.

Maahanmuuttajille järjestetään monilla paikkakunnilla valmistavaa koulutusta ennen tutkintotavoitteisen koulutuksen aloittamista. Koulutus parantaa opiskelijan kielitaitoa ja muita koulutuksessa ja ammatissa tarvittavia valmiuksia. Samalla tutustutaan eri ammatteihin ja ammatilliseen opiskeluun.

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta on järjestetty maahanmuuttajille vuodesta 1999 lukien. Syksystä 2005 alkaen 45 koulutuksen järjestäjällä on lupa valmistavan koulutuksen järjestämiseen, kun vuonna 1999 lupa oli vain 35 koulutuksen järjestäjällä. Opiskelijamäärä maahanmuuttajien valmistavassa koulutuksessa on kasvanut tasaisesti koko sen ajan, kun koulutusta on järjestetty.

Taulukko 8. Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opiskelijamäärä vuosina 1999–2004.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vuosiopiskelijamäärä ¹³	200	610	750	830	850	910

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan valmistavan koulutuksen laajuus on vähintään 20 ja enintään 40 opintoviikkoa. Koulutus on tarkoitettu ensisijaisesti perustutkintoon johtavaan koulutukseen aikoville nuorille, mutta sitä voidaan käyttää myös näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen valmistavana koulutuksena.

Opetushallituksen tekemän kyselyn¹⁴ perusteella lukuvuonna 2003–2004 maahanmuuttajien valmistavassa koulutuksessa opiskelevista noin 23 % oli alle 20-vuotiaita, noin 17 % 20–24 -vuotiaita, noin 17 % 25–29 -vuotiaita, noin 27 % 30–39 -vuotiaita ja noin 16 % 40-vuotiaita tai vanhempia. Etenkin 15–19 -vuotiaiden osuus opiskelijoista oli lisääntynyt neljän vuoden takaiseen vastaavaan kyselyyn verrattuna.

Opetushallituksen kyselyn mukaan maahanmuuttajien valmistavan koulutuksen keskeyttää jonkin verran suurempi osuus opiskelijoista kuin ammatillisen koulutuksen yleensä. Suurin osa keskeyttäneistä siirtyy kuitenkin tutkintoon johtavaan koulutukseen, mikä on valmistavan koulutuksen tavoitteen mukaista toimintaa (ns. positiivinen keskeyttäminen). Muina

¹³ Vuosiopiskelijamäärä on valtionosuusjärjestelmän mukainen kevään ja syksyn tilastointipäivien keskiarvo.

¹⁴ Aunola, U. & Ruuskanen, L. (2004): Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus. Tilannekatsaus lukuvuodesta 2003-2004. Opetushallitus, ammatillisen koulutuksen linja. Moniste.

keskeyttämisen syinä on mainittu muun muassa taloudelliset syyt, perhesyyt, työn saanti, riittämättömät suomen kielen taidot, motivaatiovaikeudet ja muutto toiselle paikkakunnalle tai toiseen maahan. Opintotuki on pienempi kuin kotoutumistuki tai työmarkkinatuki, millä saattaa olla merkittävä vaikutus negatiiviseen keskeyttämiseen.

Maahanmuuttajien valmistavan koulutuksen aloittajia ei valtakunnallisesti tilastoida, koska koulutus ei kuulu henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piiriin. Näin ollen valmistavaan koulutukseen suoraan perusopetuksesta siirtyvien määrästä ei ole tietoa. Opiskelijoiden ikäjakauman perusteella määrän voidaan arvioida olevan vähäinen. Valmistavan koulutuksen jälkeisestä sijoittumisesta Opetushallitus on kerännyt tietoa edellä mainitun kyselyn yhteydessä, mutta systemaattista tilastopohjaista tiedonkeruuta sijoittumisesta ei ole.

3.2.5.4 Vuonna 2006 käynnistyvä ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus

Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2006–2009 esitetään ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävän ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen käynnistämistä. Valtiontalouden kehyspäätöksessä vuosille 2006–2009 todetaan niin ikään kyseisen koulutuksen aloittaminen yhtenä osana laajaa toimenpidekokonaisuutta, jonka tavoitteena on muun muassa nuorten syrjäytymisen vähentäminen. Vuoden 2006 talousarvioesityksen mukaan ohjaava ja valmistava koulutus käynnistetään kokeilumuotoisena vuonna 2006.

Ammatillisen koulutuksen yhteyteen kehitettävän ohjaavan ja valmistavan koulutuksen tavoitteena on perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymiskynnyksen madaltaminen ja toisaalta ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen. Ohjaava ja valmistava koulutus suunnataan erityisesti sellaisille perusopetuksen päättävillä nuorilla, joilla ei vielä ole riittäviä valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen tai koulutusalaan koskevaan päätöksentekoon ja jotka ovat siitä syystä vaarassa jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä. Koulutus sisältää muun muassa opiskeltavan alan ja tutkinnon löytymistä helpottavia eri koulutuksiin ja työelämän ammattitehtäviin tutustuttavia opintoja, henkilökohtaisten opiskelutaitojen ja yleisen elämönhallinnan taitojen kehittämistä sekä ammatillisessa koulutuksessa tarvittavien perustietojen ja -taitojen täydentämistä.

Koulutuksen laajuudeksi on suunniteltu yksilöllisten tarpeiden mukaan määräytyen 20–40 opintoviikkoa. Ohjaavasta ja valmistavasta koulutuksesta opiskelijan tulee voida joustavasti siirtyä tutkintoon johtavaan koulutukseen siinä vaiheessa kuin se on opiskelijan kannalta tarkoituksenmukaisinta. Tutkintoon johtavassa koulutuksessa tunnustetaan ja luetaan hyväksi se osaaminen, mikä ohjaavan ja valmistavan koulutuksen aikana on jo saavutettu.

Useat ammatillisen koulutuksen järjestäjät ovat jo suunnitelleet opetussuunnitelmatarkkuudella esitetyn kaltaisia koulutusjaksoja. Myös järjestämislupahakemuksia ja muita tiedusteluja koulutuksen aloittamisen mahdollisuuksista on tullut eri puolilta Suomea. Osasyynä uuden koulutuksen tarpeellisuudelle on nähty se, että kunnat eivät ole olleet halukkaita perusopetuksen lisäopetuksen laajentamiseen valtakunnallisesti asetetuista määrällisistä tavoitteista ja alueilla ilmenneistä tarpeista huolimatta. Perusopetuksen lisäopetus on lisäksi monilla paikkakunnilla painottunut perusopetuksen arvosanojen korottamiseen ja lukiovalmiuksien parantamiseen, jolloin yhteydet alueen ammatillisen koulutuksen järjestäjiin ovat jääneet vähäisiksi. Opiskelijoiden kiinnostus lisäopetusta kohtaan ei myöskään ole ollut tavoitteiden mukaista. Ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävälle ohjaavalle ja valmistavalla koulutukselle on siksi nähty olevan tarvetta nimenomaan niiden opiskelijoiden koulutusuran tukemiseksi, jotka eivät suuntaudu lukio-opintoihin.

Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2006–2009 on lähdetty siitä, että ammatilliseen koulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen käynnistäminen tulee jossain määrin lisäämään ammatillisen koulutuksen kokonaisopiskelijamäärää ainakin toiminnan alkuvaiheessa. Opiskelijamäärän lisäys aiheutuu siitä, että uudella ohjaavalla ja valmistavalla koulutuksella pyritään pienentämään perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jäävien osuutta (koulutustakuu). Toisaalta ohjaavalla ja valmistavalla koulutuksella pyritään myös vähentämään keskeyttäjien ja koulutustaan opintojen alkuvaiheessa vaihtavien määrää ja niiden opiskelijoiden määrää, jotka nykyisin suorittavat perustutkintoon johtavan koulutuksen vuotta sen laajuutta pidemmässä ajassa (3+1). Tämän arvioidaan myöhemmin pienentävän tutkintoon johtavan koulutuksen opiskelijamäärää, jonka vuoksi ohjaavan ja valmistavan koulutuksen volyyymi kasvatane ammatillisen koulutuksen kokonaisopiskelijamäärää lähinnä toiminnan käynnistymisen alkuvuosina. Uuden koulutuksen arvioidaan myös joissakin tapauksissa vähentävän paineita koulutuksen järjestämiseen erityisopetuksena.

3.3 Opintotuki

Opintotukea myönnetään oppivelvollisuuden jälkeisiin päätoimisiin opintoihin, jotka kestävät vähintään kaksi kuukautta. Opintotuki koostuu opintorahasta, asumislisästä ja opintolainan valtioneuvoksesta. Opiskelijan omat tulot otetaan huomioon opintotukea myönnettäessä. Opintoraha voidaan myöntää 17 vuotta täyttäneelle opiskelijalle, koska opintorahaa ei myönnetä opiskelijalle, jonka elatusta varten maksetaan lapsilisää. Vanhempien tulot otetaan huomioon myönnettäessä opintorahaa alle 20-vuotiaalle perheettömälle opiskelijalle. Asumislisä voidaan myöntää myös lapsilisää saavalle opiskelijalle. Asumislisää myönnettäessä vanhempien tulot otetaan huomioon 18 vuoden ikään asti.

Opintolainan valtioneuvokaus myönnetään opiskelijalle, joka on oikeutettu opintorahaan. Valtioneuvokaus voidaan kuitenkin myöntää, vaikka opiskelija ei saa opintorahaa

- muualla kuin vanhempiensa luona asuvalle, 18–19 -vuotiaalle toisen asteen opiskelijalle, jonka opintoraha on evätty vanhempien tulojen perusteella sekä
- alle 17-vuotiaalle, muualla kuin vanhempiensa luona asuvalle toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa olevalle opiskelijalle.

Koulumatkatukea voidaan maksaa toisen asteen opiskelijalle, jonka yhdensuuntainen koulumatka on vähintään 10 kilometriä ja matkakustannukset ylittävät laissa vahvistetun rajan. Koulumatkatukea myönnettäessä ei oteta huomioon vanhempien eikä opiskelijan omia tuloja.

Opintotuen määrä

Alle 18-vuotiaiden ja vanhempiensa luona asuvien opintorahan perusmäärä on 21,86–84,09 euroa kuukaudessa opiskelijan iästä ja asumismuodosta riippuen. Asumislisää maksetaan 80 prosenttia vuokrasta. Vuokran 214,44 euroa (1.11.2005 alkaen 252 euroa) ylittävää osaa ei oteta huomioon. Valtioneuvokauksen enimmäismäärä on alle 18-vuotiailla 160 euroa kuukaudessa.

Muuhun nuorten toimeentuloturvaan verrattuna opintotuen taso on alhainen. Yhdestä lapsesta maksettava lapsilisä on 100 euroa kuukaudessa. Lapsilisän saamiseen eivät vaikuta vanhempien eivätkä lapsen omat tulot. Työmarkkinatukea maksetaan alle 25-vuotiaille noin

500 euroa kuukaudessa ja työharjoittelun aikana 671,66 euroa kuukaudessa. Toimeentulotuen perusmäärä on yksin asuvalla 378,54 euroa kuukaudessa. Myös monien EU-maiden nuorille myöntämään tukeen verrattuna suomalaisten 17-vuotiaiden ja osittain 18–19 -vuotiaiden toisen asteen opiskelijoiden tuki on alhainen.

Vanhempien tulojen vaikutus

Vanhempien tulot vaikuttavat toisen asteen opintotukeen myönnettäessä opintorahaa alle 20-vuotiaille ja alle 18-vuotiaille myös asumislisää myönnettäessä. Vanhempien yhteenlaskettu tuloraja on 27 300 euroa vuodessa, jonka ylittävät tulot vähentävät tukea siten, että jokainen rajan ylittävä täysi 680 euroa vähentää opintorahaa ja asumislisää viidellä prosentilla. Opintorahaa ja asumislisää ei jää tällöin maksettavaksi lainkaan, kun vanhempien yhteenlasketut tulot ovat 40 900 euroa tai enemmän vuodessa.

Vanhempiensa luona asuvan ja itsenäisesti asuvan 17-vuotiaan opiskelijan opintorahan määrää voidaan korottaa, jos vanhemmat ovat pienituloisia. Opintorahan korotus pienenee jokaista 13 800 euroa ylittävää täyttä 1 380 euroa kohden 10 prosenttia, jolloin korotusta ei myönnetä lainkaan kun tulot ylittävät 26 100 euroa.

Lapsilisään vanhempien tulot eivät vaikuta lainkaan. Vanhempiensa luona asuvan työmarkkinatukea voidaan alentaa vanhempien tulojen perusteella, mutta työmarkkinatuesta maksetaan vanhempien tuloista riippumatta joka tapauksessa ainakin puolet eli noin 250 euroa kuukaudessa.

4 Nuorten työpajatoiminta nivelvaiheen tukimuotona

4.1 Yleistä

Nuorten työpajatoiminta on koulutuksen ja työelämän sekä perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen välille sijoittuva toimintamuoto, jonka tarkoituksena on edistää nuorten työssä oppimista, lisätä nuorten opiskelu- ja työelämävalmiuksia sekä tukea nuorten tulevaisuuden suunnittelua ja ammatinvalintaprosessia sekä yleistä arjenhallintaa. Työpajalla kannustetaan ja motivoidaan nuoria työllistymään, kouluttautumaan ja parantamaan valmiuksiaan arjenhallinnassa.

Työpajojen asiakasvirrat koostuvat nuoriso-, sosiaali- ja opetustoimen sekä työhallinnon lähettämistä nuorista, jotka tulevat pajoille yksilöllisten, eriasteisesti tunnistettujen tarpeiden vuoksi. Eniten nuoria ohjautuu pajalle työvoimatoimistojen kautta, mutta viime aikoina asiakasvirta niin sosiaalitoimen kuin opetustoimenkin kautta on kasvanut. Työpajan asiakkaana voi olla työtön nuori tai aikuinen, perusopetusta suorittava, toisella asteella opiskeleva tai opintonsa keskeyttänyt nuori, pitkäaikaistyötön, vanhentuneen koulutuksen omaava aikuinen, päihde- ja/tai mielenterveyskuntoutuksesta tuleva, maahanmuuttaja tai vajaakuntoinen. Työmenetelminä pajoilla käytetään työvalmennusta, jolla kehitetään paja-asiakkaan mahdollisuuksia osallistua työelämään ja lisätään työkokemusta, sekä yksilövalmennusta, joka tähtää asiakkaan toimintakyvyn ja arjenhallintataitojen parantamiseen.

Nuorille työpajat tarjoavat palveluja siirtymävaiheisiin. Työpajatoimintaan ohjataan nuoria, joiden on todettu tarvitsevan yksilöllisesti suunniteltuja moniammatillisia palveluja ja tukitoimia koulutus- ja työpolun löytämiseksi. Syy työpajalle ohjautumiseen voi olla esimerkiksi se, että nuoren tarve moniammatilliseen palveluun on tunnistettu ja on havaittu, että nuori ei kykene selviytymään normaalista arjesta, mutta taustaa ja syitä asialle ei riittävästi tiedetä. Monesti tukea tarvitsevat ne nuoret, joiden ei arvioida oman lähiverkostonsa tuen avulla sitoutuvan riittävästi esimerkiksi jatko-opintoihin ja jotka tämän vuoksi tarvitsevat monipuolisia muita palvelu- ja tukitoimia. Pajalle tuleva nuori on useimmiten ollut jo jonkin toimialan erityispalvelujen piirissä, mutta yksittäisen toimialan tuki ei sinällään ole ollut riittävä ongelman laaja-alaisuuden vuoksi. Yleisesti nuoret työskentelevät pajoilla noin puolen vuoden ajan, mutta pidemmät pajajaksot ovat lisääntymässä ja niille on yhä enenevässä määrin tarvetta.

Vuosittain työpajoilla valmentautuu noin 7 000–8 000 alle 29-vuotiasta nuorta, jotka tarvitsevat laaja-alaista tukea tulevaisuutensa suunnitteluun. Nuorten lisäksi pajoilla

työskentelee noin 1 500–2 000 yli 29-vuotiasta työpajalaista. Pajoja on valtakunnallisesti noin 230 ja ne toimivat kuntien tai erilaisten yhteisöjen kuten yhdistysten ja säätiöiden hallinnassa. Yhteisöjen hallinnoimien pajojen taustalla vaikuttavat usein myös kunnat. Kuntien hallinnoimista nuorten työpajoista nuorisotoimi tai siitä vastaava toimi hallinnoi hieman yli puolta. Loput pajat toimivat muun muassa sivistystoimen, vapaa-aikatoimen tai henkilöstötoimen hallinnoinnissa.

Varsinaista lainsäädännöllistä perustaa työpajatoiminnalla ei ole. Valtioneuvoston asetuksessa julkisesta työvoimapalvelusta (1344/2002) todetaan, että työpajoilla tarkoitetaan "sosiaalista yhteisöä, jossa työskentelyn ja siihen liittyvien ohjaus- ja valmennuspalvelujen avulla pyritään parantamaan ensisijaisesti pitkään työttömänä olleiden tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten valmiuksia hakeutua koulutukseen, työhön tai yrittäjäksi". Tämän asetuksen lisäksi työpajatoimintaa kuvataan kuntouttavan työtoiminnan lain (189/2001) toimeenpanon ohjeistuksissa. Lain tarkoittaman kuntouttavan työtoiminnan järjestävät kunnat, jotka ovat tehneet sopimukset työpajojen kanssa kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä asiakaskoh- taisesti.

Hallituksen esityksessä uudeksi nuorisolaiksi esitetään, että nuorten työpajatoiminta listataan kunnalle kuuluviin nuorisotyön palveluihin. Voimassa olevassa nuorisotyölaisissa (235/1995) työpajatoimintaa ei ole erikseen mainittu. Nuorisotyön palvelut eivät muodosta uudessakaan lakiesityksessä subjektiivisia oikeuksia.

4.2 Työpajatoiminnan tunnuspiirteitä

Nuorten työpajatoiminta sai kehityssysäyksen 1990-luvulla nuorisotyöttömyyden haasteista. Tällöin nuorten työpajatoiminnan keskeiseksi tavoitteeksi muodostui työkokemuksen tarjoaminen nuorille. Tämän jälkeen toiminta on kuitenkin muuttunut ja laajentunut merkittävästi. Nykyisin työpajatoiminta tarjoaa monipuolisia, räätälöityjä palveluja niin yksittäisen asiakkaan kuin asiakasryhmien tai organisaatioiden tarpeisiin. Samalla kun toiminta on muuttunut palveluja tuottavaksi, on kehitetty uusia menetelmiä vastaamaan nuorten asiakkaiden tämän hetkisiä tarpeita ja verkostotyötä yhteistyön uusimpana muotona.

Viimeisen kahden vuoden aikana nuorten työpajatoimintaan on kehitetty sosiaalitoimen ja nuorisotoimen yhteistyönä yhteisövalmennusta, joka keskittyy ennaltaehkäisevään päihde- ja huumetyöhön. Kehittämistyön aikana on koulutettu toistakymmentä yhteisövalmentajaa, jotka ohjaavat työpajoja laatimaan omat päihde- ja huumetyön sääntönsä. Kehitystyön perusajatuksena on "arkeistaa" ennaltaehkäisevä huume- ja päihdetyö osaksi muuta työpajatoimintaa siten, että se on yhtenä osana päivittäistä työpajavalmennusta.

Työpajojen nuorille asiakkaille tärkeää on työpajoilta saatava sosiaalinen tuki työkokemuksen, ammatillisen ja yksilöllisen ohjauksen sekä työn tekemisen lisäksi. Työpajojen taloudellisesta ja sosiaalisesta toiminnasta tehdyn tutkimuksen¹⁵ mukaan pajajakso on edistänyt nuorten omaa käsitystä vahvemman itsenäisestä elämänhallinnasta ja myönteisyydestä työmarkkina-asemaa kohtaan. Pajoilla annettavalla sosiaalisella tuella pyritään vastaamaan moniammatillisesti pajuoreen yksilöllisiin tarpeisiin. Nuoren saamaan tukeen kuuluvat myös pajalla tapahtuva vertaistuki ja -oppiminen. Samoin siihen kuuluu pajan varsinainen toiminta ja sen tarjoama palveluverkosto sekä henkilökohtainen lähestyminen nuoren oman tulevaisuuden suunnitteluun.

¹⁵ Leinonen, T. & Pekkala, T.: Kannattaako työpajatoiminta? Tutkimus työpajojen taloudellisesta ja sosiaalisesta toiminnasta. Opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja nro 12/2001.

Työpajatoiminnan moniammatillisen työn saavutettavuutta ja tuloksekkuutta edistää yhteistyöverkosto, johon osallistuvat ne viranomaiset, jotka pajanuoren asioita hoitavat. Työpajan ja muiden toimijoiden tiedonvaihdolla ja yhteistyöllä turvataan nuorelle asiakkaalle palvelukokonaisuus, joka on jatkumo siihen asti kun nuori tukea tarvitsee.

4.3 Työpajavalmentajien työnkuva ja koulutustausta

Toiminnan sisällön painottuessa moniammatilliseen tukeen, arjenhallintavalmiuksien sekä nuorten koulutus- ja työelämään motivoimisen lisäämiseen myös työpajavalmentajien ammattikuvat ja erisältöisen osaamisen kirjo ovat laajentuneet. Työpajoilla työskentelee sekä pajalla tehtävän työtoiminnan että nuorten ohjauksen ja kasvatuksen ammattilaisia. Työpajoilla tehtävää työ- ja yksilövalmennusta toteutetaan samanaikaisesti nuoren ja valmentajien kanssa yhdessä sovittujen päämäärien saavuttamiseksi. Valmentajista lähes 67 % toimii työvalmentajina, 14 % yksilövalmentajina sekä 14 % suunnittelu- ja hallintotehtävissä. Muissa tehtävissä toimii noin 5 % valmentajista. Työvalmentajilta edellytetään pajalla tehtävän työn ammattitaitoa ja työnjohtamisen taitoa. Yksilövalmentajina toimivat henkilöt, joilla on nuorten tai muiden asiakasryhmien ohjaukseen liittyvää ammattitaitoa; yksilövalmentajina toimii esimerkiksi erityisopettajia, psykologeja, opinto-ohjaajia, nuoriso-ohjaajia, yhteisöpedagogeja, sosiaaliohjaajia ja erityissairaanhoitajia.

Taulukosta 9 ilmenevät työpajavalmentajien koulutustaustat lääneittäin. Selvästi yleisin pajavalmentajien koulutustausta on toisen asteen ammatillinen tutkinto. Myös ammattikorkeakoulututkinto on melko yleinen koulutustausta muissa paitsi Lapin läänissä, jossa valmentajien koulutustausta painottuu selkeästi muita läänejä enemmän ammatillisen tutkinnon suorittaneisiin. Eniten pelkän perusasteen pohjalta toimivia valmentajia on Itä-Suomen ja Länsi-Suomen lääneissä.

Taulukko 9. Työpajavalmentajien koulutustausta (%) vuonna 2004.¹⁶

Lääni	Ammatillinen tutkinto	Ammattikorkeakoulututkinto	Yliopistotutkinto	Perusaste	Muu ¹⁷ tai ei tietoa
Etelä-Suomen lääni	56,1	17,8	11,4	4,1	10,6
Itä-Suomen lääni	57,0	15,6	5,9	14,8	6,7
Länsi-Suomen lääni	51,7	18,5	9,7	14,1	6,0
Oulun lääni	51,0	21,4	6,1	4,1	17,4
Lapin lääni	76,2	4,8	4,8	4,8	9,4
Koko maa	54,8	17,5	8,9	10,0	8,8

¹⁶Lähde: "Nuorten työpajatoiminta", Lapin lääninhallitus, nuorisotoimi (toim.). Julkaistaan loppuvuodesta 2005.

¹⁷ Tähän ryhmään sisältyvät myös pelkän ylioppilastutkinnon suorittaneet valmentajat.

4.4 Työpajanuorten koulutustausta ja sijoittuminen pajajakson jälkeen

Suurin osa pajojen asiakkaista on alle 25-vuotiaita työttömiä nuoria. Pajanuorten koulutus-taso vaihtelee ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon suorittaneista nuorista ilman perusopetuksen päättötodistusta oleviin nuoriin. Vuonna 2004 peruspalvelujen arviointirapor-tin mukaan pajan nuorista asiakkaista lähes puolella (49,5 %) oli koulutustaustanaan pelkkä perusaste. Perusopetuksen päättötodistus puuttui noin 2,5 prosentilta. Ylioppilastutkinnon tai lukion oppimäärän suorittaneita nuoria oli noin 11,5 %. Ammatillisen tutkinnon suoritta-neita pajanuorista oli 22 %. Lisäksi pajoilla työskenteli joitakin kymmeniä ammattikorkea-koulututkinnon suorittaneita (0,5 %). Muu koulutustausta oli reilulla 3 %:lla ja loppujen koulutustaustasta (noin 11 %) ei saatu tietoa.

Vuonna 2004 työttömistä nuorista osallistui työpajatoimintaan noin 14,5 % (noin 5 000 nuorta). Pajalla työskennelleistä nuorista yli puolet sijoittui välittömästi pajajakson jälkeen koulutukseen, työelämään taikka muuhun palveluun, armeijaan tai vanhempainlomalle. Työt-tömäksi välittömästi pajajakson jälkeen siirtyi vajaat 30 % nuorista. Yli 14 % keskeytti omas-ta tahdostaan työpajajakson. Näistä kuitenkin lähes puolet keskeytti sijoituttuaan johonkin tavoitteen mukaiseen toimintaan, kuten koulutukseen tai työelämään. Lähes 5 % nuorista jouduttiin erilaisten syiden vuoksi erottamaan työpajatoiminnasta. Taulukossa 10 on kuvattu työpajanuorten sijoittumisen eroja lääneittäin. Suhteellisesti eniten työttömäksi pajanuorista jäi Lapin läänissä ja vähiten Oulun ja Etelä-Suomen lääneissä.

Taulukko 10. Työpajanuorten sijoittuminen välittömästi pajajakson jälkeen tai jo pajajakson aikana (%) vuonna 2004.¹⁸

Lääni	Sijoittuminen heti pajajakson jälkeen				Sijoittuminen pajajakson aikana		
	Työttö-mäksi	Koulu-tukseen	Työ-elämään	Muualle	Negatiivinen keskeyt-täminen	Myönteinen keskeyt-täminen ¹⁹	Erotettu
Etelä-Suomen lääni	22,9	14,7	23,1	9,7	11,5	7,9	10,2
Itä-Suomen lääni	27,0	33,3	14,8	13,1	4,3	6,6	0,9
Länsi-Suomen lääni	32,4	16,6	14,7	18,1	8,0	6,7	3,5
Oulun lääni	21,9	28,6	15,9	14,9	6,7	10,5	1,5
Lapin lääni	44,3	24,3	16,7	8,0	2,5	1,4	2,8
Koko maa	29,2	20,5	17,6	13,4	7,7	6,8	4,8

Pajajakson jälkeisessä välittömässä sijoittumisessa ei ollut suuria eroja sukupuolten välillä. Sel-vin ero oli koulutukseen siirtymisessä. Koulutukseen siirtyi pajajakson jälkeen naisista 27 % ja miehistä 17 %. Miehistä siirtyi työelämään, jäi työttömäksi, keskeytti tai erotettiin pajalta hieman suurempi osa kuin naisista. Erot olivat kuitenkin pieniä, vain parin prosenttiyksikön luokkaa.

Työpajanuorten sijoittumisen seuranta jää monilla pajoilla pelkästään työpajajakson aikana tapahtuvan tai sen jälkeisen välittämän sijoittumisen seurantaan. Osa pajoista seuraa kuitenkin

¹⁸ "Nuorten työpajatoiminta", Lapin lääninhallitus, nuorisotoimi (toim.). Julkaistaan loppuvuodesta 2005.

¹⁹ Keskeyttäminen koulutukseen, työelämään, ohjattuun toimenpiteeseen tai muuhun vastaavaan siirtymisen vuoksi.

pajalaisten tilannetta myös vuoden kuluttua pajajakson päättymisestä. Tuoreen selvityksen¹⁸ mukaan hieman yli puolet pajoista ei seuraa pajuorten sijoittumista enää vuoden kuluttua pajajakson suorittamisesta. Niistä 2 100 pajuoresta, joista tiedot oli kerätty, noin puolet oli koulutuksessa tai työelämässä vuoden kuluttua pajajakson päättymisestä. Noin joka viides nuorista oli työttömänä.

Työpajatoiminnan vaikuttavuuden arvioinnin kannalta pitempiaikainen seuranta olisi ensiarvoisen tärkeää. Pitempiaikainen seuranta auttaisi myös arvioimaan syitä nuorten toistuvaistyöttömyyteen. On kuitenkin pohdittava, kuuluuko tällainen seuranta varsinaisesti yksittäisen työpajan tehtäviin, vai olisiko tarkoituksenmukaisempaa, jos se hoidettaisiin alueellisesti, esimerkiksi paikallisen moniammatillisen verkoston tai keskitetysti jokin muun viranomaisen toimesta.

4.5 Työpajojen ja opetuksen/koulutuksen järjestäjien välinen yhteistyö

Työpajojen yhteistyö koulujen ja oppilaitosten sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien kanssa on verraten uutta. Yhteistyömuotoja on useita ja paikalliset piirteet määrittävät niitä. Joillakin paikkakunnilla työpajojen ja koulujen/oppilaitosten yhteistyö on toimivaa ja vakiintunutta. Paljon on kuitenkin myös sellaisia paikkakuntia, joilla yhteistyötä ei ole juuri lainkaan. Vuonna 2004 lääninhallitusten tekemään peruspalvelujen arviointikyselyyn vastanneista työpajoista 55,8 % ilmoitti tekevänsä yhteistyötä koulujen/oppilaitosten kanssa. Yhteistyön tarkoituksena on ennen kaikkea auttaa apua tarvitsevia nuoria opiskelusta suoriutumisessa. Työpajatoiminnan antama tuki voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista kunkin nuoren yksilöllisen tarpeen mukaan määräytyvää. Yhteistyötä tehdään niin perusopetusta antavien koulujen kuin ammatillisten oppilaitosten ja kansanopistojen kanssa. Yhteistyön tavoitteena on, että oppilas/opiskelija olisi mahdollisimman lyhyen ajan työpajalla ja saisi parannettua siellä valmiuksiaan koulussa/oppilaitoksessa opiskelun jatkamiseen. Koulujen/oppilaitosten ja työpajojen yhteistoiminta perustuu yleensä työpajan ylläpitäjän ja opetuksen/koulutuksen järjestäjän väliseen sopimukseen.

Normaaliin koulunkäyntiin liittyvät oppimisvaikeudet, kuten lukihäiriöt tai hahmotus- ja keskittymisvaikeudet tai alisuoriutuminen ovat tyyppisiä työpajalle ohjautumisen perusteita. Samoin nuorilla saattaa olla erilaisia sosiaalisia vaikeuksia, ongelmia ryhmässä toimimisessa ja vuorovaikutussuhteen luomisessa. Osalla nuorista suurin ongelma on näistä syistä johtuen motivaation aleneminen tai sen puute; teoreettiset opinnot aiheuttavat ongelmia, mutta käsillä tekeminen ja käytännön kautta oppiminen onnistuvat. Taustalla saattaa olla myös ongelmallisia perhesuhteita, psyykkisiä ongelmia, rikollisuutta sekä päihde- tai huumeongelmia. Pajoille ohjautuu opetuksen/koulutuksen järjestäjien kautta koulupudokkaita ja keskeyttämissuhan alaisia oppilaita/opiskelijoita sekä niitä, joille koulu-/oppilaitosmuotoinen opiskelu ei tunnu soveltuvan. Usein nuorten ongelmat ovat kasaantuneita ja opiskeluun liittyvät vaikeudet ovat vain osa laajempaa ongelma-vaivaa.

Perusopetuksen oppilas työpajalla

Perusopetuksen oppilas voi hakeutua työpajalle opetustoimen, yleensä koulukuraattorin tai opinto-ohjaajan lähettämänä. Tällöin työpajajakson rahoituksesta vastaa opetustoimi pajan kanssa tehtävän sopimuksen mukaisesti. Syynä pajajakson tarpeellisuuteen voivat olla erilaiset oppimisvaikeudet, joita pyritään käsittelemään pajan moniammatillisessa ohjauksessa.

Yhteistyömuotoina käytetään esimerkiksi erityisopetusta, jolloin koulun erityisopettaja voi toimia myös pajalla. Yhteistyössä pajan muun henkilöstön kanssa nuorta ohjataan yksilöllisesti ja pyritään henkilökohtaisen opetussuunnitelman tekoon jatkouran selkiyttämiseksi. Muita yhteistyömuotoja ovat esimerkiksi pienryhmissä tapahtuva opetus pajalla, yhteiset etäopiskelujärjestelyt syrjäisillä paikkakunnilla tai TET -jakson suorittaminen työpajalla silloin kun muu työelämään tutustumispaikka ei ole mahdollinen. Pajajakson pituus räätälöidään oppilaan tarpeen mukaan yhteistyössä koulukuraattorin tai oppilaanohjaajan kanssa. Pajajakson tavoitteena voi olla opiskelun yksilöllisen tuen lisäksi perusopetuksen päättötodistuksen saaminen. Peruseriaatteena on kuitenkin, että pajajaksolla tuetaan ja vahvistetaan oppilaan koulunkäyntivalmiuksia siten, että oppilas voisi palata normaaliopetuksen pariin.

Perusopetuksen keskeyttänyt nuori työpajalla

Perusopetuksen keskeyttäneille nuorille työpajoilla tarjotaan yksilöllistä tukea rästiin jääneiden opintojen suorittamiseksi. Keskeyttäneille pyritään laatimaan yhteistyössä koulukuraattorin, oppilaanohjaajan tai oppilashuoltoryhmän kanssa henkilökohtainen opetussuunnitelma jatkouran selkiyttämiseksi. Perusopetuksen keskeyttäneiden oppilaiden työpajatoiminnassa tekemällä oppiminen on tärkeässä asemassa. Tavoitteeksi asetetaan oppimisvalmiuksien vahvistaminen siinä määrin, että kouluopetukseen palaaminen voisi olla mahdollista sekä henkilökohtaisen tuen turvaaminen perusopetuksen suorittamiseksi. Perusopetuksen keskeyttäneen oppilaan pajajakson rahoitus määräytyy koulutuksen järjestäjän ja työpajan ylläpitäjän välisen sopimuksen mukaisesti.

Oppivelvollisuusiän ohittaneen nuoren opiskelu työpajalla

Oppivelvollisuusiän ohittaneiden nuorten ohjaus työpajoille tapahtuu usein työvoimatoimiston tai sosiaalitoimen kautta. Oppivelvollisuusiän ohittaneiden nuorten kohdalla tavoitteeksi asetetaan pajan yksilöllisesti ohjatussa ympäristössä perusopetuksen oppimäärän suorittaminen ja päättötodistuksen saaminen sekä henkilökohtaisen jatkouran selkiytyminen. Koulu/opetuksen järjestäjä hyväksyy oppilaan suoritukset ja antaa todistuksen. Pajalla opiskelun rahoitus määräytyy sen mukaan, mikä taho nuoren on pajatoimintaan ohjannut ja miten organisaatioiden välillä on sovittu.

Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelija työpajalla

Ammatillista perustutkintoa suorittava nuori hakeutuu työpajalle useimmiten koulutuksen järjestäjän ohjaamana. Myös tällöin koulutuksen järjestäjän kuraattori- ja opinto-ohjaustoiminta on keskeisessä roolissa. Perusteena pajatoimintaan siirtymiselle voi olla syystä tai toisesta jääminen jälkeen opinnoissa tai muutoin ilmenneet opiskeluvaikeudet tai ongelmat, jolloin keskeyttämisuha on ilmeinen. Työpajatoiminnassa valmennuksen avulla pyritään opiskelijan oppimisvaikeuksien voittamiseen tai rajoitteen aiheuttaman häiriön minimoimiseen ja palamiseen normaalin opiskelun piiriin. Työpajajakson rahoituksesta vastaa koulutuksen järjestäjä työpajan kanssa tehtävän sopimuksen mukaisesti. Työpaja tai sen ylläpitäjä voi myös toimia työnantajana henkilölle, joka suorittaa oppisopimuskoulutuksena ammatillista perus- tai lisäkoulutuksen tutkintoa. Tällöin oppisopimusopiskelija on määräaikaisessa työsuhteessa.

4.6 Nuorisotoimen ja opetuksen/koulutuksen järjestäjien välinen muu yhteistyö

Nuoriso- ja opetustoimen välisestä yhteistyöstä on myös muita esimerkkejä kuin työpajatoiminta. Yhteistyömenetelmiä on kehitelty esimerkiksi osallisuushankkeissa ja muissa projekteissa. Seuraavassa kuvataan lyhyesti muutamia esimerkkejä yhteistoiminnan muodoista, joita voidaan toteuttaa eripituisina ajanjaksoina kulloisenkin tarpeen mukaan. Toiminta voi olla pelkästään joko nuorille tai opettajille ja muille kouluissa/oppilaitoksissa toimiville ammattilaisille taikka molemmille ryhmille samanaikaisesti tarkoitettua. Nuorisotoimi voi tukea koulun/oppilaitoksen työtä monin eri tavoin olemalla aktiivisesti mukana nuoren elämänpiirin muodostavassa "kolmiossa", jossa vaikuttavat koti, koulu ja kaverit.

Yhteisöllisyyden tukeminen koulutyössä

Nuorisotoimi voi tukea opetustyötä joko ryhmä- tai yksilötasolla tarpeen mukaan. Hyödyntämällä nuorisotyön ryhmäytymis- ja yksilöohjausmenetelmiä voidaan lisätä esimerkiksi oppilaiden/opiskelijoiden yhteishenkeä, omaan kouluun/oppilaitokseen kuulumisen tunnetta. Yhteisöllisyys parantaa ilmapiiriä, lisää keskinäistä kunnioitusta sekä vähentää osaltaan kurinpitotoimien tarpeellisuutta. Toimintaa voidaan toteuttaa missä vaiheessa tahansa, mutta esimerkiksi lukuvuoden alkuun sijoitettuna lyhyehkökin toimintajakso nopeuttaa yleensä yhteisöllisyyden muodostumista. Yhteisöllisyys vahvistaa nuorten kaveruutta, ryhmäytymistä ja vertaistuen muodostumista.

Leirikoulutoiminta

Valtakunnallisia nuorisokeskuksia on kymmenen ympäri Suomea. Leirikoulutoiminta on yksi keskeinen yhteistyömuoto koulujen kanssa. Nuorisokeskukset tarjoavat ympäri vuoden edullista majoitusta koululaisille sekä räätälöivät leiriohjelman toivottujen tavoitteiden mukaisesti. Nuorisokeskukset tarjoavat seikkailu- ja elämyspedagogiikan menetelmiä hyödyntäen erilaisia oppimispäiviä sekä sisätiloissa että ulkona. Nuorisokeskusten tilat soveltuvat usein myös hyvin erilaiseen kurssi- ja koulutustoimintaan.

Nuorisotoimen yksilölliset palvelut

Nuorisotoimen erilaiset palvelut voivat osaltaan auttaa määrittämään nuoren erilaisia palvelutarpeita ja siten auttaa nuorelle tarjotun palvelun kohdentamista ja toteuttamista. Nuoriso-ohjaaja voi osaltaan tukea nuorta opiskelussa ja kannustaa nuorta opiskelemaan sekä tarjota aikuisen läsnäolon ja tuen kouluajan ulkopuolella. Nuoriso-ohjaaja voi rakentaa verkostoa esimerkiksi koulun/oppilaitoksen ja kodin välillä sekä toimia yhtenä nuoren arjenhallintaa tukevana ammattilaisena.

Vuorovaikutustaidot kehittävät nuorten valmiuksia itsenäiseen elämään. Nuorisotyön menetelmin voidaan luoda erilaisia vuorovaikutusympäristöjä, joissa kohtaavat erilaiset ihmiset erikokoisissa ryhmissä.

Tuettu nuorisoasuminen

Yksi nuorisotoimen palvelu on tuettu nuorisoasuminen. Palvelun saatavuudessa on kuitenkin melkoisia eroja paikkakunnittain.

Ennaltaehkäisevä päihde- ja huumetyö

Ennaltaehkäisevään päihde- ja huumetyöhön perehtynyt nuoriso-ohjaaja voi tukea kouluja ja opettajia niin nuoren koulupäivän aikana kuin sen ulkopuolella. Jotta ennaltaehkäisevän työn tavoitteet olisivat kaikille toimijoille selkeät, ne tulisi määritellä yhdessä niin ryhmä- kuin yksilötasolla. Parhaat tulokset esimerkiksi päihitteettömyyssäännöistä saadaan silloin, kun nuoret ovat osallistuneet sääntöjen luomiseen alusta alkaen. Tällainen menetelmä on myös lisännyt ennaltaehkäisevän työn pitkäjänteisyyttä.

Oppilaiden vapaa-ajan toiminta

Nuorisotoimi tarjoaa nuorille mielekästä tekemistä kouluajan jälkeen. Kerho- tai harrastustoiminta tukee nuoren omalla ajalla tapahtuvaa kasvua. Erityistukea tarvitseva oppilas voidaan ohjata niin kutsutun saattaen vaihtaen -menetelmällä ohjatun vapaa-ajantoiminnan piiriin siten, että siellä annettu tuki tukee koulun erityisopetusta tai muita tukitoimia.

Moniammatillinen verkostoyhteistyö

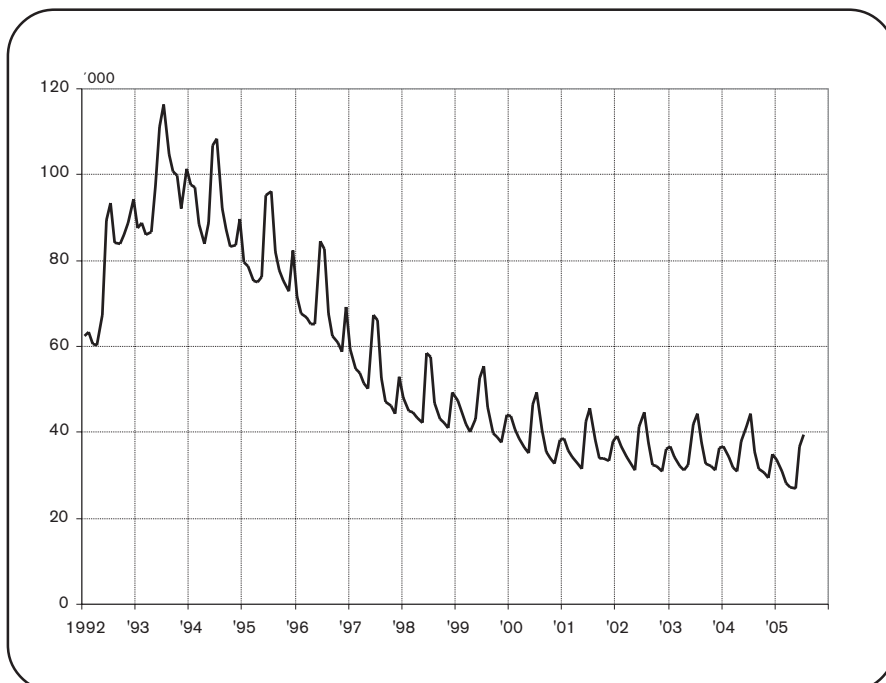
Eri sektoreiden toimijoiden välinen verkostotyö tukee kunkin ammattilaisen tekemää, yleensä yksittäiseen nuoreen kohdistuvaa työtä. Verkostotyössä ne toimijat, jotka hoitavat nuoren asioita, koordinoivat tukitoimia siten, että eri sektoreiden tarjoamat palvelut luovat nuoren asiakkaan kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden, jolla on jatkumo. Verkostotyö on osoittanut, että tällä tavalla koordinoitu tieto esimerkiksi nuoren arjenhallinnan taidoista ja tarpeista sekä palvelujen järjestämisestä ja niiden vaiheesta välittyy tehokkaasti ja toiminta on kokonaisuutena nuoren kannalta tuloksellista.

Moniammatillisen verkostotyön aloittaminen lisää aluksi siihen osallistuvien työntekijöiden työmäärää, mutta yhteistyömuotojen vakiinnuttua työ on koettu mielekkääksi ja sen kuormittavuus on vähentynyt. Yleensä verkostotoiminta on alkanut rajatulle kohderyhmälle suunnattujen palvelujen koordinoinnista, mutta yhteistyömuotoa voidaan hyödyntää myös muuhun kuin ongelmanratkaisuun keskittyvään työhön.

5 Työvoimatoimistojen asiakkaina olevat nuoret – nuorten työvoimapalvelut ja tukitoimet

5.1 Nuorten työttömyyden kehityssuunta ja erityispiirteet

Työministeriön tilastojen mukaan nuorten alle 25-vuotiaiden työttömyys on laskenut yhtäjaksoisesti vuodesta 1993 lähtien (kuvio 1).

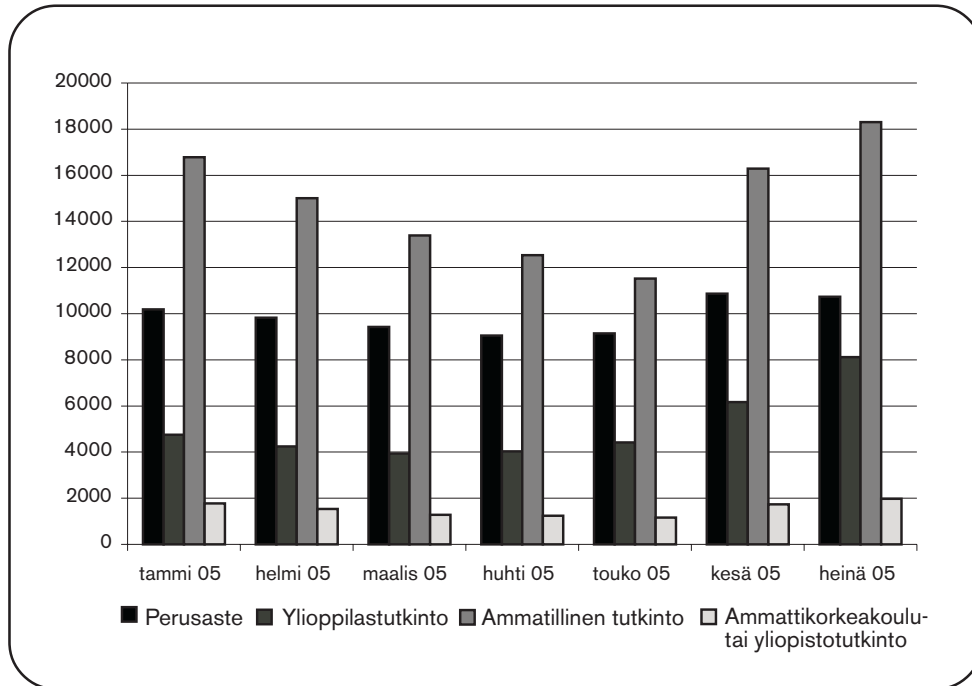

Kuvio 1. Alle 25-vuotiaat työttömät työnhakijat työvoimatoimistoissa kuukausittain vuosina 1992–2005.

Vuoden 2005 heinäkuun lopussa alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli 39 600, mikä on 4 700 vähemmän kuin edellisen vuoden heinäkuussa. Nuorten työttömyys nousi kesä-

kuusta 3 000:lla. Alle 20-vuotiaita oli työttömänä heinäkuussa 10 500. Nuorten työttömien määrä vaihtelee huomattavasti myös alueittain.

Työvoimatoimistojen alle 25-vuotiaista työttömistä työnhakijoista noin 30 % on suorittanut ainoastaan perusasteen koulutuksen ja runsas 13 % ylioppilastutkinnon (kuvio 2). Pelkän yleissivistävän koulutuksen/tutkinnon suorittaneilla työnhakijoilla on keskimäärin muita suurempia vaikeuksia sijoittua työmarkkinoille pysyväisluonteisesti.

Kuvio 2. Alle 25-vuotiaat työttömät työnhakijat työvoimatoimistoissa pohjakoulutuksen mukaan kuukauden lopussa tammi-heinäkuussa 2005.

Nuorten työttömien työnhakijoiden valuma pitkäaikaistyöttömyyteen on suhteellisen vähäistä. Nuorten työttömyysjaksot ovat yleensä myös aikuisten työttömyysjaksoja lyhyempiä. Yhtäjaksoisen työttömyyden ohella nuorilla esiintyy tosin laajasti myös niin sanottua rinnasteista pitkäaikaistyöttömyyttä (toistuvaistyöttömyyttä). Vaikeasti työllistyviin luetaan pääasiassa yhtäjaksoisesti pitkäaikaistyöttömät, rinnasteiset pitkäaikaistyöttömät, toimenpiteiltä työttömäksi jäävät ja toimenpiteiltä toimenpiteille sijoittuvat. Tammi-syyskuussa 2004 vaikeasti työllistyviä 20–24 -vuotiaita oli kuukaudessa keskimäärin 8 570. Heistä suurimman ryhmän muodostivat toimenpiteiltä työttömäksi jääneet (41 %). Tammi-syyskuussa 2004 alle 20-vuotiaita vaikeasti työllistyviä oli kuukaudessa keskimäärin 850.

Valtaosa nuorista työnhakijoista sijoittuu kuitenkin työmarkkinoille varsin joustavasti ja työttömyysjaksot jäävät lyhyiksi. Ammattitaito, työkokemus ja työmotivaatio ovat myös nuorten työttömien kohdalla keskeisiä työllistymistä edistäviä tekijöitä.

5.2 Nuorten työvoimapalvelut

Työvoimatoimistojen tarjoamien nuorille suunnattujen työvoimapalvelujen tavoitteena on nuorten työmarkkinoille ja koulutukseen sijoittumisen edistäminen, ammatillisen osaamisen ja työelämävalmiuksien kehittäminen sekä työttömyyden pitkittymisen ja syrjäytymisen

ehkäiseminen.

Henkilöasiakkaille tarkoitettuja työvoimapalveluja ovat työnhakupalvelut (mukaan lukien EURES ja maahanmuuttajien kotoutuspalvelut), ammatinvalinnanohjaus, koulutusneuvonta, ammatillinen kuntoutus ja työvoimakoulutus. Lisäksi tuetaan työttömien työnhakijoiden työllistymistä eri aktiivitoimenpiteillä.

Osa työvoimatoimistojen palveluista on kaikkien henkilöasiakkaitten käytettävissä, osa on tarkoitettu ainoastaan työvoimatoimistoon rekisteröidylle työnhakijalle ja/tai työttömälle työnhakijalle. Nuoren ikä vaikuttaa joiltakin osin hänen käytettävissään oleviin palveluihin. Nuori, joka on täyttänyt 17 vuotta, voidaan rekisteröidä työvoimatoimiston työttömäksi työnhakijaksi, jolloin hänellä on tietyin ehdoin oikeus työmarkkinatukeen tai muuhun työttömyysturvaan, työmarkkinatoimenpiteisiin ja muihin aktiivitoimenpiteisiin.

Kaikille asiakkaille avoimia palveluja ovat pääasiassa ammatinvalinnanohjaus, koulutusneuvonta ja tiedottava työnvälitys. Näiden palvelujen tarjonnassa noudatetaan julkisen työvoimapalvelun asetuksen mukaista työnjakoa työvoimatoimiston ja koulutuksen järjestäjien/oppilaitosten kesken. Sen mukaan koulutuksen järjestäjillä ja oppilaitoksilla on päävastuu opiskelijoiden opintojen ohjauksesta, ammatinvalinnanohjauksesta, jatko-opintoihin ohjaamisesta ja työnhaun opastuksesta opintojen päättövaiheessa.

Käytännössä valtaosa esimerkiksi työvoimatoimistossa annetun henkilökohtaisen ammatinvalinnanohjauksen asiakkaista on yli 25-vuotiaita niin sanottuja aikuisasiakkaita. Tätä nuorempien asiakkaiden osuus jää noin 35 prosenttiin. Vuonna 2004 alle 25-vuotiaita nuoria ohjaukseen osallistuvia asiakkaita oli yhteensä 11 400, joista alle 20-vuotiaita yli 5 200. Nuorilta asiakkailta puuttuu usein ammatillinen koulutus. Ammatinvalinnanohjauksen ja nuorten työvoimapalvelujen tavoitteena on auttaa nuorta tekemään realistinen koulutus- ja ammattisuunnitelma, jonka toteuttamiseen nuori itse sitoutuu.

Ammatinvalinnanohjaukseen liittyvänä tukitoimena voidaan kaikille asiakkaille järjestää työ- ja/tai koulutuskokeilu. Sen tavoitteena on selvittää asiakkaan soveltuvuutta alalle ja hänen kiinnostustaan alaa kohtaan. Vuonna 2003 ammatinvalinnanohjauksen työkokeiluun osallistui 14–19 -vuotiaita nuoria yhteensä 440 ja 20–24 -vuotiaita nuoria yhteensä 680. Työ- ja/tai koulutuskokeilun aikana maksetaan asiakkaalle ylläpitokorvauksena 8 euroa/päivä (tietyin ehdoin korotettuna 16 euroa/päivä). Työ- ja/tai koulutuskokeilu on terveydellisten tutkimusten ohella ammatinvalinnanohjauksen keskeinen menetelmä asiakkaan ura- ja opintovaihtoehtojen selvittelyssä.

Työvoimatoimiston avoimessa koulutusneuvonnassa (koulutus- ja ammattitietopalvelu) ei asiakkaitten henkilötietoja ja ikää rekisteröidä, mutta arvion mukaan nuoret käyttävät laajasti työvoimatoimiston koulutusneuvonnan eri palvelumuotoja, kuten henkilökohtaista neuvontaa työvoimatoimistossa, omatoimista tutustumista tietoaaineistoon ja puhelinneuvontaa.

5.3 Nuorten osallistuminen työvoimapolitiisiin tukitoimiin

Nuorten työttömyyden suurimpia ongelmia ovat ensimmäisen työpaikan saannin vaikeus, lyhytaikaiset työsuhteet ja osalla nuorista koulutuksen ja/tai koulutusmotivaation puute. Työllisyyden hoidon keinoilla on tarkoituksena tukea nuorten koulutusta, hakeutumista koulutukseen ja työllistymistä. Julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain mukaisesti julkisella työvoimapalvelulla edistetään työllistymistä ensisijaisesti avoimille työmarkkinoille joko suoraan tai koulutuksen avulla. Toissijaisesti työllistymistä tuetaan tukitoimenpiteillä. Vuoden 2004 aikana kansallisin toimenpitein sijoitettiin tukitoimiin keskimäärin 4 000 nuorta, joista

lähes 2 850 yksityiselle sektorille ja 1 070 kuntiin.

Työllisyystoimenpiteillä on tuettu muun muassa koulutuksesta valmistuneitten työllistymistä ja oppisopimukseen perustuvaa ammatillista perus- ja lisäkoulutusta. Oppisopimukseen liittyvää työllistämistukea voidaan maksaa työnantajalle, joka tekee työttömän nuoren kanssa oppisopimuksen. Vuonna 2004 tehtiin noin 3 780 oppisopimuksen solmimiseen liittyvää työllistämistukipäätöstä, mikä oli hieman enemmän kuin edellisenä vuonna.

Työharjoittelua voidaan toteuttaa silloin, kun asiakas on alle 25-vuotias, jolla ei ole ammatillista koulutusta. Työelämävalmennus tulee kyseeseen silloin, kun henkilö on 25 vuotta täyttänyt tai alle 25-vuotias, jolla on ammatillinen koulutus. Työharjoittelussa ja työelämävalmennuksessa työmarkkinatuella oli vuonna 2004 keskimäärin 11 400 henkilöä. Työharjoittelun/työelämävalmennuksen vuonna 2004 aloittaneista noin 64 % oli alle 25-vuotiaita. Nuorten osuus on viime vuosina vähentynyt.

Työvoimapolitiittiseen koulutukseen valittavan tulee pääsääntöisesti olla oppivelvollisuuden suorittanut ja 20 vuotta täyttänyt. Henkilö voidaan valita valmentavaan työvoimapolitiittiseen koulutukseen alle 20-vuotiaana vain, jos ammatilliseen peruskoulutukseen osallistumisen tai työllistymisen edellytyksenä on perusopetuksen oppimäärän loppuun suorittaminen, lukio-opintojen täydentäminen tai muu valmentava koulutus. Ammatilliseen työvoimapolitiittiseen koulutukseen alle 20-vuotias voidaan valita, jos henkilön työllistymiseksi ei ole tarkoituksenmukaisella tavalla järjestettävissä muuta ammatillisia valmiuksia edistävää koulutusta.

Vuonna 2004 työvoimapolitiittisen koulutuksen aloitti yhteensä 12 980 nuorta, mikä on lähes 16,4 % kaikista työvoimapolitiittisen koulutuksen kyseisenä vuonna aloittaneista. Vuonna 2004 nuorten ikäryhmien osallistuminen työvoimapolitiittiseen koulutukseen ilmenee taulukosta 11.

Taulukko 11. Työvoimapolitiittisen koulutuksen aloittaneet nuoret vuonna 2004.

	Alle 20-vuotiaat	20–24 -vuotiaat
Työvoimapolitiittisen koulutuksen aloittaneet	2 340	10 640
-ammatillinen työvoimapolitiittinen koulutus	715	6 310
-valmentava työvoimapolitiittinen koulutus	1 625	4 330

Starttirahajärjestelmää on laajennettu vuodesta 2005 lukien siten, että myös opintonsa päättävät nuoret voivat saada yrittäjiksi ryhtyessään starttirahaa. Vuosina 2002–2004 alle 25-vuotiaiden osuus starttirahan saajista on ollut 10–11 %. Kun vuonna 2003 nuoria aloitti starttirahayrittäjinä noin 380, vuonna 2004 aloittajia oli jo 520.

Keväällä 2005 valmistuneessa työllistämistukiudistusta koskevassa esityksessä on ehdotus työmarkkinatuen aktiivikäytön laajentamista siten, että alle 25-vuotiaiden työmarkkinatuki voitaisiin maksaa työnantajalle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

5.4 Nuorten yhteiskuntatakuun toimeenpanon linjaukset

Työhallinnon nuorille kohdistamissa työvoimapalveluissa ja aktiivitoimenpiteissä on vuodesta 2005 alkaen noudatettu nuorten yhteiskuntatakuun toimeenpanon linjauksia. Yhteiskuntatakuun tavoitteena on alle 25-vuotiaiden nuorten työttömyyden pitkittymisen ehkäiseminen

kaikin käytettävissä olevin keinoin. Palvelujen tavoitteena on nuorten kestävien uraratkaisujen tukeminen – ei ainoastaan nuorten työttömyyden katkaisu. Nuorten yhteiskuntatakuun keskeisenä kohderyhmänä ovat alle 25-vuotiaat yhtäjaksoisesti kolme kuukautta työttömänä olleet työnhakijat. Tähän ryhmään kuuluvia alle 20-vuotiaita työttömiä nuoria on kuukausittain keskimäärin 2 000 ja 20–24 -vuotiaita noin 10 000. Yhteiskuntatakuu tarkoittaa julkisen työvoimapalvelun tehtävänä sitä, että työttömyyden kestänyt yhtäjaksoisesti kolme kuukautta, nuorelle annetaan yksilöidyssä työnhakusuunnitelmassa lupaus, että hänelle tarjotaan jokin seuraavista julkisista työvoimapalveluista: työnhakukoulutus, valmentava tai ammatillinen työvoimapolitiittinen koulutus, työkokeilu, työharjoittelu, työelämävalmennus, starttiraha tai tukityö.

Nuorten työvoimapalveluissa panostetaan erityisesti ammattitaidottomien työttömien nuorten palveluun. Nuorten työttömyyttä pyritään myös ennaltaehkäisemään vahvistamalla nuorten ohjausta opiskelun ja työelämän nivelvaiheissa koulujen/oppilaitosten ja työvoimatoimistojen yhteistyönä. Työvoimatoimistoja on esimerkiksi kehoitettu yhdessä alueen opetuksen/koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten kanssa laatimaan alueellisen ohjausyhteistyön toimintasuunnitelmia koulutuksen ja jatko-opintojen/työelämän nivelvaiheissa olevien nuorten auttamiseksi. Suunnitelmassa tulisi sopia muun muassa koulutuksen päättävien nuorten seurannasta, periaatteista nuorten ohjaamisessa eri tahojen palveluihin sekä toimintamuodoista ja konkreettisista toimenpiteistä.

6 Toisen asteen koulutustarjonta, koulutukseen hakeutuminen ja pääsy sekä perusopetuksen jälkeinen välitön sijoittuminen koulutukseen

6.1 Toisen asteen koulutustarjonta

Ammatillisen peruskoulutuksen tarjonta mitoitetaan siten, että koko perusopetuksen päättävälle ikäluokalle voidaan turvata mahdollisuus lukio- tai ammatillisiin opintoihin. Tämän lisäksi tarjonnan mitoittamisessa otetaan huomioon lukiosta ammatilliseen koulutukseen siirtyvät, ilman ammatillista koulutusta jääneet nuoret sekä työelämästä tai muutoin koulutusjärjestelmän ulkopuolelta tulevat erityisesti ilman ammatillista koulutusta olevat aikuiset. Tarjonta suunnitetaan työvoiman kysynnän mukaisesti pitäen samanaikaisesti tavoitteena tasavertaisia koulutusmahdollisuuksia maan eri osissa. Koulutuksen järjestäjät määrittävät vuosittaisen tutkintokohtaisen tarjontansa opetusministeriön niille koulutuksen järjestämisluvista määräämien koulutusalojen ja enimmäisopiskelijamäärien puitteissa. Lukiokoulutuksen tarjonnasta koulutuksen järjestäjät päättävät kokonaan itse. Keskeisenä tavoitteena on riittävän alueellisen lukiotarjonnan turvaaminen.

Alueellisesti lukio- ja ammatillisen koulutuksen tarjonta ei jakaannu tasaisesti suhteutettuna maakuntien perusopetuksen päättävän ikäluokan kokoon (liite 1, taulukko 12). Eniten lukiokoulutuksen uusia opiskelijoita (pois lukien aikuisten opetussuunnitelman mukaisen lukiokoulutuksen uudet opiskelijat) suhteessa 16-vuotiaiden ikäluokkaan oli vuonna 2004 Uudellamaalla (63,8 %), Lapissa (58,3 %) ja Kainuussa (57,4 %) ja vähiten taas Itä-Uudellamaalla (46,9 %), Kymenlaaksossa (48,3 %), Kanta-Hämeessä (48,5 %) ja Etelä-Karjalassa (48,8 %). Ammatillisen koulutuksen (pois lukien näyttötutkintoon valmistava koulutus ja oppisopimuskoulutus) uusia opiskelijoita suhteessa ikäluokkaan oli eniten Keski-Pohjanmaalla (104,1 %), Lapissa (94,9 %) ja Kanta-Hämeessä (94,3 %) ja vähiten Itä-Uudellamaalla (53,9 %), Uudellamaalla (58,8 %) ja Kainuussa (60,1 %). Lukio- ja ammatillisen koulutuksen suhteessa ei maakuntien sisällä ole tapahtunut merkittäviä muutoksia edelliseen vuoteen verrattuna. Sitä vastoin maakuntien keskinäinen järjestys niin lukio- kuin ammatillisen koulutuksen tarjontaa tarkasteltaessa vaihtelee vuosittain. Kaikkiaan toisen asteen uusia opiskelijoita suhteessa perusopetuksen päättävään ikäluokkaan oli vuonna 2004 eniten Keski-Pohjanmaalla (158,5 %) ja Lapissa (153,2 %) ja vähiten Itä-Uudellamaalla

(100,8 %), Kainuussa (117,6 %), Etelä-Karjalassa (119,5 %) ja Varsinais-Suomessa (120,5 %). Koko maassa uusien opiskelijoiden suhde 16-vuotiaiden ikäluokkaan oli 129 %, kun se edellisellä vuonna oli 134,2 %.

Lukiokoulutuksen kaikista uusista opiskelijoista vuonna 2003 noin 78 % (33 000) oli 16-vuotiaita. Alle 25-vuotiaita lukiokoulutuksen uusista opiskelijoista oli 94 % (40 000) ja vähintään 25-vuotiaita 6 % (2 450). Oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen kaikista uusista opiskelijoista vuonna 2003 vain 44 % (20 100) oli 16-vuotiaita. Vähintään 25-vuotiaita uusista opiskelijoista oli lähes 10 % (4 450). Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen uusista opiskelijoista 75 % (6 350) oli vähintään 25-vuotiaita ja oppisopimuskoulutuksen uusista opiskelijoista vastaavasti lähes 70 % (4 300). Näiden koulutusten uusista opiskelijoista 16-vuotiaita oli yhteensä vain alle 100. Ammatillisen peruskoulutuksen kaikkien uusien opiskelijoiden mediaani-ikä oli vuonna 2003 18 vuotta.

Koska erityisesti ammatillisessa koulutuksessa aloittaa merkittävä määrä yli 16-vuotiaita opiskelijoita, uusien opiskelijoiden määrän vertaaminen perusopetuksen päättävän ikäluokan kokoon antaa jossain määrin harhaanjohtavan kuvan perusopetuksen päättävien nuorten käytettävissä olevan koulutustarjonnan volyymin. Tarjonnan kokonaismäärällä ei muutoinkaan voida yksistään kuvata koulutuksen alueellista saatavuutta. Tarkastelussa tulee ottaa huomioon myös esimerkiksi eri koulutus- ja opintoalojen sekä yksittäisten tutkintojen, toisinaan jopa koulutusohjelmien tarjonnan tasapaino, erikseen suomen- ja ruotsinkielisen koulutuksen tarjonta, koulutuksen järjestäjä- ja oppilaitosverkko sekä opiskelija-asuntolapalvelut.

6.2 Koulutukseen hakeutuminen ja pääsy

6.2.1 Toisen asteen yhteishakujärjestelmä ja valintaperusteet

Yhteishakujärjestelmä

Hakumenettelystä ammatilliseen koulutukseen ja lukiokoulutukseen säädetään ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmästä annetussa asetuksessa (1197/1998). Asetuksen mukaan ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmä on keskitetty tietojärjestelmä, jonka avulla

- hakeudutaan koulutukseen,
- huolehditaan tarjolla olevan koulutuksen tiedottamisesta,
- välitetään koulutuksen järjestäjille opiskelijaksi ottamisessa tarvittavat tiedot,
- tuetaan valitsematta jääneiden hakeutumista muuhun koulutukseen sekä
- tuotetaan tietoa hakijoista ja koulutukseen otetuista koulutusjärjestelmän toiminnan seuranta- ja arviointia varten.

Yhteishakujärjestelmää sovelletaan lähtökohtaisesti lukiokoulutukseen ja kaikkeen muuhun ammatilliseen peruskoulutukseen paitsi oppisopimuskoulutukseen. Opetusministeriö voi kuitenkin päättää, miltä osin yhteishakujärjestelmää ei tarvitse soveltaa otettaessa opiskelijoita ammatilliseen peruskoulutukseen tai lukiokoulutukseen. Aikaisempaan käytäntöön ja päätöksiin perustuen yhteishakua ei sovelleta tällä hetkellä muun muassa Helsingin Saksalaiseen kouluun ja Steinerkouluihin, sellaiseen opetussuunnitelmaperusteiseen ammatilliseen peruskoulutukseen, joka on tarkoitettu ensisijaisesti aikuisille, näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaan koulutukseen, ammatillisiin erityisoppilaitoksiin,

tanssialan perustutkintoon, musiikkialan perustutkintoon tai liikunnanohjauksen perustutkintoon johtavaan koulutukseen, vieraskieliseen koulutukseen, vammaisille opiskelijoille järjestettävään valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen, maahanmuuttajille järjestettävään ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen eikä kotitalousopetukseen, joka on järjestetty muuna kuin ammatillisena peruskoulutuksena.

Pääsyaatimukset ja opiskelijaksi ottamisen perusteet ammatillisessa koulutuksessa

Ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen voidaan ottaa henkilö, joka on suorittanut perusopetuksen oppimäärän tai sitä vastaavan aikaisemman oppimäärän. Opiskelijaksi voidaan myös ottaa henkilöitä, joilla koulutuksen järjestäjä katsoo olevan riittävät edellytykset koulutuksesta suoriutumiseen. Opiskelijaksi ei voida ottaa henkilöä, jonka sairaus tai vamma on ilmeisenä esteenä koulutukseen osallistumiselle. Koulutuksen järjestäjä voi suunnata osan ammatillisen peruskoulutuksen tarjonnasta lukion tai ylioppilastutkinnon suorittaneille. Kevään 2005 yhteishaussa lukion oppimäärän ja/tai ylioppilastutkinnon suorittaneita hakijoita oli noin 7 500.

Opetusministeriö päättää opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen. Perusteita sovelletaan siitä huolimatta, kuuluuko koulutus yhteishakujärjestelmään. Koulutuksen järjestäjä voi päättää tarkemmista perusteista ja mahdollisesti järjestettävistä pääsy- tai soveltuvuuskokeista. Opiskelijavalintaan vaikuttavat muun muassa aikaisempi yleinen koulumenestys ja painotettavat arvosanat, ammatillista koulutusta koskeva hakutoivejärjestys, työkokemus ja sukupuoli. Suoraan perusopetuksesta tai perusopetuksen lisäopetuksesta hakevat saavat lisäpisteitä valinnassa. Opiskelijaksi ottamisen perusteita on uudistettu syksyllä 2004 ja 2005 alkaneesta koulutuksesta lukien. Uusissa valintaperusteissa muun muassa lisättiin yleisen koulumenestyksen painoarvoa, poistettiin hakijan ikään perustuvat etusijat, lisättiin taito- ja taideaineiden painoarvoa ja luovuttiin alakohtaisen työkokemuksen tuomista lisäpisteistä. Myös hakutoive tuo lisäpisteitä uusien valintaperusteiden mukaan, koska hakutoivesija ennustaa hyvin opintoihin sitoutumista.

Pääsyaatimukset ja opiskelijaksi ottamisen perusteet lukiokoulutuksessa

Lukiokoulutukseen voidaan ottaa henkilö, joka on suorittanut perusopetuksen oppimäärän tai sitä vastaavan aikaisemman oppimäärän. Opiskelijaksi voidaan ottaa myös henkilö, joka ei ole suorittanut perusopetuksen oppimäärää, mutta jolla katsotaan muutoin olevan riittävät edellytykset lukio-opinnoista suoriutumiseen. Koulutuksen järjestäjä päättää muista opiskelijaksi ottamisen perusteista sekä mahdollisesti järjestettävistä pääsy- tai soveltuvuuskokeista. Opiskelijaksi voidaan ottaa myös sellainen henkilö, jonka tarkoituksena on ainoastaan yhden tai useamman lukion oppimäärään kuuluvan oppiaineen suorittaminen.

Opetusministeriön päättämien lukion opiskelijaksi ottamisen perusteiden mukaan silloin, jos nuorille tarkoitettuun lukiokoulutukseen hakeutuvia on enemmän kuin täytettäviä opiskelupaikkoja, opiskelijat otetaan lukioon perusopetuksen tai sitä vastaavan aikaisemman oppimäärän päättötodistuksen taikka lisäopetuksesta annetun todistuksen äidinkielen ja kirjallisuuden, toisen kotimaisen kielen, vieraitten kielten, uskonnon tai elämäntutkimus-

tiedon, historian ja yhteiskuntaopin, matematiikan, fysiikan, kemian, biologian ja maantiedon arvosanojen keskiarvon osoittamassa järjestyksessä. Keskiarvo lasketaan sadasosan tarkkuudella. Opiskelijat otetaan erikseen suomenkieliseen ja ruotsinkieliseen koulutukseen.

Jos samalla koulutuksen järjestäjällä on useita oppilaitoksia, koulutuksen järjestäjä päättää, sovelletaanko valintaperusteita erikseen kunkin oppilaitoksen osalta. Koulutuksen järjestäjät voivat myös sopia keskenään, että opiskelijat otetaan niiden oppilaitoksiin yhteisessä valinnassa. Tällöin kaikkia alueen lukioita tarkastellaan valinnassa yhtenä kokonaisuutena, johon koulutuksen järjestäjä ottaa opiskelijat ja sijoittelee heidät alueen eri lukioihin riippumatta yhteishaussa ilmoitetusta hakijoiden koulukohtaisesta hakutoiveesta. Mikäli hakija ei pääse hakutoiveidensa mukaiseen lukioon, mutta hänen keskiarvonsa riittää johonkin koulutuksen järjestäjän muuhun lukioon, hänelle tarjotaan kyseisestä lukiosta aloituspaikkaa riippumatta hakutoiveesta, joka on voinut olla muu lukiokoulutusta antava oppilaitos tai ammatillinen koulutus. Käytännössä osa koulutuksen järjestäjistä toteuttaa kuitenkin sovellettua mallia, jossa pyritään takaamaan kaikille alueen lukiokoulutukseen hyväksytyille aloituspaikka ja sen ohella ottamaan huomioon myös opiskelijoiden hakutoiveet.

Yhteishakujärjestelmän uudistaminen ja sähköinen haku

Opetusministeriö on käynnistänyt helmikuussa 2005 ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishaun kehittämishankkeen toisen asteen koulutukseen hakeutumis- ja ohjaamisprosessien tehostamiseksi ja järjestelmän toimivuuden parantamiseksi. Hanketta valmistelemaan on asetettu työryhmä, jonka määräaika päättyy 31.10.2005. Uudistuksella pyritään helpottamaan nuorten hakeutumista ammatilliseen tai lukiokoulutukseen, tehostamaan opiskelupaikkojen käyttöä ja vähentämään koulutuksen järjestäjien, lääninhallitusten ja Opetushallituksen päällekkäistyötä. Uudistuksen yhteydessä käyttöön otettavalla sähköisellä haulla voidaan selkeyttää ohjausta ja vähentää koulutuksen hakeutumiseen liittyviä virheitä. Tavoitteena on uudistaa toisen asteen yhteishakujärjestelmä vuosien 2005–2006 aikana siten, että sähköinen haku voitaisiin ottaa käyttöön vuoden 2007 aikana.

6.2.2 Toisen asteen koulutukseen yhteishaussa hakeneet ja valitut

Kevään 2005 toisen asteen yhteishaussa ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen, lukiokoulutukseen ja kansanopistojen yleissivistävään koulutukseen haki yhteensä 85 800 hakijaa. Näistä 73 000 sai koulutuspaikan syksyllä alkaneessa koulutuksessa. Hakijoiden kokonaismäärä on laskenut kuluvalle vuosikymmenellä aina kevääseen 2003 asti, jonka jälkeen se on jälleen lähtenyt nousuun (ks. taulukko 13). Hakijamäärien kehitys on varsin tarkasti seurannut perusopetuksen päättäneen ikäluokan kokoa. Tämän vuoksi toisen asteen koulutukseen hakijoiden määrän voidaan olettaa kasvavan edelleen vuonna 2006, jolloin perusopetuksen päättävän ikäluokan koko on yli 2 000 henkilöä kuluvaan vuoteen suurempi.

Taulukko 13. Toisen asteen kevään 2000–2005 yhteishaussa ammatilliseen ja lukiokoulutukseen ensisijaiset hakeneet ja koulutukseen valitut.

	Lukiokoulutus ²⁰		Ammatillinen koulutus		Toisen asteen koulutus yhteensä	
	Ensisijaiset hakijat	Kaikki valitut	Ensisijaiset hakijat	Kaikki valitut	Ensisijaiset hakijat	Kaikki valitut
Kevät 2000	38 600	35 600	54 350	41 200	92 950	76 800
Kevät 2001	37 450	34 550	51 650	39 850	89 100	74 400
Kevät 2002	36 400	33 900	49 300	38 950	85 700	72 850
Kevät 2003	35 750	33 400	47 700	38 300	83 450	71 700
Kevät 2004	35 950	33 800	49 500	39 100	85 450	72 900
Kevät 2005	35 400	33 450	50 350	39 500	85 750	72 950

Kevään 2005 yhteishaussa ensisijaisesti ammatilliseen koulutukseen haki 50 350 nuorta, mikä oli 850 enemmän kuin keväällä 2004. Koulutukseen valittiin 39 500 uutta opiskelijaa, mikä on noin 78,5 % ensisijaisten hakijoiden määrästä. Ensisijaisesti lukiokoulutukseen, mukaan lukien kansanopistojen yleissivistävä koulutus, haki yli 35 400 nuorta, mikä oli 550 vähemmän kuin keväällä 2004. Paikan lukiokoulutuksesta sai 33 450 nuorta, mikä on 94,5 % ensisijaisista hakijoista.

Kaikista hakijoista – pois lukien ylioppilaille tai lukion oppimäärän suorittaneille tarkoitettuun ammatilliseen koulutukseen hakeneet – (78 650) ensisijaisesti lukiokoulutukseen pyrki 45 % (35 400) ja ammatilliseen koulutukseen 55 % (43 250). Sitä vastoin kaikista toisen asteen koulutukseen valituista – pois lukien ylioppilaille tarkoitettuun ammatilliseen koulutukseen valitut – (68 000) 49 % (33 450) tuli valituksi lukiokoulutukseen ja 51 % (34 550) ammatilliseen koulutukseen. Koko maan tasolla näyttää siis siltä, että perusopetus-pohjalta on helpompi päästä lukiokoulutukseen kuin ammatilliseen koulutukseen. Tämä johtunee osittain yhteishakujärjestelmän toimintamekanismista (ks. luku 6.2.1.), mutta ennen kaikkea kuitenkin siitä, että ammatillisen koulutuksen sisällä on monia yksittäisiä opintoaloja ja tutkintoja, joille on erittäin vaikea päästä, kun taas lukiokoulutukseen on joissain tapauksissa mahdollista päästä ilman sisäänottorajaa.

Koulutuksen ulkopuolelle jäi valinnan ensi vaiheessa 12 800 hakijaa. Osa kuitenkin sijoitui kesän aikana vapaiksi jääneille paikoille ja osa sai paikan myöhemmin peruutusten seurauksena. Osa ulkopuolelle jääneistä sai myös paikan yhteishaun ulkopuolella olevasta koulutuksesta. Lopullinen syksyllä ilman koulutuspaikkaa jääneiden määrä oli todellisuudessa selkeästi edellä mainittua pienempi. Yhteishaussa koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määrästä ei kuitenkaan kerätä enää erikseen tietoa siinä vaiheessa, kun jälkivalinnat on tehty ja koulutus alkamassa.

Kevään 2005 yhteishaussa ammatillisen koulutuksen koulutusaloista ensisijaisesti hakeneita eniten oli tekniikan ja liikenteen koulutuslalle (18 050) sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalle (10 150). Valittujen määrään suhteutettuna eniten hakijoita oli humanistiselle ja kasvatusalalle (ensisijaisia hakijoita 2,2 kertaa enemmän kuin valittuja) sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalle ja kulttuurialalle (molemmilla ensisijaisia hakijoita kaksinkertainen määrä valittuihin nähden). Opintoaloista eniten hakijoita oli sosiaali- ja terveysalalle (6 000), majoi-

²⁰ Sisältää myös kansanopistoissa järjestettävää muuta yleissivistävää koulutusta.

tus- ja ravitsemisalalle (4 850), arkkitehtuuriin ja rakentamiseen (4 650) sekä liiketalouteen ja kauppaan (4 350). Valittujen määrään suhteutettuna eniten ensisijaisia hakijoita oli farmasia-alalle ja muuhun lääkehuoltoon (ensisijaisia hakijoita 3,8 kertaa enemmän kuin valittuja) ja kauneudenhoitoalalle (ensisijaisia hakijoita 2,8 kertaa enemmän kuin valittuja) sekä viestintä- ja informaatiotieteisiin (ensisijaisia hakijoita 2,7 kertaa enemmän kuin valittuja). Ammatillisen koulutuksen eri opintoaloille hakeutuminen on edelleen sukupuolen mukaan hyvin eriytynyttä. Kevään 2005 yhteishaussa ääripäinä olivat arkkitehtuuri ja rakentaminen, kone-, metalli- ja energiatekniikka, sähkö- ja automaatiotekniikka sekä metsätalous, joille valituista 96 % oli poikia. Toisena ääripäänä oli kauneudenhoitoala, jolle valituista vain 2 % oli poikia. Liitteessä 2 (taulukko 14) on kevään 2005 yhteishaun ensisijaiset hakijat ja koulutukseen valitut koulutusaloittain ja opintoaloittain sekä valittujen sukupuolijakauma.

6.2.3 Kevään 2005 yhteishaussa hakematta jättäneet perusopetuksen päättäneet nuoret

Keväällä 2005 toisen asteen yhteishaussa hakematta jättäneitä perusopetuksen päättäneitä oli yhteishakurekisterin mukaan noin 1 400 ja lisäopetuksen suorittaneita noin 200. Näin ollen noin 2,5 % perusopetuksen päättäneistä ja 14 % lisäopetuksen suorittaneista jätti hakematta yhteishaussa. Vuonna 2003 perusopetuksen päättäneistä hakematta jätti 3 % eli noin 1 600 nuorta. Vuosittaiset muutokset hakematta jättäneiden määrässä ovat olleet pieniä.

Selvityksen²¹ perusteella kevään 2005 yhteishaussa hakematta jättäneistä suuri osa ei ollut jättäytymässä tarkoituksellisesti koulutuksen ulkopuolelle. Osa oli jättänyt hakematta yhteishaussa hakeakseen opiskelupaikkaa sellaisista koulutuksista, jotka eivät kuuluneet yhteishaun piiriin ja osalla oli aikomus jatkaa opintojaan lisäopetuksessa. Yksi keskeinen hakemattomuuden syy oli kuitenkin se, että oppilas ei tiennyt minne hakeutuisi.

Suhteellisesti eniten hakematta jätettiin Uudellamaalla. Tämä ei kuitenkaan kerro välttämättä siitä, että Uudellamaalla olisi suhteessa muuhun maahan jäänyt nuoria enemmän koulutuksen ulkopuolelle, koska Uudellamaalla on myös muuta maata enemmän mahdollisuuksia hakeutua yhteishaun ulkopuoliseen koulutukseen. Vähiten hakematta jätettiin Pohjois-Karjalassa.

6.3 Perusopetuksen ja lisäopetuksen jälkeinen välitön sijoittuminen koulutukseen

6.3.1 Perusopetuksen päättäneiden välitön sijoittuminen koulutukseen

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2003 94,5 % perusopetuksen päättäneistä sijoittui välittömästi samana vuonna lukio- tai ammatilliseen koulutukseen taikka perusopetuksen lisäopetukseen. Tilanne on pysynyt lähes ennallaan edelliseen vuoteen verrattuna, mutta parantunut kuitenkin hieman vuodelta (ks. taulukko 15).

Vuonna 2003 välittömästi koulutukseen sijoittuneista ammatillisessa koulutuksessa aloittaneita oli 37 % (22 500) ja lukiokoulutuksessa aloittaneita 55 % (33 500). Tämäkin suhde on säilynyt varsin vakaana. Perusopetuksen lisäopetuksessa aloittaneiden määrä on sitä vastoin

²¹ Niittymäki, T. (2005): Selvitys vuonna 2005 perusopetuksen päättävistä oppilaista, jotka eivät hakeneet opiskelupaikkaa kevään toisen asteen yhteishaussa. Nuorten osallisuushanke. Opetushallitus.

ollut jo pitkään laskeva. Vuonna 2003 lisäopetuksessa aloitti enää 2,4 % (1 450) perusopetuksen päättäneistä.

Lähes 3 400 eli 5,5 % perusopetuksen päättäneistä jäi tässä tilastoidun koulutuksen ulkopuolelle. Osa heistä sijoittui kuitenkin muuhun kuin tutkintoon johtavaan koulutukseen, esimerkiksi talouskouluopetukseen, vammaisten valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen, työpajatoiminnan piiriin tai vapaan sivistystyön oppilaitoksiin. Myöskään kansanopistojen järjestämä lisäopetus ei sisälly sijoittumistilastoon. Näiden tutkintoon johtamattomien koulutusten osalta Tilastokeskus ei kerää henkilötunnuspohjaista tietoa, jonka vuoksi tilastotietoa perusopetuksen päättävien sijoittumisesta kyseisiin koulutuksiin tai toimintaan ei ole saatavilla.

Taulukko 15. Perusopetuksen päättäneiden välitön sijoittuminen toisen asteen tutkintoon johtavaan koulutukseen tai perusopetuksen lisäopetukseen vuosina 2000–2003 sekä tavoite vuodelle 2006.²²

	2000	2001	2002	2003	2006
Perusopetuksen päättäneiden määrä	66 250	64 000	61 500	60 850	66 700
Tutkintoon johtavaan koulutukseen tai perusopetuksen lisäopetukseen sijoittuneet yhteensä	93,0 % 61 650	93,2 % 59 650	94,2 % 57 900	94,5 % 57 450	95,0 % 63 350
- Lukiokoulutukseen sijoittuneet	53,7 % 35 600	54,2 % 34 700	54,8 % 33 700	55,1 % 33 500	54,5 % 36 350
- Ammatilliseen koulutukseen sijoittuneet	36,3 % 24 050	36,1 % 23 100	36,7 % 22 600	37,0 % 22 500	37,5 % 25 000
- Perusopetuksen lisäopetukseen sijoittuneet	3,0 % 2 000	2,9 % 1 850	2,6 % 1 600	2,4 % 1 450	3,0 % 2 000
Jatkokoulutuksen ulkopuolelle jääneet	7 % 4 600	6,8 % 4 350	5,8 % 3 600	5,5 % 3 400	5,0 % 3 350

Alueellisesti perusopetuksen suorittaneiden välitön jatko-opintoihin sijoittuminen vaihtelee huomattavasti (liite 3, taulukko 16). Eniten toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneitä oli vuonna 2003 absoluuttisina lukuina tarkasteltuna Uudellamaalla (1 446), Pohjois-Pohjanmaalla (446) ja Pirkanmaalla (327) sekä suhteellisesti perusopetuksen päättäneisiin verrattuna Päijät-Hämeessä (11,0 %) ja Uudellamaalla (10,2 %). Vähiten toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneitä oli absoluuttisin luvuin tarkasteltuna Keski-Pohjanmaalla (62) ja Kainuussa (72) ja perusopetuksen päättäneisiin suhteutettuna Pohjanmaalla (4,7 %), Satakunnassa (5,2 %) ja Lapissa (5,5 %). Maakuntakohtaisessa tarkastelussa lisäopetukseen sijoittuneista ei ole käytettävissä tietoa, jonka vuoksi nämä sisältyvät koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määriin. Tämän vuoksi erityisesti niiden maakuntien kohdalla, joissa lisäopetusta järjestetään huomattavasti muita maakuntia enemmän (ks. luku 2.2.5.), vertailu antaa jossain määrin harhaanjohtavan kuvan.

²² Lähde: Tilastokeskus. Ei sisällä Ahvenanmaata. Vuoden 2006 tavoite on talousarvioesityksestä.

6.3.2 Perusopetuksen lisäopetuksen suorittaneiden välitön sijoittuminen koulutukseen

Perusopetuksen lisäopetuksen vuonna 2002 suorittaneesta noin 1 600 oppilaasta siirtyi samana vuonna toisen asteen koulutukseen 83 % (1 335 oppilasta) (taulukko 17). Vuonna 2000 lisäopetuksen suorittaneesta lähes 1 950 oppilaasta toisen asteen koulutukseen siirtyi 71 % (noin 1 375 oppilasta). Ammatilliseen koulutukseen siirtyneiden suhteellinen osuus on kasvanut ja lukiokoulutukseen siirtyneiden osuus laskenut. Työelämään lisäopetuksen suorittaneista siirtyi noin 3,5 %, kun vuonna 2000 työelämään siirtyi jopa 11 %. Työttömäksi jäi 2 % lisäopetuksen suorittaneista, kun vastaava luku vuonna 2000 oli lähes 4 %.

Taulukko 17. Vuonna 2002 perusopetuksen lisäopetuksen suorittaneiden sijoittuminen koulutukseen, työelämään ja muuhun toimintaan.²³

Koulutus tai muu toiminta	Kaikki yhteensä		Pojat		Tytöt	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Lisäopetuksen suorittaneet yhteensä	1 607	100	807	100	800	100
Toisen asteen koulutukseen sijoittuneet yhteensä	1 335	83	695	86	640	80
- lukiokoulutus	557	35	323	40	234	29
- ammatillinen koulutus	778	48	372	46	406	51
Työlliset	54	3,5	13	1,5	41	5
Työttömät	36	2	11	1,5	25	3
Muu toiminta tai ei tietoa ²⁴	182	11,5	88	11	94	12

Lisäopetuksen suorittaneista noin puolet on poikia. Vuonna 2002 lisäopetuksen suorittaneista pojista noin 40 % siirtyi lukioon ja 46 % ammatilliseen koulutukseen, kun tytöistä vastaavasti vain 29 % siirtyi lukioon ja 51 % ammatilliseen koulutukseen. Vuonna 2000 lisäopetuksen suorittaneisiin verrattuna sukupuolten mukaisessa jatko-opintoihin sijoittumisessa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta.

6.3.3 Koulutustakuun tavoitteenasettelun tarkastelua

Hallitusohjelman mukaisesti opetusministeriö ja työministeriö ovat käynnistäneet toimet nuorten koulutus- ja yhteiskuntatakuun toteuttamiseksi. Tavoitteena on hallinnonalojen välisen yhteistyön avulla edistää nuorten sijoittumista perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen ja sen jälkeen työmarkkinoille tai jatko-opintoihin.

Nuorten koulutustakuun tavoitteeksi on asetettu, että vuonna 2008 vähintään 96 % perusopetuksen päättävistä oppilaista aloittaa samana vuonna lukio- tai ammatillisessa koulutuksessa taikka perusopetuksen lisäopetuksessa, kun vastaava luku vuonna 2003 oli 94,5 %.

²³ Lähde: Tilastokeskus. Ei sisällä Ahvenanmaata. Jos henkilö on ollut opiskelun ohessa työssä tai osallistunut muuhun toimintaan, opiskelu on asetettu etusijalle.

²⁴ Ryhmään kuuluvat muun muassa varusmies- tai siviilipalvelukseen taikka eläkkeelle siirtyneet sekä maasta pois muuttaneet.

Opetusministeriön vuoden 2006 talousarvioesityksessä vuoden 2006 tavoitteeksi on asetettu 95 %, josta lukiokoulutuksen tavoitteeksi on asetettu 54,5 %, ammatillisen koulutuksen tavoitteeksi 37,5 % ja perusopetuksen lisäopetuksen tavoitteeksi 3 %. Asetetut tavoitteet ovat haasteellisia, sillä perusopetuksen päättävä ikäluokka on vuonna 2006 arviolta 5 500 suurempi kuin vuonna 2003 ja vuonna 2008 arviolta 6 250 suurempi kuin vuonna 2003.

Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2006–2009 on esitetty lisäksi mahdollisuutta nostaa kehittämissuunnitelmassa päätettyä vuodelle 2008 asetettua tavoitetta 97 %:iin ja vuodelle 2009 asettaa tavoitteeksi 97,5 % lisäämällä ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävän ohjaavan ja valmistavan koulutuksen määrää enemmän kuin nykyisten järjestämislupien enimmäisopiskelijamäärien puitteissa on mahdollista. Tällöin ohjaavaan ja valmistavaan koulutukseen siirtyisi arviolta 1 600 perusopetuksen päättävää opiskelijaa vuonna 2008 ja 2 000 opiskelijaa vuonna 2009, kun nykyisten järjestämislupien opiskelijamäärien puitteissa mahdolliseksi arvioitu aloittajatavoite on alle 1 000 opiskelijaa vuodessa. Tällöin ammatillisen koulutuksen mukaan lukien ohjaava ja valmistava koulutus, aloittaisi 39 % perusopetuksen päättävistä vuonna 2008 ja 39,5 % vuonna 2009. Kun lukiokoulutuksen aloittaisi asetetun tavoitteen mukaisesti vuosina 2008 ja 2009 54 % ja lisäopetuksen 4 % perusopetuksen päättävistä, vain 3 % (2 000) vuonna 2008 ja 2,5 % (1 600) vuonna 2009 ei jatkaisi opiskeluaan välittömästi perusopetuksen jälkeen.

Tavoitteenasettelua tarkasteltaessa on lisäksi huomattava, että ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävä muu kuin tutkintoon johtava koulutus ei kuulu Tilastokeskuksen henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piiriin. Myöskään perusopetuksen lisäopetus ei ole henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piirissä, jonka vuoksi perusopetuksen päättäneiden välitön sijoittuminen kyseiseen koulutukseen perustuu Tilastokeskuksessa etupäässä kunnallisten järjestäjien lisäopetuksen opiskelijamäärän perusteella tehtyyn arvioon. Esimerkiksi kansanopistoissa järjestettävä lisäopetus (noin 520 opiskelijaa syksyllä 2003) ei näin ollen sisälly sijoittumistilaston arvioon lainkaan. Jos ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävä vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus sekä muuna kuin ammatilliseen perustutkintoon johtavana koulutuksena järjestettävä kotitalousopetus sekä kansanopistoissa järjestettävä lisäopetus sisältyisivät henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piiriin, voitaisiin karkeasti arvioida, että valtakunnalliset tilastot perusopetuksesta välittömästi koulutukseen sijoittuneista olisivat vähintään yhden prosenttiyksikön verran suuremmat. Vuonna 2006 kokeilutoimintana käynnistettävä ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus ei nykyisen tilastointikäytännön mukaisesti näin ollen myöskään kuuluisi puheena olevan nivelvaiheen sijoittumistilastoinnin piiriin.

7 Toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen ja läpäisy

7.1 Lukiokoulutuksen keskeyttäminen

Lukiokoulutuksen keskeyttää vuosittain noin 4 prosenttia opiskelijoista. Keskeyttäneistä kuitenkin noin puolet jatkaa opintojaan jossain muussa koulutuksessa, useimmiten toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa.

Taulukko 18. Lukiokoulutuksen keskeyttäneet vuosina 2001–2003 ja tavoite vuodelle 2006.²⁵

Lukiokoulutuksen keskeyttäneet	2001	2002	2003	2006
Keskeytti lukio-opinnot	4,2 %	4,1 %	3,7 %	3,7 %
Keskeytti lukio-opinnot eikä siirtynyt muuhun koulutukseen	2,4 %	2,2 %	2,0 %	2,0 %

Verrattuna muihin koulutusmuotoihin keskeyttämisaste lukiokoulutuksessa on suhteellisen pieni. Vaikka prosentuaalisesti keskeyttäminen on vähäistä, kuitenkin vuosittain noin 4 000 opiskelijaa keskeyttää lukio-opintonsa ja näistä noin 2 000 ei välittömästi jatka opintojaan missään muussakaan koulutuksessa. Suurin osa lukiokoulutuksen keskeyttämisestä tapahtuu ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Suurimmat keskeyttämisestä syyt liittyvät huonoon lähtötasoon opintoja aloitettaessa, puutteelliseen opiskelumotivaatioon ja alhaiseen opintomenestykseen sekä erilaisiin psykososiaalisiin ongelmiin.

Taulukosta 19 ilmenevät lukiokoulutuksen vuonna 2003 keskeyttäneiden määrät ja prosenttiosuudet maakunnittain. Suurinta lukiokoulutuksen keskeyttäminen oli opiskelijamäärään suhteutettuna Keski-Suomen (5,5 %), Pohjois-Pohjanmaan (4,8 %) ja Lapin (4,8 %) maakunnissa ja pienintä Keski-Pohjanmaalla (2,5 %), Pohjois-Savossa (2,6 %) ja Pirkanmaalla (2,7 %).

²⁵ Lähde: Tilastokeskus. Ei sisällä Ahvenanmaata. Vuoden 2006 tavoite on talousarvioesityksestä.

Taulukko 19. Lukiokoulutuksen keskeyttäneet maakunnittain vuonna 2003.²⁶

Koulutuksen sijaintimaakunta	Keskeytti lukiokoulutuksen		Keskeytti lukio-koulutuksen eikä siirtynyt muuhun koulutukseen	
	abs.	%	abs.	%
Uusimaa	999	3,6	646	2,3
Itä-Uusimaa	62	3,7	35	2,1
Varsinais-Suomi	266	3,0	156	1,8
Satakunta	202	4,0	83	1,7
Kanta-Häme	99	3,3	40	1,3
Pirkanmaa	232	2,7	143	1,7
Päijät-Häme	134	3,5	69	1,8
Kymenlaakso	144	4,4	77	2,4
Etelä-Karjala	86	3,5	53	2,2
Etelä-Savo	121	3,5	65	1,9
Pohjois-Savo	149	2,6	87	1,5
Pohjois-Karjala	115	3,1	54	1,5
Keski-Suomi	318	5,5	143	2,5
Etelä-Pohjanmaa	151	3,4	60	1,4
Pohjanmaa	144	4,0	65	1,8
Keski-Pohjanmaa	47	2,5	13	0,7
Pohjois-Pohjanmaa	430	4,8	216	2,4
Kainuu	89	4,3	52	2,5
Lappi	222	4,8	83	1,8
<i>Yhteensä</i>	4 010	3,7	2 140	2,0

7.2 Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen

Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen on viime vuosina vähentynyt tasaisesti, joskin se on edelleen merkittävästi suurempaa kuin muilla koulutussektoreilla. Vuonna 2003 opetus-hallinnon alaisen ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoista lähes 11,5 % (noin 13 100) keskeytti kokonaan ammatilliset opintonsa. Osa siirtyi kuitenkin opiskelemaan muille koulutussektoreille, jolloin niitä opiskelijoita, jotka siirtyivät kokonaan pois koulutusjärjestelmästä, oli reilut 10 % (noin 11 600).

²⁶ Lähde: Tilastokeskus.

Taulukko 20. Ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen keskeyttäneet vuosina 2001–2003 ja tavoite vuodelle 2006.²⁷

Ammatillisen peruskoulutuksen keskeyttäneet	2001	2002	2003	2006
Keskeytti opintonsa ammatillisessa peruskoulutuksessa	13,2 %	12,3 %	11,4 %	10,0 %
Keskeytti opintonsa ammatillisessa peruskoulutuksessa eikä siirtynyt muuhun koulutukseen	11,7 %	10,8 %	10,2 %	9,0 %

Vuonna 2003 ammatillisessa peruskoulutuksessa opintoaloittain tarkasteltuna keskeyttäminen oli prosentuaalisesti pienintä sähkö- ja automaatiotekniikassa (6,5 %). Suurimmat keskeyttämisluvut olivat tieto- ja tietoliikennetekniikassa (24,8 %), kalataloudessa (21,6 %), maatilataloudessa (19,8 %) sekä puutarhataloudessa (18,5 %). Vaikka absoluuttisina lukui-
na keskeyttäneitä oli luonnollisesti eniten useimmilla suurilla opintoaloilla, prosentuaalisesti tarkasteltuna näiden alojen keskeyttämisluvut olivat kuitenkin melko lähellä kaikkien alojen keskiarvoa (11,4 %). Esimerkiksi liiketalouden ja kaupan opintoalalla keskeyttäneitä oli 1 700 (12,6 % alan opiskelijoista), majoitus- ja ravitsemisalalla 1 375 (10,7 % alan opiskelijoista), sosiaali- ja terveysalalla 1 350 (10,6 % alan opiskelijoista) sekä ajoneuvo- ja kuljetustekniikassa 1 100 (13,4 % alan opiskelijoista). Näiden neljän opintoalan keskeyttäneitä oli yhteensä yli 5 500, mikä oli 42 % ammatillisen koulutuksen kaikista keskeyttäneistä.

Taulukosta 21 ilmenevät ammatillisen koulutuksen vuonna 2003 keskeyttäneiden määrät ja prosenttiosuudet maakunnittain. Suurin ammatillisen koulutuksen keskeyttämistä oli Uudellamaalla (15,2 %) ja Kanta-Hämeessä (13,7 %). Pienintä keskeyttäminen prosentuaalisesti tarkasteltuna oli Etelä-Pohjanmaalla (7,6 %), Kainuussa (8,1 %), Etelä-Karjalassa (8,3 %), Pohjois-Karjalassa (8,3 %) ja Pohjanmaalla (8,4 %).

²⁷ Lähde: Tilastokeskus. Ei sisällä Ahvenanmaata. Vain opetushallinnon alainen koulutus. Tilasto ei sisällä näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaa koulutusta, oppisopimuskoulutusta eikä erityisoppilaitoksissa järjestettävää koulutusta. Vuoden 2006 tavoite on talousarvioesityksestä.

Taulukko 21. Ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen keskeyttäneet maakunnittain vuonna 2003.²⁸

Koulutuksen sijaintimaakunta	Keskeytti ammatillisen koulutuksen		Keskeytti ammatillisen koulutuksen eikä siirtynyt muuhun koulutukseen	
	abs.	%	abs.	%
Uusimaa	3 254	15,2	2 858	13,3
Itä-Uusimaa	207	12,2	185	10,9
Varsinais-Suomi	1 030	11,7	921	10,5
Satakunta	707	12,3	613	10,7
Kanta-Häme	571	13,7	501	12,0
Pirkanmaa	991	10,5	868	9,2
Päijät-Häme	578	11,4	512	10,1
Kymenlaakso	458	10,5	422	9,7
Etelä-Karjala	238	8,3	222	7,7
Etelä-Savo	446	10,9	402	9,9
Pohjois-Savo	715	10,9	643	9,8
Pohjois-Karjala	390	8,3	345	7,3
Keski-Suomi	555	8,9	506	8,1
Etelä-Pohjanmaa	402	7,6	364	6,9
Pohjanmaa	326	8,4	283	7,3
Keski-Pohjanmaa	198	9,2	171	7,9
Pohjois-Pohjanmaa	1 139	11,5	1 031	10,4
Kainuu	178	8,1	165	7,5
Lappi	680	11,4	625	10,4
<i>Yhteensä</i>	13 063	11,4	11 637	10,2

Keskeyttämisen syitä

Perusopetuksen päättäneiden koulutuskysynnän ja työvoiman edellyttämän koulutustarpeen yhteensovittaminen on usein vaikeaa. Joillakin esimerkiksi teollisuuden työtehtäviin johtavilla koulutuksilla ei ole riittävää vetovoimaa nuorten keskuudessa. Erityisesti silloin, kun aloitettu koulutus ei ole ollut opiskelijalle ensisijainen valinta, opinnot keskeytetään herkästi tai siirrytään toiseen koulutukseen, toiselle opinto- tai koulutuslalle tai joskus jopa toiselle koulutusasteelle.

Osa nuorista kokee ammatilliset perustutkinnot teoreettisesti liian vaativiksi, vaikka työssäoppiminen onkin jo vakiintunut osaksi ammatillista koulutusta. Näille nuorille koulutuksen alkuvaiheessa on tärkeää tarjota mahdollisuus toiminnalliseen oppimiseen, henkilökohtaisten opiskeluvalmiuksien parantamiseen ja tarvittaessa myös perustietojen täydentämiseen, jotta keskeyttämistä ei tapahtuisi ainakaan sen vuoksi, että koulutuksen vaatimustaso opiskelijoiden edellytyksiin nähden tuntuu ylivoimaiselta.

Keskeyttäminen on suurinta opintojen alkuvaiheessa. Ammatillinen koulutus keskeytetään useimmin seuraavista syistä:

²⁸ Lähde: Tilastokeskus. Vain opetushallinnon alainen koulutus. Tilasto ei sisällä näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaa koulutusta, oppisopimuskoulutusta eikä erityisoppilaitoksissa järjestettävää koulutusta.

- epäonnistunut koulutusvalinta (erityisesti suoraan perusopetuksesta tulleilla; opintojaan keskeyttävät myös sellaiset opiskelijat, jotka ovat päässeet ensimmäiselle sijalle asettamaansa koulutukseen),
- oppimis- ja opiskeluvaikeudet ja/tai opiskeluun liittyvät motivaatio-ongelmat,
- henkilökohtaiset syyt (vaikea elämäntilanne, terveydelliset syyt),
- taloudelliset syyt (opintotuen vähäisyys, toimeentulon niukkuus) sekä
- siirtyminen työelämään (joka on usein myös seurausta edellisistä).

Tutkinnon suorittamiseen kuluva aika voi myös koulutusta vaihtavilla muodostua tarpeettoman pitkäksi ja koulutuskustannukset siten suoritettua tutkintoa kohden kohtuuttoman suuriksi etenkin silloin, jos opiskelija ei ole ehtinyt hankkia ennen koulutuksen vaihtoa sellaista osaamista, mikä olisi mahdollista lukea uuden tutkinnon suorittamisessa hyväksi. Tämän vuoksikin olisi tärkeää, että mahdollisimman moni päätyisi oikeaan koulutusvalintaansa jo koulutuksen alkuvaiheessa.

Toimenpiteet keskeyttämisen vähentämiseksi

Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen on vähentynyt tasaisesti niiden kolmen vuoden aikana, jolloin keskeyttämistä on tilastoitu. Keskeyttämisen vähentämiseen tähtäviä toimenpiteitä on toteutettu laajasti (muun muassa opinto-ohjaus ja erilaiset opiskelijoiden tuki- ja neuvontapalvelut erityisesti opintojen alkuvaiheessa sekä ammatillisten oppilaitosten innopajatoiminta). Myönteiseen kehitykseen ovat vaikuttaneet myös tulosrahoituksen valmistelun ja käyttöönoton ajoittuminen tarkastelujaksolle. Tulosrahoituksessa keskeyttämisen vähenemisellä ja läpäisyn tehostumisella on merkittävä vaikutus (painoarvo 28 % koulutuksen järjestäjän tulosrahoitusindeksiä laskettaessa). Uuden tilastoinnin käynnistyminen ja ilmiöalueen seurannan tiedostaminen ovat omalta osaltaan vaikuttaneet keskeyttämisen vähentämiseen tähtäävien toimenpiteiden lisääntymiseen. Lisäksi myönteiseen kehitykseen on ollut vaikuttamassa myös nuorten osallisuutta edistävän poikkihallinnollisen yhteistyöhankkeen toimenpiteet nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Todellisen keskeyttämisen vähenemisen lisäksi kehitykseen on jossain määrin voinut vaikuttaa myös tilastoaineiston laadun paraneminen.

Ammatillisten oppilaitosten innopajatoiminta on ollut kokeilu- ja kehittämisprojekteina käynnissä jo vuodesta 1998 lähtien, jolloin käynnistettiin 28 innovatiivista pajaprojektia Euroopan sosiaalirahaston rahoituksella. Tämän jälkeen keskeyttämisen ehkäisemiseen keskittyviä projekteja on ollut samanaikaisesti käynnissä vuosittain 28–42. Innovatiiviset työpajat kuluvat Euroopan sosiaalirahaston tavoite 3 -ohjelman toimenpidekokonaisuuteen 2.2. "Ammatilliseen koulutukseen aktivointi ja ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen". Kokeilu- ja kehittämistoiminta jatkuu nykyisen rakennerahastokauden ajan eli vuoden 2006 loppuun. Pajaprojektien yhteiseksi tavoitteeksi on asetettu keskeyttämisvaarassa olevien opiskelijoiden kiinnittäminen ammatilliseen opiskeluun ja tutkinnon suorittamisen tukeminen. Projektien tarkoituksena on vaikuttaa myös oppilaitosten toimintakäytäntöihin ja asenteisiin sekä edesauttaa koko ammatillisen koulutusjärjestelmän kehittämistä. Pajaopiskelun keskeinen idea on työpainotteisuus. Opiskelijat tutustuvat oman ammattialansa työtehtäviin oppilaitoksissa, työpaikoilla tai tekemällä tilaustöistä asiakkaille. Opiskelijat voivat olla myös harjoittelemassa yrityksissä tai työskennellä opettajansa johdolla työkohteissa. Työmuotoisen opiskelun tavoitteena on sitouttaa "teoriaa vieroksuvat" opiskelijat ammattiopintoihin ja opettaa työelämässä vaadittavia valmiuksia.

Opetushallituksen julkaiseman raportin²⁹ mukaan ammatillisten oppilaitosten innovatiivisia työpajoja on toteutettu varsin erilaisilla toimintamalleilla. Projekteissa mukana olevien oppilaitosten toiminnassa on voinut olla tavalla tai toisella mukana vain muutama prosentti tai jopa puolet oppilaitoksen kaikista opiskelijoista. Opiskelija on voinut olla pajavastaavan ohjauksessa esimerkiksi vain henkilökohtaisten keskustelujen ajan, säännöllisesti osan päivää yksilöllisessä tukiopetuksessa tai opiskelemissa pidempijaksoisesti kiinteässä pajaryhmässä. Ensimmäisinä käynnistetyissä 28 pajaprojektissa viidessätoista toimi erillinen pajaryhmä, viidessä pajaopetus oli integroitu normaaleihin opetusryhmiin tai annettiin lisä- ja tukiopetuksena ja kahdeksassa toimivat pajan molemmat toteutusmuodot. Kokemukset ammatillisten oppilaitosten innopajatoiminnasta ovat olleet hyviä sekä koulutuksen keskeyttämisen vähentämisen että koko oppilaitoksen toimintakulttuurin kehittämisen kannalta. Onnistuneissa projekteissa niin sanottujen tarpeettomien keskeyttämisten määrä on kyetty puolittamaan. Lisäksi oppilaitosten toimintakulttuurissa on havaittu yleisemmälläkin tasolla muutosta, mikä näkyy muun muassa opiskelijoiden kokonaisvaltaisen huolenpidon lisääntymisenä, opiskelijahuollon toiminnan vahvistumisena ja sidosryhmäyhteistyön vakiintumisena.^{30 31}

Keskeyttämisen vähentämiseen omalta osaltaan ovat vaikuttaneet myös muut ammatillisen koulutuksen viime vuosien keskeiset kehittämishankkeet, kuten työssäoppimisen vakiinnuttaminen ja ammattiosaamisen näyttöjen käyttöönotto. Ammatilliseen koulutukseen sisältyvä 20 opintoviikon mittainen työssäoppiminen lisää opintojen työelämäläheisyyttä ja opiskelijoiden opiskelumotivaatiota ja vähentää siten osaltaan myös opintojen keskeyttämistä. Työssäoppimisen jaksojen sijoittamisella siten, että niiden avulla voidaan antaa jo opintojen alkuvaiheessa kuva työelämästä, voidaan lisätä opiskelumotivaatiota. Ammattiosaamisen näyttöt toimivat ammattitaidon saavuttamisen arviointitapana, mutta tämän lisäksi niillä voidaan varmistaa koulutuksen ja etenkin työssäoppimisen laatua. Näyttökokeiluissa on jo voitu todeta, että työelämän saaminen mukaan opintojen arviointiin lisää opiskelijoiden opiskelumotivaatiota ja täten varmistaa opintojen loppuun saattamista.

7.3 Toisen asteen koulutuksen läpäisy

Opetusministeriö on käynnistänyt Tilastokeskuksen kanssa toisen asteen koulutuksen läpäisytilastoinnin kehittämisen uudistunutta henkilötunnuspohjaista tilastointia vastaavaksi. Toisen asteen ammatillisen ja lukiokoulutuksen henkilötunnuspohjainen tilastointi käynnistettiin vuonna 1999 ja ensimmäinen läpäisyaineisto on mahdollista tehdä vuonna 2000 aloitetusta toisen asteen koulutuksesta. Tilasto on vielä joiltakin osin kehitteillä ja koskee ammatillisen koulutuksen osalta toistaiseksi vain oppilaitosmuotoista opetussuunnitelmaperusteista koulutusta. Tarkoituksena on kuitenkin pidemmällä tähtäimellä laajentaa tilasto koskemaan koko toisen asteen koulutusta siten, että oppisopimuskoulutuksen ja näyttötutkintoon valmistavan peruskoulutuksen ohella myös nykyiset valmistavat koulutukset ja tutkintotavoitteiset lisäkoulutukset voidaan saada kokonaistarkastelun piiriin. Toisen asteen koulutuksen läpäisyn kokonaisvaltaisen tavoitteenasettelun tueksi on selvitettävä myös erilaisten pohjakoulutusten, aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen ja erityisopetuksen järjestämisen vaikutuksia koulutuksen kestoon. Lisäksi uusien opiskelijoiden käsitteenmäärittelyä suhteessa koulu-

²⁹ Innovatiiviset työpajat ammatillisissa oppilaitoksissa. ESR-projektin loppuraportti. Moniste 5/2002. Opetushallitus.

³⁰ Vehviläinen, J. (2003): Selvitys innopajojen toiminnasta. Ammatilliseen koulutukseen aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen. Tavoite 3 -ohjelman ESR -projektien loppuraportti 2000-2003. Opetushallitus.

³¹ Haapakorpi, A. (2005): Tutkimus ammatilliseen koulutukseen aktivoivista ja keskeyttämistä ehkäisevistä tavoite 3 -ohjelman mukaisista ESR -projekteista. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. (vielä julkaisematon)

tuksen todelliseen aloittamisajankohtaan ja läsnä-/poissaolon tilastointiin tulee tarkentaa. Ensimmäisiä kuluvaan vuonna valmistuneita läpäisytilastoja voidaan kuitenkin käyttää jo suuntaa-antavasti ammatillisen ja lukiokoulutuksen läpäisyn kokonaistarkastelussa.

Lukiokoulutuksen läpäisy

Tilastokeskus julkaisi kesällä 2005 ensimmäisen lukiokoulutuksen henkilötunnuspohjaiseen tiedonkeruuseen perustuvan läpäisytilaston. Sen mukaan vuoden 2000 lukiokoulutuksen uusista opiskelijoista³² 76,5 % oli suorittanut ylioppilastutkinnon vuoden 2003 loppuun mennessä ja 0,5 % jonkin muun kuin ylioppilastutkinnon. Lukiokoulutuksessa opiskeli yhä 14,5 % ja 4,5 % oli siirtynyt opiskelemaan muussa koulutuksessa. Muussa toiminnassa oli vuoden 2003 lopussa yhteensä 4 % vuoden 2000 uusista lukio-opiskelijoista. Näistä 1,5 % oli työssä ja 0,5 % työttömänä.

Ammatillisen koulutuksen läpäisy

Tilastokeskuksen henkilötunnuspohjaiseen tiedonkeruuseen perustuvan ammatillisen koulutuksen läpäisytilaston mukaan vuoden 2000 oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uusista opiskelijoista³³ 56,5 % oli suorittanut opiskelemaansa koulutusalan tutkinnon ja 2,5 % jonkin muun koulutusalan tutkinnon vuoden 2003 loppuun mennessä. Ammatillisessa koulutuksessa opiskeli edelleen lähes 14,5 % ja yli 4 % oli siirtynyt opiskelemaan muuhun koulutukseen. Muussa toiminnassa oli vuoden 2003 lopussa noin 22,5 % vuoden 2000 uusista opiskelijoista. Näistä yli 9 % oli työssä ja 4 % työttömänä.

³² Tässä tilastossa uusien lukio-opiskelijoiden määrä vuonna 2000 oli 37 700 (sisältäen Ahvenanmaan). Tilastoon eivät sisälly aikuisten opetussuunnitelman mukaisen opiskelun aloittaneet uudet opiskelijat.

³³ Tässä tilastossa oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden määrä vuonna 2000 oli 50 550 (sisältäen Ahvenanmaan).

8 Nivelvaiheen ongelmat ja haasteet

Työryhmä on kiinnittänyt huomiota erityisesti seuraavassa esitettyihin perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen toimivuuteen kohdistuviin ongelmiin ja haasteisiin. Tarkastelun lähtökohtana on periaate, että kaikille nuorille tulisi voida turvata mahdollisimman joustava siirtyminen perusasteen jälkeiseen koulutukseen ja edelleen riittävät edellytykset toisen asteen koulutuksen loppuunsaattamiseen.

1. Edelleen liian moni perusopetuksen tai lisäopetuksen päättäneistä ei jatka opiskeluaan tai keskeyttää toisen asteen opintonsa

Vaikka perusopetuksen päättäneistä jatkokoulutukseen välittömästi sijoittuneiden osuudet ovat vuosi vuodelta hieman kasvaneet, liian moni jää edelleen koulutuksen ulkopuolelle. Vuonna 2003 koulutuksen ulkopuolelle jäi noin 3 400 eli 5,5 % perusopetuksen päättäneistä. Jos arvioidaan, että ulkopuolelle jääneistä noin 1 000 eli 1,5 % perusopetuksen päättäneistä sijoittuu vuosittain tilastoinnin ulkopuoliseen koulutukseen, jää edelleen arviolta 2 500 perusopetuksen päättäjää kokonaan koulutuspalvelujen ulkopuolelle. Kun lisäksi otetaan huomioon ne perusopetuksen lisäopetuksen suorittaneet, jotka eivät päädy jatkokoulutukseen (vuonna 2002 noin 270 eli 17 % lisäopetuksen suorittaneista) ja vuosittain perusopetuksen ilman päättötodistusta lopettavat (vuonna 2003 noin 330), jää perus- ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa vuosittain noin 3 000 oppilasta koulutusjärjestelmän ulkopuolelle.

Jos tarkastelua laajennetaan myös tutkintoon johtavan koulutuksen kokonaan keskeyttäneillä (vuonna 2003 ammatillisessa koulutuksessa 10,2 % eli 11 650 ja lukiokoulutuksessa 2 % eli 2 150), välittömästi koulutuksesta syrjäytymisen vaarassa olevien nuorten määrä voi olla vuositasolla jopa 17 000. Nuorten taustat ja syyt koulutuksen ulkopuolelle jäämiselle ovat kuitenkin hyvin erilaisia ja siksi he tarvitsevat yksilöllistä ohjausta ja tukea. Osalla näistä nuorista voi olla jo selkiintyneet ja toimivat kouluttautumissuunnitelmat, jolloin syystä tai toisesta koulutuksen ulkopuolelle jääminen/jättäytyminen muodostuu vain lyhyeksi ja nuoren näkökulmasta hallituksi välivaiheeksi koulutusuralla. Liian monelle tämä vaihe on kuitenkin aito syrjäytymiskehityksen riskiä kasvattava tilanne.

2. Ongelmien riittävän varhainen tunnistaminen haasteellista

Lasten ja nuorten psykososiaalinen pahoinvointi on lisääntynyt. Suurimmassa syrjäytymis- ja koulutuksen keskeyttämisvaarassa ovat lapset, joilla ei ole riittävää kodin tai lähipiirin tukea opiskeluun sekä vähävaraisten perheiden ja/tai vaikean sosiaalisen taustan omaavat lapset.

Osalle perusopetuksen oppilaista perinteinen opiskelu tuottaa vaikeuksia; he saattavat jäädä ilman positiivisia oppimiskokemuksia ja oppimistulokset jäävät heikoiksi. Perusopetuksen päättötodistusta vaille jäävien tai perusopetuksesta alhaisilla arvosanoilla suoriutuvien nuorten ongelmat ovat yleensä nähtävissä jo varhaisessa vaiheessa myös koulussa: poissaolojen lisääntyminen, alhainen koulumenestys tai sen poikkeuksellinen heikkeneminen, tunneilla häiriköinti tai vetäytyminen ja masentuneisuus. Ongelmat ilmenevät puutteellisena motivaationa koulutyöhön ja tulevaisuuden suunnitteluun. Oppimisvaikeuksien kasaantuminen enemmän pojille kuin tytöille lienee myös yksi syy siihen, miksi pojissa on enemmän niitä, joita opiskelu ei lainkaan tunnu kiinnostavan.

Osa näistä nuorista sijoittuu perusopetuksen päätyttyä koulutukseen, työhön tai muuhun ohjattuun toimintaan. Osa kuitenkin jää kokonaan yhteiskunnan toimintojen ulkopuolelle. He ovat vaikeasti tavoitettavissa, eikä kouluilla/oppilaitoksilla ole mahdollisuuksia esimerkiksi hakevaan toimintaan. Koulujen opinto-ohjaus ei tavoita heitä, työvoimatoimistojen ohjauspalvelujen tarjonta ei ole riittävää tälle ryhmälle, eivätkä nämä nuoret yleensä oma-aloitteisesti sinne hakeudukaan.

Erityisesti näiden nuorten tilanteen riittävän varhaisella tunnistamisella ja joustavilla opetuksellisilla ratkaisuilla voitaisiin todennäköisesti ennalta ehkäistä myöhemmin ajankohtaisia ongelmia. Kouluilla on kuitenkin liian vähän mahdollisuuksia havaita ongelmia ja tukea tämäntyyppisistä oppimis- ja muista vaikeuksista kärsiviä oppilaita. Esimerkiksi koulun henkilöstörakenne ei välttämättä mahdollista aktiivista ongelmiin tarttumista ja niiden hoitamista. Opettajien ammattitaitoon kuuluu kyky havaita oppilaan syrjäytymistä ennakoivia oireita ja puuttua ongelmiin. Käytännössä toiminnan vakiinnuttaminen luontevaksi osaksi opettajan työtä edellyttäisi monesti myös koko koulun sisäisen toiminnan arviointia ja kehittämistä.

3. Osalla perusopetuksen päättävistä puutteelliset jatko-opintovalmiudet

Perusopetuksen päättävistä kaikki eivät saavuta sellaisia valmiuksia, joita jatkokoulutuksessa edellytetään. Pisa-arvioinnin³⁴ mukaan Suomessa noin 6 % perusopetuksen päättäneistä omasi puutteelliset perustiedot ja -taidot matematiikan, lukutaidon, luonnontieteiden sekä ongelmanratkaisutaitojen osa-alueilla. Pisa-arviointiohjelmassa tarkoituksena on selvittää, kuinka 15-vuotiaat nuoret hallitsevat tulevaisuuden yhteiskunnan, työelämän kehityksen ja laadukkaan elämän kannalta keskeisiä tietoja ja taitoja. Arvioinnissa heikosti tai välttävästi suoriutuvilla oppilailta on ammatilliseen tai lukiokoulutukseen siirryttyään keskimääräistä suurempi todennäköisyys keskeyttää opintonsa puutteellisten perusvalmiuksiensa takia. Osa perusopetuksen päättävistä nuorista ei huonon opintomenestyksensä vuoksi pääse lainkaan toisen asteen koulutukseen tai jättää kokonaan pyrkimättä koulutukseen ja saattaa näin olla vaarassa syrjäytyä koulutus- ja työelämästä.

³⁴ Kupari, P. & muut (2004): Nuoret osajat. PISA 2003 -tutkimuksen ensituloksia. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.

4. Erityisopetusta tai muutoin erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden/opiskelijoiden määrän voimakas kasvu

Viime vuosina erityisopetukseen otettujen tai siirrettyjen osuus on lisääntynyt jatkuvasti: Tilastokeskuksen mukaan syksyllä 2004 perusopetuksessa erityisopetukseen oli siirretty tai otettu 6,7 % (noin 40 000) oppilaista, kun vuonna 2003 vastaava luku oli 6,2 % ja vuonna 2002 5,7 %. Vuonna 1995 erityisopetukseen siirrettyjä tai otettuja oli 2,9 %. Erityisopetukseen syksyllä 2004 otetuista tai siirretyistä 69,4 % oli poikia. Keskimääräistä enemmän poikia oli etenkin niissä ryhmissä, jotka saivat erityisopetusta tunne-elämän häiriön tai sosiaalisen sopeutumattomuuden tai autismin ja Aspergerin oireyhtymään liittyvien oppimisvaikeuksien vuoksi. Myös osa-aikaista erityisopetusta saaneiden määrä on kasvanut. Lukuvuonna 2003–2004 osa-aikaista erityisopetusta sai yli 21 % oppilaista (noin 126 000), jossa lisäystä edelliseen vuoteen oli noin 2 %. Tukiopetusta sai vuoden 2004 lopulla noin 15 % oppilaista.

Erityisopetuksen voimakkaaseen kasvuun on osaltaan vaikuttanut myös se, että erityistuen tarpeen tunnistaminen on parantunut ja erityisopetukseen siirtäminen tätä kautta lisääntynyt. Kuitenkin koulutuksen arviointineuvoston tekemän kyselyn³⁵ mukaan perusopetuksessa erityisen tuen tarve on edelleen selvästi annettua tuen määrää suurempi. Tuen tarpeessa olevien oppilaiden määrä kasvaa nopeammin kuin tarpeeseen kyetään vastaamaan.

Perusopetuksessa erityisopetusta tai tukiopetusta saaneet oppilaat hakeutuvat lukiota yleisemmin ammatilliseen koulutukseen. Tästä onkin seurannut erityisopiskelijoiden osuuden voimakas kasvu sekä ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa että vammaisten valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa. Vuonna 2004 valtionosuustilastojen mukainen erityisopiskelijoiden määrä oli lähes 14 000 (10,6 % ammatillisen koulutuksen koko opiskelijamäärästä), kun se vuonna 2000 oli 9 150 (7,8 % opiskelijamäärästä). Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opiskelijamäärä oli vastaavasti kasvanut vuoden 2000 vajaan 1 150 opiskelijasta lähes 2 000 opiskelijaan vuonna 2004. Erityisopiskelijoiden ja muiden erityistä tukea tarvitsevien määrän kasvu näyttää edelleen jatkuvan myös ammatillisessa koulutuksessa. Tämä heijastuu muun ohella ammatillisen koulutuksen keskeyttämis- ja läpäisytilastoihin.

Myös lukiokoulutuksessa erityistä pedagogista tukea tarvitsevien määrä on lisääntynyt. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisun³⁶ mukaan lukioissa erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen tarvetta on noin 10 %:lla lukion opiskelijamäärästä. Eniten lukiokoulutuksessa ongelmia tuottavat puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa, lukivaikkeudet ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon. Julkaisun mukaan erityisopetusta on lukioissa järjestetty, mutta ei tarpeeseen nähden riittävästi. Kolmasosassa lukioita erityisopetusta ei annettu lainkaan, vaikka tarvetta olisi ollut. Erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen tarjonta arvioitiin määrällisesti riittämättömäksi noin 45 % lukioista ja laadullisesti riittämättömäksi lähes 40 % lukioista. Myös lukiokoulutuksessa erityisopetuksen ja erityisen pedagogisen tuen tarpeen arvioidaan edelleen kasvavan.

5. Perusopetuksessa vähän käytäntöpainotteisuutta

Osa ihmisistä oppii parhaiten kuuntelemalla, osa näkemällä, osa tekemällä ja kokeilemalla – kuitenkin perusopetuksessa korostuvat edelleen pääosin kaksi ensin mainittua oppimistapaa. Monet oppilaat hyötyisivät toiminnallisista opiskelumuodoista, joissa tietopuolinen opetus

³⁵ Korkeakoski, E. (toim.) (2005): Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa. Osaraportti 1: Arviointiraportti. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 8. Jyväskylän yliopisto.

³⁶ Mehtäläinen, J. (2005): Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11. Jyväskylän yliopisto.

annetaan työn kautta tai ohessa. Lisäksi tarvittaisiin entistä useammin yksilöllisesti suunniteltuja opiskeluohjelmia. Ongelmana on se, missä määrin näitä joustoja pystytään kehittämään perusopetuksen työmuotoina.

Perusopetuksen tulisi antaa yhtä lailla valmiuksia ammatillisessa koulutuksessa opiskeluun kuin lukio-opintoihin. Oppisisällöissä on varsin vähän työelämätietoutta ja ammatinvalintaa käsitteleviä osuuksia eivätkä opetusmenetelmät aina tue taitojen kehittymistä tai ammatillista suuntautumista. Työ- ja elinkeinoelämän mielenkiinto osallistua koulutuksen kehittämiseen ei ole vielä yltänyt perusopetukseen asti. Taito- ja taideaineilla ja niiden hyödyntämisellä muidenkin aineiden opiskelussa voitaisiin nykyistä enemmän motivoida oppilaita siirtymään ammatilliseen koulutukseen. Vuonna 2005 tehdyn selvityksen³⁷ mukaan taito- ja taideaineet ovat toisen asteen yhteishaussa hakematta jättäneiden nuorten keskuudessa mieluisimpina pidettyjä oppiaineita. Kunnat ovat kuitenkin taloudellisin perustein karsineet monesti juuri valinnaisten taito- ja taideaineiden kursseja sekä kerhotoimintaa.

6. Perusopetuksen oppilaanohjauksen kehittämistarpeet

Opetushallituksen tekemän arvioinnin³⁸ mukaan 20 % perusopetuksen oppilaista ei ollut saanut lainkaan henkilökohtaista ohjausta. Perusopetuksen ohjaus toimii paremmin lukio-koulutuksen kuin ammatillisen koulutuksen suuntaan.

Perusopetuksesta suoraan ammatilliseen koulutukseen siirtyneistä runsas kymmenen prosenttia arvioi olevansa omalla alallaan, noin kolmasosa oli epävarmoja alastaan ja yli puolet sanoi, ettei ollut vielä omalla alallaan³⁸. Tästä näkökulmasta ammatillisen koulutuksen keskeyttämisluvut eivät ole yllättäviä. Toisen asteen koulutuksen keskeyttämisen vähentämiseen voidaan vaikuttaa perusopetuksen viimeisten vuosien oppilaanohjauksella ja erityisesti uranvalinnanohjauksella. Perusopetuksen haaste on perehdyttää oppilaita työelämään ja ammatteihin niin, että oppilaan jatkokoulutuksellinen ja siihen liittyvä ammatillinen suuntautuminen selkiintyisi nykyistä paremmin. Nykyisten työelämään tutustuttamisjaksojen toimivuus on saanut nuorilta kriittisiä arvioita ("turhauttavaa, joutuu tekemään vain hanttihommia, ei saa riittävästi kokemuksia oikeasta työstä").

Oppilaan kannalta tärkeää olisi luoda tulevasta jatkovalinnasta pitkäaikainen prosessi, jossa ratkaisut kypsyvät viimeisen vuoden kuluessa. Tämä tarkoittaa ohjauksen tasaisempaa jakautumista perusasteen viimeisiin vuosiin. Tällä hetkellä ohjaus painottuu kuitenkin viimeiseen kouluvuoteen.

7. Perusopetuksen lisäopetusta järjestetään liian vähän

Viime vuosina kunnat eivät ole olleet halukkaita perusopetuksen lisäopetuksen laajentamiseen ja sen tarjonta on vähentynyt vuosittain aina 1990-luvun alusta lähtien koulutuksen tarpeellisuudesta ja asetetuista määrällisistä tavoitteista huolimatta. Valtionosuustilastojen mukaan lisäopetukseen osallistuvien oppilaiden määrä näyttäisi kuitenkin kääntyneen kasvuun vuonna 2004: lisäopetuksen oppilasmäärä oli kasvanut edellisestä vuodesta 195 oppilaalla eli 9 prosentilla. Vuonna 2004 lisäopetuksen kokonaisoppilasmäärästä (2 350) noin neljäsosa (550) oli kansanopistoissa opiskelevia. Kansanopistot ovatkin monasti pystyneet tarjoamaan opiskelupaikan niille nuorille, joiden kotikunta ei ole lisäopetusta järjestänyt.

³⁷ Niittymäki, T. (2005): Selvitys vuonna 2005 perusopetuksen päättävistä oppilaista, jotka eivät hakeneet opiskelupaikkaa kevään toisen asteen yhteishaussa. Nuorten osallisuushanke. Opetushallitus.

³⁸ Numminen, U. & muut (2002): Opinto-ohjauksen tila 2002. Opetushallitus. Helsinki.

Lisäopetuksen vähäisyys näkyy erityisesti epäkohtana koulutuksen alueellisessa saavutettavuudessa. Esimerkiksi vuonna 2004 maan 80 seutukunnasta noin 50:ssä lisäopetuksen oppilasmäärä oli alle 10 tai oppilaita ei ollut lainkaan. Tarjontaa onkin pääasiassa enää vain suuremmilla paikkakunnilla ja monissa seutukunnissa kansanopisto on pääasiallinen tai ainoa lisäopetuksen järjestäjä. Lisäopetus on lisäksi monilla paikkakunnilla painottunut perusopetuksen arvosanojen korottamiseen ja lukiovalmiuksien parantamiseen, jolloin yhteydet alueen ammatillisen koulutuksen järjestäjiin ovat jääneet vähäisiksi. Oppilaiden kiinnostus lisäopetusta kohtaan ei myöskään ole ollut tavoitteiden mukaista johtuen ehkä osittain siitä, että lisäopetus on koettu ikään kuin "paikalleen jäämisenä", samaan aikaan kun muut ikätoverit suuntautuvat jo seuraavalle koulutusasteelle.

8. Lisäopetus ei vastaa riittävästi oppilaiden yksilöllisiä tarpeita

Lisäopetuksen opetussuunnitelma antaa mahdollisuudet yksilöllisten opinto-ohjelmien ja opinto-polkujen joustavaan rakentamiseen. Hyviä toimintamalleja ja joustavia ratkaisuja onkin joillakin paikkakunnilla kehitetty – lähinnä kuitenkin vain erillishankkeissa. Varsin usein lisäopetuksessa pitäydytään kuitenkin edelleen perinteisissä luokkamuotoisissa ratkaisuisissa; opetussuunnitelman mahdollistamia joustavia ratkaisuja ei osata tai ei uskalleta käyttää. Lisäopetuksessa tulisi aina olla nimetty vastuuopettaja, muuten vastuu toiminnasta hajoaa ja opetuksen tavoitteellinen ja suunnitelmallinen toteutuminen vaikeutuu. Opetussuunnitelmassa tulisi olla varattu riittävästi aikaa myös oppilaiden yleisten elämähallintataitojen kehittämiseen.

Kansanopistojen järjestämässä lisäopetuksessa yhteisöllisen opiskelun mahdollisuuksia on voitu hyödyntää tavanomaista enemmän. Tähän vaikuttavat etenkin sisäoppilaitosmuotoisuus ja pienet ryhmät. Yksilöllisiä opinto-ohjelmia ja joustavia toimintamuotoja on kansanopistoissa voitu kehittää myös siksi, että opistojen muiden opintolinjojen ja harrastustoiminnan mahdollisuudet ovat soveltuvien osin myös lisäopetuksessa opiskelevien käytössä. Koulutus- ja muun toiminnan tarjonta on monissa opistoissa varsin monipuolista.

9. Lisäopetukseen hakeutumiselle määritelty perusopetuksen päättämistä koskeva takaraja liian tiukka

Lisäopetukseen voidaan ottaa henkilö, joka on saanut perusopetuksen päättötodistuksen samana tai edellisenä vuonna. Monien nuorten suunnitelmat ovat perusopetuksen suorittamisen jälkeen vielä varsin selkiintymättömät tai nuoren elämäntilanne voi olla muutoin sellainen, että asetettu aikaraja lisäopetukseen hakeutumiseen saattaa mennä ohi. Myös työpajoissa on sellaisia nuoria, joille lisäopetus voisi olla muutoin soveltuva koulutusmuoto, mutta perusopetuksen päättymisestä on kulunut säädettyä mahdollisuutta pidempi aika. Perusopetuksen jälkeen nuori on myös saattanut hakeutua ammattitaidottomana suoraan työelämään ja jäänyt sitten työttömäksi. Tällöin työvoimatoimistojen palveluissa tulisi olla mahdollisuus ohjata nuori lisäopetukseen vielä jopa yhden tai kahdenkin vuoden kestäneen työ- ja/tai työttömyysjakson jälkeen. Hakeutumismahdollisuuden rajoittaminen samana tai edellisenä vuotena perusopetuksen suorittaneisiin tuottaa ongelmia myös maahanmuuttajanuorille. Perusopetuksen arvosanojen korottamiseen on tosin mahdollisuuksia myös niin sanotuissa aikuislukioissa, mutta niitäkään ei ole kaikilla paikkakunnilla.

10. Lisäopetuksen rahoitusmalli rajoittaa joustavien ja yksilöllisten lisäopetusjärjestelyjen lisäämistä

Lisäopetukseen hakeutumiseen ja opetuksen järjestämiseen liittyy myös rahoitussäännöksistä johtuva jäykkyys: lisäopetuksen valtionosuuteen oikeuttava opiskelijamäärä lasketaan kahden edellisen vuoden syyskuun 20. päivän oppilasmäärien keskiarvon perusteella, kuten perusopetuksessa muutoinkin. Kunnalliseen perusopetukseen sopiva laskentamalli ei kuitenkaan soveltu kovin hyvin lisäopetukseen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa syyskuun laskentapäivän jälkeen lisäopetukseen hakeutuu toisen asteen koulutuksen keskeyttänyt, lisäopetuksen järjestäjä ei saa kyseisen oppilaan koko lukuvuoden kestävästä opetuksesta valtionosuutta lainkaan, koska lisäopetuksessa ei ole käytössä tammikuun laskentapäivää, kuten ammatillisessa ja lukiokoulutuksessa. Lisäopetuksen laskentapäivien rytmi saattaa näin ollen joiltakin osin jäykistää opetuksen järjestämisen mahdollisuuksia, koska se ei kannusta opetuksen järjestäjiä ottamaan oppilaita lisäopetukseen muun kuin perinteisen lukuvuosirytmien mukaisesti. Lisäopetuksessa olisi kuitenkin tarvetta toimia joustavasti eri järjestäjien välistä yhteistyötä hyväksi käyttäen, jolloin esimerkiksi kansanopistoissa tai työpajayhteistyössä voitaisiin opetusta järjestää enemmän normaalista lukuvuosirytmistä poiketen hyödyntäen myös kesäkautta.

Kansanopistojen järjestämän perus- ja lisäopetuksen yksikköhinta vaihtelee liikaa opistoittain. Tämä johtuu siitä, että yksityisen opetuksen järjestäjän perus- ja lisäopetuksen yksikköhinta on sijaintikunnan yksikköhinta. Kuntien yksikköhinnat muodostuvat kunnan koko perusopetuksen kustannuksista ja rakenteesta. Kansanopistojen tarjoaman opetuksen kustannuksiin kunnan yksikköhinnalla ei käytännössä ole suoraa yhteyttä. Kuitenkin samaa opetusta järjestävien kansanopistojen yksikköhintojen erot ovat opistojen sijaintipaikasta johtuen useita satoja euroja. Tämä asettaa perus- ja lisäopetusta tarjoavat kansanopistot keskenään eriarvoiseen asemaan, koska mahdollisuudet oppilaille tarjottavan riittävän tuen ja ohjauksen antamiseen riippuvat oleellisesti yksikköhinnasta etenkin kansanopisto-opetukselle tyypillisissä pienissä opetusryhmissä.

11. Perusopetuksen päättäneiden ja lisäopetuksen suorittaneiden seuranta ja ohjaus hajanaista

Toisen asteen opintoja etsimässä, hakemassa ja aloittamassa on hyvin kirjava joukko nuoria. Nuorten seuranta nivelvaiheessa, siirryttäessä koulutusmuodosta toiseen on vaihtelevaa ja riippuu kunnasta, jopa yksittäisten koulujen tai oppilaitosten ja opinto-ohjaajien aktiivisuudesta. Yhteishaussakaan mukana olevan koulutuksen osalta niin sanottua jälkiohjausta ei ole säädetty selkeästi minkään viranomaisen tehtäväksi. Vaikeimmin seurattavia ovat ne nuoret, jotka eivät vastaanota saamaansa koulutuspaikkaa, keskeyttävät opinnot heti alkuunsa tai eivät hae mihinkään perusopetuksen jälkeen. Heidän tavoittaminen ja ohjaus on heikkoa. Nuoret, jotka ovat suorittaneet oppivelvollisuutensa, mutta ovat alle 17-vuotiaita, eivät kuulu minkään "järjestelmän piiriin". Vastuun ottaminen näistä nuorista ei voi olla pelkästään yhdellä viranomaisella, vaan nuorten seuranta, ohjaus ja tukeminen edellyttävät kiinteää yhteistyötä eri viranomaisten, kotien ja muiden sidosryhmien välillä.

Nuoren itsensä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien, opettajien ja yhteiskunnan kannalta onnistunut siirtyminen koulutuksesta toiseen ja myöhemmin työelämään on ensiarvoisen tärkeää. Joillakin paikkakunnilla on kehitetty ja kokeillaan erilaisia yhteistyömalleja sekä seurantakäytäntöjä ja -lomakkeita nivelvaiheessa käytettäväksi. Nämä kokemukset ovat olleet rohkaisevia.

12. Heikko lähtötaso, opiskeluvaikeudet ja motivaatio-ongelmat lukio-opinnoissa

Perusopetuksen päättävät ikäluokat tulevat koko maan tasolla kasvamaan aina vuoteen 2010, jonka jälkeen ne alkavat pienetä. Kuitenkin monilla haja-astutusalueilla etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa perusopetuksensa päättävien määrät ovat olleet jo pitkään pieneneviä. Opiskelija-ikäluokkien pieneneminen on näkynyt myös näiden kuntien lukioon hakeutuvien lukumäärissä.

Lukiokoulutuksen järjestäjät asettavat yleensä vuosittain alimman sisäänpääsykeskiarvon. Yleisin käytetty sisäänpääsyn alin keskiarvo on seitsemän. Osa koulutuksen järjestäjistä on päätyntä ottamaan opiskelijaksi kaikki hakeneet. Näin alin aloituskeskiarvo on muutamissa lukioissa jopa alle kuuden. Keskiarvorajaa ei myöskään ole aina asetettu periaatteellisista syistä, koska on haluttu turvata toisen asteen koulutuspaikka kaikille opiskelijoille. Opiskelijoilla on ollut mahdollisuus siirtyä kesken opintojen ammatilliseen koulutukseen ja myös päinvastoin. Menettelyllä on pyritty madaltamaan koulutusmuotojen välistä raja-aitaa.

Kuitenkin lukio-opiskelu painottuu teoreettisiin opintoihin ja perusopetuksen opintomenestys ennakoii opinnoista selviytymistä. Heikolla keskiarvolla lukio-opintonsa aloittaneilla on keskimääräistä suurempi todennäköisyys keskeyttää opintonsa kuin hyvällä keskiarvolla aloittaneilla.

Lukiokoulutuksessa voidaan erilaisin opetusjärjestelyin ja tukimuodoin auttaa oppimista tai muissa vaikeuksissa kärsiviä opiskelijoita. Lukion eri oppiaineiden oppimääriä ei voida mukauttaa opiskelijoiden oppimisedellytysten mukaisesti kuten perusopetuksessa. Lukio-opintoja on kuitenkin mahdollista yksilöllistää erilaisin opetusmenetelmin kuten itsenäisen opiskelun avulla. Lukio-opintoihin sisältyy runsaasti valinnaisuutta ja joustavuutta kuten luokaton opiskelumuoto. Luokattomuus voi kuitenkin olla osalle opiskelijoista riski opintojen pitenemiseen ja keskeytymiseen, koska ei muodostu ryhmän tukea siinä määrin kuin perinteisessä vuosiluokkaopiskelussa. Vuosiluokkiin sitomaton opiskelu edellyttää entistä enemmän opintojen etenemisen seurantaa, ohjausta ja tukea, mikä ei toimi kaikissa lukioissa. Suuri osa opiskelun etenemiseen vaikuttavista ongelmista tulee oppilaitoksen ulkopuolelta ja liittyy kiinteästi opiskelijan henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen.

13. Maahanmuuttajanuoret eivät hakeudu lukio-opintoihin

Maahanmuuttajataustaisia nuoria siirtyy suhteessa vähän lukiokoulutukseen. Yhtenä keskeisenä selittäjänä on heidän puutteelliseksi kokemansa kielelliset valmiudet. Lukio-opinnoissa on kuitenkin mahdollista opiskella suomea tai ruotsia niin sanottuna toisena kielenä maahanmuuttajille. Samoin maahanmuuttajat voidaan vapauttaa toisen kotimaisen kielen opiskelusta, mikäli heillä ei ole kyseisiä opintoja aikaisemmin suoritettuina. Lukioissa ei ole riittävästi panostettu maahanmuuttajaopiskelijoiden kielellisten ja opiskelutaitojen kehittämiseen heti koulutuksen aloittamisvaiheessa.

14. Ammatillisen koulutuksen aloittaa liian pieni osuus ikäluokasta

Vaikka ammatillisen koulutuksen vetovoima onkin lisääntynyt nuorten keskuudessa, ammatillisen koulutuksen aloittaa edelleen työvoimatarpeen näkökulmasta liian pieni osuus ikäluokasta. Osaksi tämä johtuu ammatillisen koulutuksen joidenkin tutkintojen huonosta vetovoimasta nuorten keskuudessa. Kuitenkin myös useat muut tekijät voivat osaltaan vähentää ammatilliseen koulutukseen hakeutumista. Esimerkiksi perusopetuksen opinto-ohjaajilla, jotka taustaltaan usein ovat luokan- tai aineenopettajia, ei aina välttämättä ole riittäviä

valmiuksia antaa ammatillisesta koulutuksesta ja ammattiosajien työtehtävistä riittävää ja ajantasaista kuvaa. Opinto-ohjauksen tila -raportin³⁹ mukaan perusopetuksen opinto-ohjaajat itse arvioivat saavansa tietoa ammatillisesta koulutuksesta heikommin kuin lukiokoulutuksesta. Arvioinnissa lukioväylän ja ammatillisen väylän eriarvoisuus tuli selvästi esiin. Edelleen joidenkin vanhempien asenteet ammatillista koulutusta kohtaan ohjaavat nuoria lukio-opintoihin, vaikka nuoren edellytykset ja oma kiinnostus olisivat suuntautuneet enemmän ammatillisen koulutuksen puolelle. Erityisesti tyttöjä tulisi kannustaa hakeutumaan nykyistä enemmän ammatilliseen koulutukseen.

Toisen asteen yhteishaussa koulutukseen hakevat voivat asettaa viisi hakutoivetta ensisijaisuusjärjestyksessä. Valintaprosessi tapahtuu periaatteessa hakijan priorisoimassa järjestyksessä. Lukion opiskelijaksi ottamisen perusteiden mukaan lukiokoulutuksen järjestäjä voi kuitenkin päättää saman valintayksikön käyttämisestä kaikissa lukioissaan tai useampi lukiokoulutuksen järjestäjä voi yhdessä sopia, että opiskelijat otetaan niiden oppilaitoksiin yhteisessä valinnassa. Tästä seuraa, että hakija, joka ei pääse lukioon, jonka on asettanut ensimmäiseksi hakutoiveekseen, voi tulla valituksi johonkin muuhun saman tai jopa eri järjestäjän lukioon siitä huolimatta että hänen toisena tai muina hakutoiveinaan olisi ollut ammatillinen koulutus, johon hän olisi valinnassa päässyt. Näin ollen hakijan ilmoittamaa hakutoivejärjestystä ei todellisuudessa aina oteta huomioon silloin, kun lukiokoulutuksen järjestäjä käyttää oppilaitosta laajempaa valintayksikköä. Oppilaitosta laajempia lukiokoulutuksen valintayksikköjä käytetään joissakin suurissa kaupungeissa ja vähäisessä määrin pienemmillä paikkakunnilla. Menettelyn vaikutusta lukio- tai ammatilliseen koulutukseen valituksi tulemiseen ei ole selvitetty riittävästi.

Ammatillisen koulutuksen valintaperusteiden mukaan samana vuonna perusopetuksen tai lisäopetuksen suorittaneille hakijoille annetaan lisäpisteitä valinnassa. Tämä on hyvä asia nivelvaiheen toimivuuden tehostamiseksi. Kuitenkin käänköpuolena on, että niiden, jotka eivät ole ensi yrittämällä ammatilliseen koulutukseen päässeet, on myöhemmin entistä vaikeampi päästä koulutukseen. Epäkohtana voidaan pitää sitä, että esimerkiksi nykyisistä ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävistä tutkintoon johtamattomista koulutuksista, joissa monasti valmistaudutaan perustutkintoon johtavan koulutuksen aloittamiseen, ei saa vastaavasti lisäpisteitä valinnassa.

15. Ammatillisen koulutuksen keskeyttää liian moni

Vaikka ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen on vähentynyt koko sen ajan kun keskeyttämistä on tilastoitu, on keskeyttäminen edelleen liian suurta. Erityisesti niiden keskeyttämisten määrään, jotka aiheutuvat epäonnistuneesta koulutusvalinnasta, liian korkeasta vaatimustasosta opiskelijan edellytyksiin nähden tai taloudellisista vaikeuksista opiskelun aikana, olisi kyettävä vaikuttamaan. On selvää, että jossain määrin keskeyttämistä tulee aina olemaan, eikä se aina välttämättä ole yksilön kannalta negatiivista.

Keskeyttäminen on suurinta opintojen alkuvaiheessa. Osa nuorista kokee ammatilliset perustutkinnot teoreettisesti liian vaativiksi, vaikka työssäoppiminen onkin jo vakiintunut osaksi ammatillista koulutusta ja käytännöllispainotteisia opiskelumuotoja on kehitetty laajasti muun muassa Euroopan sosiaalirahaston rahoituksella. Näille nuorille tulisi voida tarjota mahdollisuus henkilökohtaisten opiskelunvalmiuksien parantamiseen ja tarvittaessa myös perustietojen täydentämiseen, jotta keskeyttämistä ei tapahtuisi ainakaan sen vuoksi,

³⁹ Numminen, U. & muut (2002): Opinto-ohjauksen tila 2002. Opetushallitus. Helsinki.

että koulutuksen vaatimustaso tuntuu ylivoimaiselta. Ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävälle ohjaavalle ja valmistavalla koulutukselle onkin eri puolilla maata nähty olevan suuri tarve nimenomaan niiden opiskelijoiden koulutusuran tukemiseksi, jotka eivät suuntaudu lukio-opintoihin. Nykyisin ammatillisen koulutuksen rahoituksella ei ole ollut mahdollista järjestää puheena olevia koulutusjaksoja ennen tutkintoon johtavaa koulutusta muille kuin erityisopiskelijoille ja maahanmuuttajille.

16. Ammatillisessa koulutuksessa riittämättömästi opintojen ohjausta, opiskelijahuolto- ja muita tukipalveluja

Opinto-ohjauksen tila -raportin⁴⁰ mukaan ammatillisen koulutuksen opinto-ohjaus on monesti riittämätöntä. Ohjattavien opiskelijoiden määrä vaihteli ammatillisissa oppilaitoksissa alle kymmenestä yli tuhanteen opiskelijaan: keskimäärin päätoimisilla opinto-ohjaajilla oli noin 500 ohjattavaa. Jopa kaksi viidesosaa ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ei katsonut saavansa opinto-ohjauksesta tukea opintoihinsa tai tietoa jatko-opiskelumahdollisuuksista. Lähes puolet opiskelijoista oli sitä mieltä, ettei heidän saamansa opinto-ohjaus ollut lisännyt heidän tietojaan ammateista tai työelämästä. Näitä aihealueita ei aina edes käsitelty ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksessa. Ammatillisen koulutuksen keskeyttämistilastot osoittavat kuitenkin, että ammatillinen suuntautuminen on etenkin koulutuksen alkuvaiheessa vielä varsin epäselvä monille opiskelijoille. Näiden opiskelijoiden opinto-ohjauksessa tämän osa-alueen on sen vuoksi oltava keskeisessä asemassa.

Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijoiden ja muutoin erityisiä tukitoimia tarvitsevien opiskelijoiden määrän kasvuun ei ole voitu varautua riittävästi opiskelijahuolto- ja muilla tukipalveluilla. Valtion erityisoppilaitoksissa ei myöskään ole voitu määrärahan riittämättömyyden vuoksi lisätä opiskelijamäärää kasvaneesta kysynnästä ja tarpeesta huolimatta.

Turvaton asuntolatoiminnan kehittämiseen ei ole panostettu ammatillisessa koulutuksessa. Opiskelija-asuntoloita ei ole riittävästi ja niiden yhteydessä tarjottava muu tuki- ja palvelutoiminta on vähäistä.

17. Toisen asteen opiskelijoiden opintotuen alhainen taso

Alle 18-vuotiaalle myönnettävän opintotuen taso on alhainen. Tuen niukkuutta korostaa se, että tasoltaan opintorahaa paremman, ilman tarveharkintaa maksettavan lapsilisän maksaminen päättyy toisen asteen opintojen alkuvaiheessa. Myös nuorelle maksettava työmarkkinatuki on suurempi kuin opintoraha.

Toisen asteen nuoret opiskelijat ovat taloudellisesti riippuvaisia vanhemmistaan. Vanhempien tulot otetaan huomioon opintotukea myönnettäessä, mistä seuraa, että ilman tarveharkintaa maksettavan lapsilisän jälkeen nuori voi jäädä kokonaan ilman yhteiskunnan myöntämää tukea. Vanhempien tulorajoja ei ole tarkistettu 1990-luvun puolivälin jälkeen, joten tarveharkinta on kiristynyt ja pienituloisista perheistä tulevien nuorten opintotuki pienentynyt.

Opintolainan osuus tuesta on suhteellisen suuri. Opintorahan niukkuuden vuoksi toisen asteen opiskelijat käyttävät opintolainaa enemmän kuin korkeakouluopiskelijat. Takaajan maksettavaksi tulevien opintolainojen määrä kasvoi voimakkaasti 1990-luvun aikana. Opintolainan takaisinmaksaminen tuottaa vaikeuksia erityisesti toisen asteen opinnot keskeyttäneille. Myös tutkinnon suorittaneiden työllistyminen saattaa viivästyä siinä määrin, että opintolainan hoitaminen tuottaa vaikeuksia.

⁴⁰ Numminen, U. & muut (2002): Opinto-ohjauksen tila 2002. Opetushallitus. Helsinki.

18. Eri koulutusmuotojen välinen yhteistyö on vielä vähäistä

Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten yhteistyö toimii monilla paikkakunnilla, mutta parantamisen varaa on etenkin perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten yhteistyössä. Yhteistyö ei aina toimi edes silloin kun perusopetus ja ammatillinen koulutus järjestetään saman koulutuksen järjestäjän oppilaitoksissa. Eri järjestäjien oppilaitosten välinen yhteistyö lienee sitäkin vähäisempää. Perusopetuksen opinto-ohjaajat ja rehtorit katsoivat opinto-ohjauksen tila-arvioinnissa⁴¹ saavansa liian vähän tietoa ammatillisten oppilaitosten toiminnasta verrattuna lukioista saatavaan tietoon. Perusopetuksen opinto-ohjaajat tarvitsisivat lisää tietoa myös vapaan sivistystyön oppilaitosten tarjoamista opiskelumahdollisuuksista. Tämä koskee etenkin kansanopistojen lisäopetuksen ja muun pitkäkestoisen koulutuksen tarjontaa, mutta myös muita opiskelumahdollisuuksia. Esimerkiksi monien kansalaisopistojen tarjonta sisältää paljon taide- ja taitoaineita, jotka voivat rikastuttaa nuorten opiskelua monin tavoin. Osaa näistä opinnoista voidaan myös osaamisen tunnustamismenettelyn avulla hyödyntää muissa opinnoissa.

Nivelvaiheen kannalta lukio- ja ammatillisen koulutuksen yhteistyön haaste on mahdollistaa joustava siirtyminen opintojen keskeydyttyä toiseen koulutusmuotoon. Opintojen keskeytyminen pitkäksi aikaa lisää kynnystä aloittaa opinnot uudestaan. Odottaminen seuraavan syksyn alkuun on monesti liian pitkä aika nuorille. Esteenä joustavalle, kesken lukuvuoden tapahtuvalle siirtymiselle oppilaitoksesta tai koulutusmuodosta toiseen on perinteinen taparytmittäminen opiskelu lukukausittain. On kuitenkin kehitetty opetuksellisia ratkaisuja, joissa opintojen aloittaminen on mahdollista ainakin 1.–4. jaksojen alkaessa, suurimmissa oppilaitoksissa jopa kaikkien jaksojen alussa. Tällaisten mallien käyttö on kuitenkin vielä vähäistä etenkin silloin kun siirrytään koulutusmuodosta toiseen. Koulutuksen järjestäjät voivat myös olla haluttomia ottamaan tilastointipäivien jälkeen uusia opiskelijoita, koska tällöin heistä ei saa kyseisen lukukauden osalta opiskelijakohtaista valtionosuutta.

19. Vapaan sivistystyön oppilaitosten tarjoamia mahdollisuuksia nuorten opiskelun tukemisessa ei hyödynnetä riittävästi

Vapaan sivistystyön oppilaitokset mielletään yleisesti aikuiskoulutusta antaviksi oppilaitoksiksi eikä niiden tarjoamia mahdollisuuksia nuorten opinnoissa tunneta. Kansanopistot ovat perinteisesti olleet nuorille koulutusta antavia oppilaitoksia etenkin perusopetuksen osalta ja ne tunnetaan tässä suhteessa parhaiten. Kansanopistojen tarjonta nuorille on nimenomaan lisäopetuksen ja muille kuin oppivelvollisille tarkoitettun perusopetuksen tarjontaa. Määrällisesti kansanopistojen perusopetusluvut antaisivat mahdollisuuden noin 1 000 perus- ja lisäopetuksen oppilaspaikkaan. Kuntien suunnitelmallisuus ja yhteistyö kansanopistojen kanssa lisäopetuksen tarpeen selvittämisessä ja oppilaiden ohjaamisessa kansanopistoihin on kuitenkin vielä puutteellista. Kansanopistojen tulisi myös itse tuoda esille aktiivisemmin omaa erityisosaamistaan.

Kansalaisopistot ovat taiteen perusopetuksen suuria tarjoajia. Tätä tarjontaa käyttävät kuitenkin pääosin muutoinkin aktiivisimmat nuoret. Perusopetuksen valinnaisaineiden ja kerhotoiminnan supistuminen on vähentänyt toiminnallisen oppimisen mahdollisuuksia vähemmän aktiivisilta nuorilta, jotka niistä eniten hyötyisivät. Taiteen perusopetus taas vaatii varsin aktiivista ja sitoutunutta harrastamista, mihin kaikilla nuorilla ei ole mahdollisuuksia tai taipumuksia. Kansalaisopistoilla olisi sitä vastoin etenkin juuri taideaineissa ja käden taitoja harjaannuttavissa aineissa sellaista tarjontaa, jota hyvin suunniteltuna ja yhteistyössä perusopetuksen järjestäjien kanssa voitaisiin tarjota nuorille perusopetuksen rinnalla.

⁴¹ Numminen, U. & muut (2002): Opinto-ohjauksen tila 2002. Opetushallitus. Helsinki.

20. Työpajatoiminnan ja opetuksen/ koulutuksen järjestäjien yhteistyön haasteet

Merkittävin haaste työpajojen sekä opetuksen/koulutuksen järjestäjien ja koulujen/oppilaitosten yhteistyön kehittämisessä on molemminpuolisen tunnettavuuden lisääminen. Toimintamuodot työpajojen ja opetushallinnon välillä eivät vielä ole vakiintuneet samalla tavoin kuin esimerkiksi työpajojen ja työvoimahallinnon välillä.

Toimiva yhteistyö edellyttää toisen sektorin toiminnan riittävän laaja-alaista tuntemista. Esimerkiksi opinto-ohjauksessa paikallisen työpajatoiminnan tarjoamia mahdollisuuksia ei tunneta riittävästi. Vastaavasti työpajatoiminnassa ei aina osata hahmottaa omien palvelujen suhdetta koulutus- ja tutkintojärjestelmään tai erilaisiin koulutuksen järjestämismuotoihin. Työpajatoiminnassa hankittua osaamista ei myöskään välttämättä aina tunnusteta koulutusjärjestelmässä.

Työpajoissa ongelmana on koettu myös se, että koulutuksen järjestäjät ovat saattaneet ohjata työpajoille opiskelijoita, joiden työpajalla saamista palveluista pajat eivät ole kuitenkaan saaneet korvausta. Näiden opiskelijoiden saamat palvelut on siten jouduttu kattamaan pajatoiminnan muista varoista. Lisäksi vaihtelevat käytännöt rahoituksesta sovittaessa ovat vaikeuttaneet pitkäjänteisen yhteistyön muodostumista. Tämä on ollut omiaan lisäämään epä-tietoisuutta toimijoiden kesken.

21. Työpajajakso kestoltaan liian lyhyt moniongelmaisille nuorille

Työpajalle ohjautuu aikaisempaa enemmän nuoria, joiden ongelmat ovat kasautuneet. Näillä nuorilla on enenevässä määrin sellaisia itsetuntoon, sitoutumiseen ja motivoitumiseen liittyviä ongelmia, jotka edellyttävät kokonaisvaltaista nuoren elämäntilanteen tarkastelua. Usein vasta pajalla selviää nuoren ongelmakasauman koko laajuus ja vasta tämän jälkeen on mahdollista määritellä tarkemmin nuoren tarvitseman palvelun kesto ja sisältöä. Useimmiten nämä haasteellisimmat nuoret tarvitsisivatkin nykyistä keskimäärin puolen vuoden kestävästä pajajaksoa pidemmän ajan selviytyäkseen elämässään eteenpäin, esimerkiksi takaisin koulutusjärjestelmän piiriin.

22. Moniammatillinen viranomaisyhteistyö ei toimi riittävän hyvin

Monet oppilaiden/opiskelijoiden ongelmat, jotka ilmenevät perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa, itse asiassa alkavat jo varhain ja merkkejä syrjäytymiskehityksestä on nähtävissä jo esiopetusvaiheessa tai perusopetuksen alaluokilla. Toisilla ongelmat voivat kuitenkin ilmaantua vasta murrosiässä. Jotkin nivelvaiheessa näkyvät ongelmat juontuvat oppilaan/opiskelijan elämän piiristä tai elinoloihin liittyvistä tekijöistä, joihin koululla tai oppilaitoksella ei ole keinoja yksin puuttua. Moniammatillinen yhteistyö ei ole ollut vielä riittävän toimivaa.

Ongelmia yhteistyössä ja tiedonkulussa ilmenee kaikilla hallinnon tasoilla niin organisaatioiden sisällä kuin niiden kesken aina ministeriöistä ja keskusvirastoista alue- ja paikallishallintoviranomaisiin, koulutuksen järjestäjiin ja oppilaitoksiin.

9 Työryhmän ehdotukset ja niiden perustelut

9.1 Koulutustakuun toteutumista kuvaavien tunnuslukujen tarkistaminen

Perusopetuksen päättäneiden välitöntä koulutukseen sijoittumista koskevaa tavoitetasoa tarkistetaan

Työryhmä esittää, että vuonna 2006 tehtävässä kehittämissuunnitelman tarkisteessa koulutustakuun toteuttamiseksi asetettua tavoitetta välittömästi perusopetuksesta jatkokoulutukseen sijoittumiselle tarkistetaan. Uudeksi tavoitteeksi asetetaan, että vuonna 2008 97 % perusopetuksen päättävistä sijoittuu välittömästi lukiokoulutukseen, perustutkintoon johtavaan ammatilliseen koulutukseen, ammatilliseen koulutukseen valmistaviin koulutuksiin tai perusopetuksen lisäopetukseen. Vuodelle 2009 vastaavaksi tavoitteeksi asetetaan 97,5 %.

Perusopetuksesta jatko-opintoihin sijoittumisen tilastointia parannetaan

Työryhmä esittää, että opetusministeriö käynnistää Tilastokeskuksen kanssa välittömästi neuvottelut opetushallinnon alaisten tutkintoon johtamattomien toisen asteen koulutusten saamiseksi henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piiriin siten, että jatkossa perusopetuksen päättävien sijoittumisesta koulutukseen saadaan nykyistä kattavampi ja tarkempi kuva. Tämä edellyttää samalla myös perusopetuksen lisäopetuksen liittämistä vastaavan tilastoinnin piiriin kokonaisuudessaan riippumatta siitä, minkä opetuksen/koulutuksen järjestäjän koulussa/oppilaitoksessa lisäopetusta suoritetaan. Lisäksi työryhmä esittää, että Opetushallitus sisällyttää yhteishakurekisterin tilastoaineistoon tiedot hakeutumisesta ja valituksi tulemisesta myös yhteishaun ulkopuolelle kuuluvaan koulutukseen mukaan lukien valmistavat koulutukset. Yhteishakujärjestelmän uudistamiseen liittyviä ehdotuksia käsitellään tarkemmin jäljempänä.

9.2. Toimenpiteet nivelvaiheen toimivuuden tehostamiseksi

Seuraavassa esitetään niitä toimenpiteitä, joilla työryhmän käsityksen mukaan on mahdollista päästä edellä esitettyihin koulutustakuun tavoitteenasettelun mukaisiin valtakunnan tason määrällisiin tavoitteisiin. Esitettävillä toimenpiteillä pyritään niin ikään nivelvaiheen laajan määrittelyn mukaisesti vaikuttamaan myös siihen, että tavoitteen mukaisesti aloitettu koulutus suoritetaan loppuun opiskelijan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Kehittämistoimenpiteistä osa on valtakunnallisia tehtäviä, josta vastaavat opetusministeriö tai Opetushallitus, osa kuuluu koulutuksen järjestäjille, kouluille ja oppilaitoksille ja osa työpaikoille. Osa tehtävistä suuntautuu laajasti useita eri sektoreita edustaville toimijaverkostoille.

1. Perusopetuksen oppilaiden poissaoloihin puututaan välittömästi

Syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten tunnistamiseksi ja heidän koulunkäyntinsä tukemiseksi kehitetään erilaisia varhaisen puuttumisen keinoja. Oppilaiden poissaoloihin puututaan yhteistyössä kotien kanssa heti poissaolojen ilmaannuttua. Poissaoloissa sovelletaan "nollatoleranssia": kouluissa ei hyväksytä aiheettomia poissaoloja ja niistä tulee asianmukaiset seuraamukset. Erityisesti on kehitettävä vuosiluokkiin sitomattomassa opetuksessa toimivia käytäntöjä poissaolojen seurantaan varten. Tavoitteiden saavuttamiseksi Opetushallitus järjestää valtakunnallista informaatio-ohjausta opetuksen järjestäjille, kouluille ja opettajille.

2. Opettajien perus- ja täydennyskoulutusta kohdennetaan lasten ja nuorten elämäntilanteen ja ongelmien kokonaisvaltaiseen tunnistamiseen ja käsittelyyn

Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa kehitetään opettajien taitoja syrjäytymisen uhkaan viittaavien ongelmien havaitsemiseen ja varhaiseen puuttumiseen jo esiopetuksessa ja perusopetuksen alkuvaiheessa. Luokanopettajien sekä aineenopettajien täydennyskoulutuksessa otetaan lähivuosien painoalueeksi oppimisvaikeuksien ja niihin liittyvien muiden, kuten sosiaalisten tai arjenhallintaan liittyvien ongelmien tunnistaminen sekä ongelmatilanteisiin entistä paremmin soveltuvien opetusmenetelmien hyödyntäminen. Täydennyskoulutuksessa hyödynnetään Stakesin ja koulutuksen kentän asiantuntemusta.

3. Työ- ja käytäntöpainotteisia opetus- ja työskentelymuotoja lisätään perusopetuksessa

Erilaisista syrjäytymiskehitykseen altistavista ongelmista tai oppimisvaikeuksista kärsivien lasten ja nuorten koulunkäynnin ja oppimisen helpottamiseksi perusopetukseen kehitetään toiminnallisia ja työpainotteisia opetus- ja työskentelymuotoja. Tarpeen mukaan tarjotaan myös pienluokkaopetusta. Osa opetuksesta voitaisiin toteuttaa työpaikoilla työtehtäviin niveltävien oppimistehtävien avulla. Oppilaan kannalta katsottuna kysymys on usein räätälöidyistä opinto-ohjelmista. Työelämän asiantuntemusta opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa käytetään muutoinkin nykyistä enemmän hyödyksi. Perusopetuksen työ- ja käytäntöpainotteisen opetuksen lisäämisellä edistetään perusopetuksen loppuun suorittamista, vähennetään vaille päättötodistuksen jäävien määrää ja varmistetaan nivelvaiheen koulutus- ja uranvalinnan onnistumista. Opetushallitus kokoaa kokemukset erilaisista aiheeseen liittyvistä projekteista, kuten esimerkiksi Omaura -hankkeesta.

Koulupudokkaiden aktivointiin perusopetuksessa ja nivelvaiheessa tarvittava lisärahoitus on 5,2 milj. euroa vuodessa.

4. Säädetään perusopetuksen oppilaille oikeus henkilökohtaiseen oppilaanohjaukseen

Riittävän henkilökohtaisen tuen ja ohjauksen turvaamiseksi säädetään perusopetuksen oppilaille oikeus saada henkilökohtaista oppilaanohjausta (keskimäärin kaksi tuntia vuodessa). Tällä turvataan henkilökohtaisen ohjauksen kohdentuminen kaikille perusopetuksen oppilaille. Toisaalta ohjausta voidaan antaa enemmän niille oppilaille, joilla on muita enemmän vaikeuksia tehdä jatkosuunnitelmiaan. Tavoitteena on varmistaa tulevan koulutus- ja uranvalinnan osuvuutta ja ehkäistä siten myöhempää keskeyttämistä. Oppilaanohjauksen lisäämiseen tarvittava lisärahoitus on vuosittain 5 milj. euroa vuodesta 2006 alkaen.

5. Perusopetuksen oppilaanohjauksen sisältöjä ja menetelmiä uudistetaan

Jatko-opintoihin liittyvä oppilaanohjaus on aloitettava jo perusopetuksen 7. vuosiluokalla. Oppilaanohjauksessa opetusmenetelmänä voidaan käyttää oppilaan oman jatko-opintosuunnitelman rakentamista perusopetuksen viimeisten vuosien aikana pitkäkestoisena prosessina, jolloin toiminta tukee oppilaan omaa pohdintaprosessia. Työelämään ja ammatteihin perehtyminen tulee aloittaa asteittain ikäkaudelle soveltuvalla tavalla jo perusopetuksen alkuvaiheesta alkaen. Myös vanhemmat on otettava mukaan oppilaan koulutus- ja uranvalintaa koskeviin keskusteluihin.

Opetuksen/koulutuksen järjestäjiä ja kouluja/oppilaitoksia kannustetaan keskinäiseen yhteistyöhön opintojen- ja uranvalinnanohjauksen suunnittelussa ja käytäntöjen toteutuksessa. Perusopetuksen oppilaanohjauksessa kiinnitetään huomiota myös vapaan sivistystyön oppilaitosten tarjoamiin opintomahdollisuuksiin perusopetuksen rinnalla (esim. kansalaisopistojen opetustarjonta) sekä nivelvaiheessa (esim. kansanopistojen tarjoama lisäopetus). Opetuksen järjestäjiä kannustetaan kehittämään alueellista ohjausyhteistyötä ja sen toimintamuotoja yhteistyössä muiden nuorten ohjauspalveluja tuottavien tahojen, kuten työvoimatoimistojen ja nuorten työpajojen kanssa.

Oppilaanohjauksen kehittämisestä vastaa Opetushallitus ja se liittyy osaltaan valtakunnalliseen oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeeseen.

6. Perusopetuksen lisäopetuksen volyymia lisätään ja se järjestetään joustavasti oppilaiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti

Lisäopetuksen valtakunnalliseksi oppilasmäärätavoitteeksi on asetettu 3 000 lisäopetuspaikkaa, kun oppilasmäärä syksyllä 2004 oli noin 2 350. Noin neljäsosa opiskeli kansanopistoissa. Monilla seutukunnilla kansanopiston tarjoama lisäopetus on ollut ainoa alueella tarjottava lisäopetusmuoto. Lisäopetuksen järjestämiseksi kuntien tulee selvittää yhteistyössä alueittain tai seutukunnittain lisäopetuksen tarve ja laatia suunnitelma siitä, miten lisäopetukseen halukkaille nuorille voidaan tarjota lisäopetuspaikka alueen/seutukunnan omissa oppilaitoksissa tai muualla lisäopetusta tarjoavissa kansanopistoissa.

Lisäopetusta kehitetään siten, että sen aikana hankittua osaamista voidaan nykyistä enemmän tunnustaa ja hyväksilukea toisen asteen koulutuksessa. Samalla mahdollistetaan edelleen oppilaille perusopetuksen arvosanojen korottaminen lisäopetuksen avulla. Lisäopetuksesta tulee voida siirtyä jatko-opintoihin suunnitelmien selkiytyttyä myös kesken lukukauden.

Tämä edellyttää toimivien jaksojärjestelmään perustuvien työjärjestysratkaisujen kehittämistä paikallisesti tai alueellisesti.

Lisäopetus säädetään nuoren subjektiiviseksi oikeudeksi sitä tarvitseville ja samalla velvollisuudeksi kunnille. Kunta- ja palvelurakenteen uudistuksen myötä lisäopetuksen järjestämistä tulee tarkastella laajemmasta alueellisesta näkökulmasta. Näin voidaan turvata lisäopetuksen tarjonta ja saavutettavuus. Arvioitu oppilasmäärän lisäys on noin 650, mistä aiheutuvat lisäkustannukset ovat yhteensä 3,4 milj. euroa vuodessa.

7. Lisäopetukseen hakeutumiselle määriteltyä perusopetuksen päättämistä koskevaa takarajaa pidennetään

Lisäopetukseen oppilaaksi ottamista koskevaa säännöstä muutetaan niin, että lisäopetukseen voidaan ottaa henkilö, joka on saanut perusopetuksen päättötodistuksen samana, edellisenä tai sitä edellisenä vuotena. Muutos on tarpeen niiden nuorten koulutukseen ohjaamiseksi, joiden lisäopetukseen hakeutuminen viivästyy selkiintymättömien jatko-opintosuunnitelmien, epäonnistuneiden hakeutumisprosessien, työttömyysvaiheen tai vaikean elämäntilanteen vuoksi. Esitetty jousto on tarpeen myös joillekin työpajoissa tulevaa koulutusuraansa pohtiville nuorille ja maahanmuuttajanuorille.

8. Lisäopetuksen rahoituksen oppilasmäärälaskennassa otetaan käyttöön kevään ja syksyn tilastointipäivät

Lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa valtiosuuden määräytymiseen vaikuttavien opiskelijamäärien laskentapäivät ovat saman kalenterivuoden tammikuun ja syyskuun tilastointipäivät. Perus- ja lisäopetuksessa käytössä on kahden peräkkäisen vuoden syyskuun tilastointipäivät. Pelkästään syksyn tilastointipäivien soveltaminen ei kannusta lisäopetuksen järjestäjiä ottamaan oppilaita enää syyskuun tilastointipäivän jälkeen, koska opetuksen järjestäjä ei saa tästä oppilaasta lainkaan valtiosuutta. Joustavaa siirtymistä eri järjestäjien kouluita ja oppilaitoksista toiseen voidaan lisätä soveltamalla lisäopetukseen samaa tilastointipäivien rytmiä kuin lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa. Tällöin esimerkiksi kansanopistoissa tai työpajayhteistyössä voidaan lisäopetusta tarjota normaalista lukuvuosirytmistä poiketen ja hyödyntää myös kesäkautta. Lisäopetusta koskevia rahoitussäännöksiä muutetaan tältä osin vastaamaan lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa käytettyä menettelyä.

9. Kansanopistojen perus- ja lisäopetuksen kustannusrakenne ja yksikköhinnan määräytymisperusteiden tarkoituksenmukaisuus selvitetään

Opetusministeriö selvittää kansanopistojen tarjoaman perus- ja lisäopetuksen kustannusrakenteen ja arvioi samassa yhteydessä mahdollisuuden opistojen sijaintipaikasta riippumattoman yhtenäisen yksikköhinnan muodostamiseen. Opistojen nykyisten yksikköhintojen erojen vaikutuksia muun muassa oppilaille tarjottavien ohjaus- ja neuvontapalvelujen järjestämiseen selvitetään samassa yhteydessä.

10. Toisen asteen yhteishakujärjestelmää uudistamalla tehostetaan koulutukseen hakeutumista ja pääsyä

Toisen asteen yhteishakujärjestelmä uudistetaan tavoitteena uuden järjestelmän ja sähköisen

haun käyttöönotto vuoden 2007 aikana. Ehdotuksissa 10. ja 11. esitetään periaatteet ja linjaukset, jotka niveltävät toimivuuden näkökulmasta ovat keskeisiä yhteishakujärjestelmän kehittämässä ja jotka tämän vuoksi on syytä ottaa kehittämistyössä huomioon.

Sähköiset hakulomakkeet tarjoavat mahdollisuuden ajasta ja paikasta riippumattomaan koulutukseen hakeutumiseen. Kuitenkin perusopetuksen päättävien mahdollisimman hyvin onnistunut hakuprosessi edellyttää, että opinto-ohjaaja on vahvasti mukana hakuprosessin eri vaiheissa. Kun uudistuksen myötä perusopetuksen päättävälle voidaan tarjota mahdollisuus täyttää sähköiset hakulomakkeet kiinteänä osana perusopetuksen oppilaanohjausta, vähenee virheellisten hakemusten määrä ja myös kokonaan hakematta jättävien oppilaiden määrä jäänee nykyistä vähäisemmäksi.

Yhteishakuun kuuluvien koulutusten osalta valintaprosessi tulee toteuttaa siten, että hakijan asettamat hakutoiveet tulevat kaikissa tilanteissa huomioon otetuiksi. Mikäli koulutuksen järjestäjä käyttää lukiokoulutuksessa oppilaitosta laajempaa valintayksikköä, se tulee määrittellä yhteishaussa yhdeksi hakutoiveeksi, jolloin hakijalle ei anneta virheellistä käsitystä hakutoiveiden merkityksestä sijoitettaessa opiskelijoita lukiokoulutusta antaviin oppilaitoksiin. Tällöin myöskään oppilaitosta laajempi hakuyksikkö ei aiheuta ongelmia hakutoivejärjestyksen huomioon ottamisessa niiden hakijoiden valinnassa, jotka ovat hakeneet sekä lukio- että ammatilliseen koulutukseen.

Ammatillisessa koulutuksessa tärkeää on turvata mahdollisimman joustavasti alueellisen tarpeen mukaisesti opiskelupaikka niin perusopetuksen samana vuonna tai aikaisemmin päätäneille kuin myös muille ryhmille, kuten ylioppilaspohjalta hakeville tai keskeytyneiden lukio- tai ammatillisten opintojen jälkeen uudelleen koulutukseen hakeutuville. Tämän vuoksi kehitettävän sähköisen hakujärjestelmän toteutuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että koulutuksen järjestäjällä on mahdollisuus asettaa kaikki koulutuksensa tarjolle ilman ennakoon määriteltävää pohjakoulutusvaatimusta. Näin voidaan turvata hakuvaiheessa riittävän monipuolinen tarjonta kaikille ammatilliseen koulutukseen hakeutuville ja vältetään vuosittain hakeutumisvirtojen muuttuessa turhien tyhjiä paikkojen muodostuminen. Erilaisten pohjakoulutusten perusteella ei hakujärjestelmässä tule asettaa rajoituksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiselle ja pääsyyllä. Sitä vastoin erilaisilla pohjakoulutuksilla koulutukseen valituille tulee tehdä henkilökohtaiset osaamisen tunnustamista koskevat suunnitelmat heti koulutuksen alussa siten, että aikaisemmin hankittu osaaminen otetaan huomioon koulutuksen sisällöissä, järjestelyissä ja kestossa.

11. Sähköisellä haku- ja palvelujärjestelmällä tehostetaan

haku- ja valintaprosessien seuranta ja yhteishaun jälkiohjausta

Nykyistä yhteishakujärjestelmää tulee laajentaa ja kehittää kattavaksi sähköiseksi haku- ja palvelujärjestelmäksi siten, että siihen tilastoidaan tiedot kaikista toisen asteen koulutuksesta siitä huolimatta, kuuluuko kyseinen koulutus yhteishakuun tai onko koulutus tutkintoon johtavaa. Kun lisäksi järjestelmään kootaan tiedot kaikista perusopetuksen ja lisäopetuksen päättävistä sekä heidän hakutoiveistaan ja edelleen koulutuksen järjestäjien suorittamista opiskelijavalinnoista, voidaan uudistettua sähköistä hakujärjestelmää käyttää samalla myös perusopetuksen päättävien ohjauksen ja koulutukseen sijoittumisen seurannan työkaluna. Sähköisen järjestelmän avulla toisen asteen koulutuksen järjestäjät voivat nopeasti päivittää valintatiedot järjestelmään, jolloin ne ovat myös niin sovittaessa lähettävän koulun opinto-ohjaajien käytettävissä. Perusopetuksen opinto-ohjaajilla olisi näin ollen reaaliaikainen tieto siitä, ketkä oman koulun perusopetuksen päättäneistä ovat päässeet opiskelemaan ja ketkä ovat vielä ilman opiskelupaikkaa. Vapaille paikoille ohjaaminen voitaisiin suorittaa henkilö-

kohtaisten yhteydenottojen avulla paljon tehokkaammin kuin nykykäytännöllä, jossa koulutuksen ulkopuolelle ensi vaiheessa jääneille lähetetään vaikeasti luettavat tulosteet vapaista opiskelupaikoista.

12. Tehostettua tukea ja ohjausta tarvitsevien nuorten sijoittumista perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen parannetaan henkilökohtaisen jatkokoulutus- ja urasuunnitelman avulla

Tehostettua tukea ja ohjausta tarvitseville perusopetuksen päättävillä nuorilla tulee yhdessä kodin kanssa laatia henkilökohtainen jatkokoulutus- ja urasuunnitelma. Suunnitelmassa sovitaan vastuu- ja yhteyshenkilöt nuoren tueksi, mikäli ongelmia ilmaantuu. Vastuu suunnitelman tekemisestä on oppilaan kotikunnalla opetuksen järjestäjänä ja konkreettinen toteutusvastuu koululla ja siellä luokanvalvojalla tai oppilaanohjaajalla. Oppilashuoltoryhmä voi osallistua tarpeen mukaan suunnitelman tekemiseen. Jatkokoulutus- ja urasuunnitelma tukee koulutustakuun toteutumista käytännössä. Se on laajemman nivelvaiheen siirtymäsuunnittelun työväline ja helpottaa yhteistyötä eri koulutusmuotojen ja viranomaisten välillä.

13. Lukiokoulutuksen tarjontaan ja opiskelijavalintaan kiinnitetään nykyistä enemmän huomiota

Lukiokoulutuksen tarjonnassa koulutuksen järjestäjien tulee nykyistä paremmin ottaa huomioon perusopetuksen päättävien oppilaiden määrä ja edellytykset opinnoista selviytymiseen. Lukiokoulutukseen valittavilla tulee olla riittävät edellytykset ja perusvalmiudet opinnoista suoriutumiseen. Lukiokoulutuksen järjestäjien tulee kantaa nykyistä enemmän vastuuta lukio-opintoihin valittavien lähtötasosta ja huolehtia riittävästä tukitoimista koulutukseen valituille.

14. Lukiokoulutuksen opinto-ohjausta tehostetaan ja opiskelun muuta tukea lisätään

Lukiokoulutuksessa vuosiluokkiin sitomaton opiskelu ja runsas opintojen valinnaisuus edellyttävät opiskelijoilta itsenäisiä ratkaisuja. Opiskelijoiden valmiudet omaan päätöksentekoon ja omiin ratkaisuihin vaihtelevat. Opiskelijoiden opinto-ohjauksen ja opintojen etenemisen tuen tarve on yksilöllistä. Lukion opinto-ohjauksessa tulee kehittää valinnaisia opintokokonaisuuksia, joissa sisältöjen pääpaino on opiskelijoiden henkilökohtaisessa ohjaamisessa ja opiskeluvaikeuksien kehittämisessä. Opiskelijoiden poissaoloihin on myös kyettävä reagoimaan riittävän varhaisessa vaiheessa opiskelun ongelmien kasaantumisen ehkäisemiseksi. Riittävien tukitoimien turvaamista tulee tarkastella laajemmasta alueellisesta näkökulmasta.

15. Maahanmuuttajille kehitetään lukion oppimäärään sisällytettäviä opintovalmiuksia parantavia opintoja

Maahanmuuttajien lukio-opintoja tuetaan järjestämällä kieli- ja opiskelutaitoja parantavia opintoja lukion oppimäärään kuuluvina soveltavina kursseina erityisesti lukio-opintojen alussa. Opetushallitus laatii suunnitelman näistä opinnoista koulutuksen järjestäjien tueksi.

16. Vuonna 2006 käynnistettävän ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen riittävä opiskelijamäärävolyymi ja resursointi turvataan

Vuoden 2006 talousarvioesityksen mukaan perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymiskynnyksen madaltamiseksi ja toisaalta ammatillisen koulutuksen alkuvaiheen keskeyttämisen vähentämiseksi ammatillisen koulutuksen yhteyteen kehitetään ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta, josta opiskelija voi joustavasti siirtyä tutkintoon johtavaa koulutukseen. Koulutus on suunnattu erityisesti sellaisille perusopetuksen päättävillä nuorilla, joilla ei vielä ole riittäviä valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen ja jotka ovat siitä syystä vaarassa jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä. Koulutus vastaa rahoitus- ja muilta järjestelyiltään ammatillisen koulutuksen yhteydessä annettavaa maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta. Koulutus käynnistetään kokeilumuotoisena.

Yksilöllisten tarpeiden mukaan järjestetystä ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavasta ja valmistavasta koulutuksesta on joustavasti mahdollista siirtyä tutkintoon johtavaan koulutukseen. Ohjaava ja valmistava koulutus toisaalta madaltaa niiden perusopetuksen päättävien, jotka ovat jatkokoulutustavoitteistaan vielä epävarmoja, kynnystä hakeutua ammatilliseen koulutukseen ja toisaalta vähentää ammatillisen koulutuksen sisällä vääralle koulutuslalle hakeutumista ja siitä aiheutuvaa alkuvaiheen keskeyttämistä. Ohjaava ja valmistava koulutus palvelee myös niitä tukea ja räätälöityjä opintoja tarvitsevia nuoria, jotka eivät ole kuitenkaan erityisopetuksen tarpeessa.

Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen aloittajatavoitteeksi tulee asettaa 800 aloittajaa koulutuksen käynnistyessä vuonna 2006. Tämän jälkeen aloittajatavoitetta tulee nostaa vuosittain siten, että se on 2 000 vuodesta 2009 alkaen. Ohjaavan ja valmistavan koulutuksen toteuttaminen edellä kuvatussa laajuudessa edellyttää ammatillisen koulutuksen kokonaisopiskelijamäärän tarkistamista valtion talousarvioissa vuosina 2006–2010. Ammatillisen koulutuksen järjestämislupien opiskelijamäärien lisästarve ohjaavan ja valmistavan koulutuksen vuoksi on arviolta noin 150 opiskelijaa vuonna 2006, 500 opiskelijaa vuonna 2007, 700 opiskelijaa vuonna 2008, 850 opiskelijaa vuonna 2009 ja 1 000 opiskelijaa vuodesta 2010 alkaen. Opiskelijamäärän lisäyksestä aiheutuu valtiolle ja kunnille lisäkustannuksia yhteensä arviolta 1,3 milj. euroa toiminnan käynnistyessä vuonna 2006 ja 8,3 milj. euroa toiminnan ollessa täydessä laajuudessaan vuonna 2010. Tästä valtiolle aiheutuva lisärahoitustarve on noin 0,6 milj. euroa vuonna 2006 ja 3,8 milj. euroa vuonna 2010.

17. Ammatillisen koulutuksen opiskelijaksi ottamisen perusteita tarkistetaan

Ammatillisen koulutuksessa voidaan säädösmuutoksin turvata erilaisten ryhmien koulutukseen pääsyä. Tällöin tulee kuitenkin varmistaa, että lisäpisteitä antamalla ei heikennetä entistään sellaisten hakijoitten asemaa, jotka jo muutoinkin ovat koulutusuralta syrjäytymisvaarassa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijaksi ottamisen perusteita on tarpeen muuttaa siten, että tutkintoon johtavaa koulutusta edeltävistä niin sanotuista valmistavista koulutuksista voidaan hyötyä koulutukseen haettaessa vastaavasti kuin perusopetuksen lisäopetuksen suorittamisesta.

**18. Ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen vähentämiseen
tähtävään toimenpideohjelman rahoitusta jatketaan
nykyisen rakennerahastokauden päätyttyä**

Luvussa 7.2. on kuvattu tarkemmin ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen syitä ja niitä toimenpiteitä, joilla viime vuosina on saatu keskeyttämisen suunta laskuun. Keskeyttämisen vähentämiseen tähtäviä toimia on toteutettu Euroopan sosiaalirahaston rahoituksella. Ohjelmakauden päätyttyä toiminnan rahoitus tulee turvata vuodesta 2007 lukien tarpeen mukaisesti määrääjäksi opetusministeriön määrärahakehyksissä. Kehyksen lisäystarve on noin 3 milj. euroa vuodessa.

**19. Ammatillisiin perustutkintoihin kehitetään
tutkinnon osia työelämään johtaviksi poluiksi**

Ammatillisia perustutkintoja kehitetään siten, että ne muodostuvat nykyistä selkeämmin työelämän edellyttämistä toimintakokonaisuuksista. Tutkintojen osakokonaisuudet rakennetaan siten, että yhden tai useamman osakokonaisuuden suorittaminen antaa ammatillisen osaamisen ja pätevyyden työelämän kannalta tarvittaville tehtäväalueille. Tällöin tutkinnon osista on mahdollista koota sellaisia kokonaisuuksia, joita suorittamalla voidaan muodostaa yksilöllisiä polkuja työelämään sellaisille nuorille, joilla ei ole valmiuksia yhtäjaksoisesti suorittaa koko kolmivuotista ammatillista perustutkintoa. Opetusministeriö tekee tarvittavat muutokset ammatillisia perustutkintoja koskevaan opetusministeriön asetukseen ja Opetushallitus vastaavasti opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin.

**20. Ammatillisessa koulutuksessa jatketaan työ- ja
käytännöllispainotteisten opiskelumuotojen sekä yksilöllisten
koulutuspolkujen ja opetusjärjestelyjen kehittämistä**

Käytännöllispainotteisten ja työelämälähtöisten opiskelumuotojen kehittämistä jatketaan edelleen ammatillisessa koulutuksessa. Vähäisen opiskelumotivaation omaavien käden taitoihin suuntautuneiden - monesti poikien - pysyminen koulutuksessa edellyttää, että heidän koulutuksensa ei ala teoriaopinnoilla, vaan ammattitehtäviin tutustuttavalla työvaltaisella opiskelulla. Sitoutuminen ja kiinnittyminen koulutukseen ja oppilaitokseen tapahtuu ensimmäisten opiskeluvuikkojen aikana. Kehittämisvastuu on koulutuksen järjestäjillä. Valtakunnallinen kehittämis-, ohjaus-, seuranta- ja tiedottamisvastuu on Opetushallituksella. Tämä osa-alue on otettava painopistealueeksi uuden rakennerahastokauden ohjelmia laadittaessa.

**21. Ammatillisen koulutuksen opinto-ohjausta,
opiskelijahuoltoa ja muita tukipalveluja lisätään**

Ammatillisen koulutuksen opinto-ohjausta sekä opiskelijoiden tuki- ja neuvontapalveluja lisätään ja kohdennetaan erityisesti niille opiskelijoille, jotka ovat vaarassa keskeyttää opintonsa. Monesti poissaolojen lisääntyminen on merkki, joka saattaa viitata keskeyttämisalttiuden kasvuun. Tämän vuoksi oppilaitoksissa on kyettävä riittävän varhaisessa vaiheessa reagoimaan poissaoloihin. Valtion ammatillisten erityisoppilaitosten riittävä rahoitus turvataan erityisopiskelijoiden määrän kasvaessa. Opetushallitus selvittää opiskelija-asuntolatoiminnan tilan ja resurssien riittävyyden sekä arvioi asuntolatoiminnan merkityksen opinnoista suoriutumiseen. Tässä yhteydessä selvitetään myös kansanopistojen majoituskapasiteetin käyttömahdollisuudet muissa oppilaitoksissa opiskeleville ammatillisen koulutuksen opiskelijoille.

Ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen, opiskelijahuollon ja muiden tukipalvelujen kehittäminen on otettava painopistealueeksi uuden rakennerahastokauden ohjelmia laadittaessa. Opetusministeriö arvioi tämän osa-alueen edellyttämän voimavarojen lisästarpeen valtiontalouden kehyksissä ottaen huomioon myös mainitun opiskelija-asuntolatoimintaa koskevan selvityksen tulokset.

22. Keskeyttämisen vähenemiseen johtaneen menestyksellisen toiminnan näkyvyyttä ammatillisessa koulutuksessa parannetaan

Opetusministeriö ja Opetushallitus käynnistävät vuoden 2005 aikana hankkeen, jossa arvioidaan parhaiten keskeyttämisen torjunnassa onnistuneiden ammatillisen koulutuksen järjestäjien toimintaa ja panostuksia. Arvioinnin tuloksena muodostuu toimivien käytäntöjen malleja erilaisista tavoista, joilla on menestyksellisesti pystytty torjumaan keskeyttämistä oppilaitoksissa. Toimintamallien kokoamisesta tukimateriaaliksi ja levittämisestä kaikkien koulutuksen järjestäjien käyttöön huolehtii Opetushallitus.

23. Toisen asteen opiskelun perusasteen jälkeen aloittavien opintotuen ongelmiin puututaan

Toisen asteen opiskelijoiden opintotukea kehitetään asteittain siten, että opintotuen vähimmäismäärä korotetaan lapsilisän tasolle (vanhempien luona asuvat ja 17-vuotiaat itsenäisesti asuvat), lapsilisän tasoinen opintoraha myönnetään ilman vanhempien tuloihin perustuvaa tarveharkintaa ja lapsilisän suuruinen opintoraha korotetaan enintään kaksinkertaiseksi, jos vanhemmat ovat pienituloisia. Vanhempien tuloraja olisi nykyinen vähävaraiskorotuksen tuloraja korotettuna 15 prosentilla kustannustason nousun perusteella. Ehdotettu 15 prosentin korotus vastaa kustannustason muutosta vuoden 1995 jälkeen.

Esitettyjen kehittämistoimenpiteiden kustannukset muodostuvat nykyisin opintotuen piirissä olevien opiskelijoiden tuen korottamisesta (yhteensä vajaat 45 milj. euroa vuodessa) ja uusien opiskelijoiden tulosta opintotuen piiriin (yhteensä arviolta noin 65–70 milj. euroa vuodessa). Lisämäärärahan tarve on näin ollen yhteensä arviolta 110–115 milj. euroa vuodessa.

24. Aikaisemmin hankittu osaaminen tunnustetaan

Ammatilliseen ja lukiokoulutukseen kehitetään systemaattinen osaamisen tunnustamisjärjestelmä opetusministeriön työryhmämuiston "Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä" (OPM 2004:27) linjausten mukaisesti. Tämä tarkoittaa myös muissa kuin koulutusjärjestelmän mukaisissa oppimisympäristöissä, esimerkiksi työpajoissa, vapaan sivistystyön piirissä, työelämässä tai harrastuksissa hankitun osaamisen tunnustamista. Osaamisen tunnustamista koskevan järjestelmän ja menettelytapojen kehittämisestä vastaa Opetushallitus.

25. Edistetään opiskelijoiden joustavaa siirtymistä koulutusmuodosta toiseen ja koulutuksen järjestäjien yhteistyömuotoja kehitetään edelleen

Opiskelijoiden joustavaa siirtymistä koulutusmuodosta toiseen tehostetaan. Siirtymisen tulee olla mahdollista muulloinkin kuin yhteishaun ajankohtina. Ammatillisen koulutuksen järjes-

tämisessä pitäisi pyrkiä irrottautumaan lukukausittaisesta rytmistä. Opiskelijoiden aikaisemmin hankkiman osaamisen tunnustaminen ja hyväksilukeminen osaksi suoritettavaa tutkintoa toteutetaan pääosin ennen opintojen alkamista.

Lukio- ja ammatillisen koulutuksen yhteistyötä lisätään muun ohella yhteisen opetustarjonnan järjestämisessä. Esimerkiksi lukion matemaattis-luonnontieteellisissä aineissa voidaan hyödyntää ammatillisten oppilaitosten käytännönläheisempiä työskentelymuotoja ja ammatillisen koulutuksen puolelle vastaavasti lukioiden teoreettisten aineiden opettajaresursseja. Opetushallitus kokoaa koulutuksen järjestäjien yhteistoiminnasta saadut mallit ja kokemukset koulutuksen järjestäjien käyttöön tukimateriaaliksi.

26. Vapaan sivistystyön oppilaitosten tarjoamia mahdollisuuksia nuorten opiskelun tukemisessa hyödynnetään nykyistä paremmin

Kouluja, oppilaitoksia ja kansalaisopistoja kannustetaan toimimaan yhdessä niin, että etenkin kansalaisopistojen taideaineiden ja käden taitojen aineiden tarjontaa nuorille voidaan hyödyntää muun koulutuksen rinnalla.

Kansanopistojen tarjontaa erityisesti lisäopetuksen ja muille kuin oppivelvollisille tarkoitetun perusopetuksen osalta on hyödynnettävä nykyistä paremmin. Kansanopistojen järjestämässä opetuksessa vahvuudet ovat opiston internaattiluonne, opiskelun intensiivisyys ja opiston muun tarjonnan (mm. harrastusaineiden) hyödyntämismahdollisuudet.

Vapaan sivistystyön toimijoiden ohjauksessa on tarkoituksena lisätä aliedustettujen kansalaisryhmien osallistumista koulutukseen. Kansanopistoissa kehitetään tähän liittyen oppinollista kuntoutusta. Tämä kehitystyö antaa mahdollisuuksia suunnitella opetustarjontaa myös syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Kansanopistojen tulee lisätä yhteistyötä myös työpajojen kanssa puheena olevan kohderyhmän koulutuksessa, ohjauksessa ja kuntoutuksessa. Kansanopistot voivat tarjota työpajoilla toimiville nuorille erityyppisiä opintojaksoja, auttaa pajanuorten majoituskysymyksissä ja tehdä yhteistyötä pajojen kanssa myös lisäopetuksen järjestämisessä.

27. Nuorten työpajatoiminnan mahdollisuuksia koulutuksen järjestämisessä hyödynnetään nykyistä paremmin

Nuorten työpajojen sekä perus- ja lisäopetuksen, ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen järjestäjien yhteistyössä oleellista on keskittyä niihin nuoriin, jotka keskeyttävät perusopetuksen suorittamisen, eivät ole sijoittuneet perusasteen jälkeiseen koulutukseen tai jotka ovat keskeyttäneet opintonsa toisen asteen koulutuksessa. Näiden nuorten koulutusuran tukemiseksi on kehitettävä malleja ja käytäntöjä, joissa nuoret voivat liikkua tarpeen mukaan hyvin joustavasti opetuksen/koulutuksen järjestäjän koulujen/oppilaitosten ja työpajan välillä. Erityisesti koulutuksen järjestäjien tulee tällöin kiinnittää huomiota työpajoilla koulutuksen aikana tai sitä ennen hankitun osaamisen tunnustamis- ja hyväksilukemiskäytäntöihin.

28. Opetuksen/koulutuksen järjestäjän ja työpajan yhteistyön tulee perustua sopimukseen

Opetuksen/koulutuksen järjestäjän ja työpajan ylläpitäjän tulee laatia yhteistyönsä pohjaksi sopimus, jossa määritetään yhteistyön muodot, vastuut sekä työpajalta tai opetuksen/koulutuksen järjestäjältä ostetun palvelun korvaus. Tämän sopimuksen lisäksi on syytä tehdä erikseen sopimus jokaisesta oppilaasta/opiskelijasta, joka lähetetään koulusta/oppilaitoksesta työ-

pajalle. Tämä asiakaskohtainen sopimus määrittää muun muassa tavoitteet, jotka pyritään työpajajaksolla saavuttamaan ja työpajajakson keston.

29. Työpajajakson pituus tulee voida määritellä nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaisesti

Työpajajakso alkaa uuden pajalaisen elämäntilanteen kartoituksella. Tämän jälkeen työpajajakso voidaan suunnitella nuoren tarpeen mukaan räätälöidysti ja arvioida tarvittavan toiminnan kesto. Työpajoille asiakkaita lähettävien tahojen ja työpajojen tekemissä palvelun tuottamista koskevissa sopimuksissa tämä voidaan ottaa huomioon. Haasteellisten nuorten kohdalla pajajakson kesto joudutaan toisinaan tarkistamaan pajajakson aikanakin.

30. Lasten ja nuorten hyvinvointia ja elinoloja koordinoimaan perustetaan yhteistyöryhmiä

Oppilaiden ja opiskelijoiden ongelmat ja opiskelun keskeyttäminen johtuvat usein koulun/oppilaitoksen ulkopuolisista, nuoren elämäntilanteeseen tai elinoloihin jo pitkään vaikuttaneista asioista. Nuorten kouluttautumismahdollisuudet, siirtyminen koulutusasteelta toiselle, työllistyminen, asuminen ja vapaa-aika liittyvät nuoren elämässä kokonaisuudeksi, josta kotikunnan tulee ottaa vastuu. Kuntien tulee muodostaa kunnallisia tai seutukunnallisia laaja-alaisia yhteistyöryhmiä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja elinolojen kehittämiseksi ja seuraamiseksi. Moniammatillisen verkostoyhteistyön ja yhteistyöryhmien kehittämisessä lähtökohtana ovat kunta-, seutukunta- tai muutoin aluetasolla jo toimivat ja hyviksi havaitut yhteistyömallit. Kokonaisvaltainen asioiden tarkastelu ja suunnittelu eri toimijoiden kesken lisää palvelujen laatua, helpottaa yhteistyötä ja säästää resursseja. Yksittäisillä viranhaltijoilla ei aina ole riittävästi selvillä kaikki kuntansa palvelut, joista voi olla nuorelle hyötyä. Yhteistyöryhmä lisää palvelujen tunnettuutta ja niiden kehittämistä todellisia tarpeita vastaaviksi ja mahdollistaa samalla varhaisen puuttumisen lapsen ja nuoren vaikeuksiin.

Moniammatillista viranomaisyhteistyötä lisätään ja tehostetaan myös muilla hallinnon tasoilla. Erityisesti on tarpeen lisätä yhteistyötä ja tiedonkulkua opetusministeriön yleissivistävän koulutuksen yksikön, ammatillisen koulutuksen yksikön, aikuiskoulutusyksikön ja nuorisoyksikön välillä.

Lähteet

- Aunola, U. & Ruuskanen, L. (2004): Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus. Tilannekatsaus lukuvuodesta 2003–2004. Opetushallitus, ammatillisen koulutuksen linja. Moniste.
- Haapakorpi, A. (2005): Tutkimus ammatilliseen koulutukseen aktivoivista ja keskeyttämistä ehkäisevistä tavoite 3 -ohjelman mukaisista ESR -projekteista. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. (vielä julkaisematon)
- Innovatiiviset työpajat ammatillisissa oppilaitoksissa. ESR -projektin loppuraportti. Moniste 5/2002. Opetushallitus.
- Kupari, P. & muut (2004): Nuoret osajat. PISA 2003 -tutkimuksen ensituloksia. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
- Korkeakoski, E. (toim.) (2005): Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa. Osaraportti 1: Arviointiraportti. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 8. Jyväskylän yliopisto.
- Leinonen, T. & Pekkala, T.: Kannattaako työpajatoiminta? Tutkimus työpajojen taloudellisesta ja sosiaalisesta toiminnasta. Opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja nro 12/2001.
- Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Määräys 3/011/2004. Opetushallitus.
- Niittymäki, T. (2005): Selvitys vuonna 2005 perusopetuksen päättävistä oppilaista, jotka eivät hakeneet opiskelupaikkaa kevään toisen asteen yhteishaussa. Nuorten osallisuushanke. Opetushallitus.
- Mehtäläinen, J. (2005): Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11. Jyväskylän yliopisto.
- Numminen, U. & muut (2002): Opinto-ohjauksen tila 2002. Opetushallitus. Helsinki.
- Nuorten työpajatoiminta. Lapin lääninhallitus, nuorisotoimi (toim.). Julkaistaan loppuvuodesta 2005.
- Ohjeet kotitalousopetuksesta (talouskoulu). Moniste 22/2000. Opetushallitus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Määräys 1/011/2004. Opetushallitus.
- Pylvänäinen, R. (2002): Perusopetuskyseilyn tulosten koontia. Julkaisematon moniste. Suomen kansanopistoyhdistys.
- Vehviläinen, J. (2003): Selvitys innopajojen toiminnasta. Ammatilliseen koulutukseen aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen. Tavoite 3 -ohjelman ESR -projektien loppuraportti 2000–2003. Opetushallitus.

Taulukko 12. Ammatillisen peruskoulutuksen ja lukiokoulutuksen uudet opiskelijat suhteessa perusopetuksen päättävään ikäluokkaan maakunnittain vuonna 2004 ¹⁾

Koulutuksen sijaintimaakunta	Perusopetuksen päättävä ikäluokka		Ammatillinen peruskoulutus ²⁾		Lukiokoulutus ³⁾		Toinen aste yhteensä	
	16-vuotiaat	%-osuus koko maan ikäluokasta	uudet opiskelijat	uudet opisk. suhteessa 16-vuotiaiden ikäluokkaan	uudet opiskelijat	uudet opisk. suhteessa 16-vuotiaiden ikäluokkaan	uudet opiskelijat	uudet opisk. suhteessa 16-vuotiaiden ikäluokkaan
Uusimaa	15 630	24,2%	9 187	58,8%	9 979	63,8%	19 166	122,6%
Kanta-Häme	2 021	3,1%	1 905	94,3%	981	48,5%	2886	142,8%
Päijät-Häme	2 321	3,6%	1 982	85,4%	1 263	54,4%	3 245	139,8%
Kymenlaakso	2 191	3,4%	1 748	79,8%	1 058	48,3%	2 806	128,1%
Etelä-Karjala	1 625	2,5%	1 149	70,7%	793	48,8%	1 942	119,5%
Itä-Uusimaa	1 185	1,8%	639	53,9%	556	46,9%	1 195	100,8%
Varsinais-Suomi	5 350	8,3%	3 558	66,5%	2 889	54,0%	6 447	120,5%
Satakunta	2 783	4,3%	2 416	86,8%	1 487	53,4%	3 903	140,2%
Pirkanmaa	5 487	8,5%	3 806	69,4%	2 946	53,7%	6 752	123,1%
Keski-Suomi	3 506	5,4%	2 660	75,9%	1 856	52,9%	4 516	128,8%
Etelä-Pohjanmaa	2 646	4,1%	2 155	81,4%	1 352	51,1%	3 507	132,5%
Pohjanmaa	2 240	3,5%	1 603	71,6%	1 201	53,6%	2 804	125,2%
Keski-Pohjanmaa	990	1,5%	1 031	104,1%	538	54,3%	1 569	158,5%
Etelä-Savo	2 036	3,2%	1 614	79,3%	1 131	55,6%	2 745	134,8%
Pohjois-Savo	3 360	5,2%	2 635	78,4%	1 799	53,5%	4 434	132,0%
Pohjois-Karjala	2 241	3,5%	1 715	76,5%	1 137	50,7%	2 852	127,3%
Pohjois-Pohjanmaa	5 160	8,0%	4 381	84,9%	2 776	53,8%	7 157	138,7%
Kainuu	1 189	1,8%	715	60,1%	683	57,4%	1 398	117,6%
Lappi	2 552	4,0%	2 423	94,9%	1 487	58,3%	3 910	153,2%
Manner-Suomi yhteensä	64 513	100,0%	47 322	73,4%	35 912	55,7%	83 234	129,0%

1) Lähde: Tilastokeskus. Sisältää vain opetushallinnon alaisen koulutuksen.

2) Sisältää vain oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen perustutkintoon johtavan koulutuksen.

3) Ei sisällä aikuisten opetussuunnitelman mukaisesti järjestetyn koulutuksen uusia opiskelijoita.

Taulukko 14. Ammatilliseen koulutukseen ensisijaisesti hakeneet ja valitut kevään 2005 yhteishaussa koulutus- ja opintoaloittain

Koulutusala ja opintoala	Ensisijaiset hakijat	Kaikki valitut	joista poikia	Ensisijaiset hakijat/ kaikki valitut	Poikien osuus valituista
Humanistinen ja kasvatusala	1 492	671	100	2,2	14,9%
Kielitieteet	175	67	2	2,6	3,0%
Opetus- ja kasvatustyö	571	239	9	2,4	3,8%
Vapaa-aika- ja nuorisotyö	746	365	89	2,0	24,4%
Kulttuuriala	5 410	2 669	772	2,0	28,9%
Käsi- ja taideteollisuus	2 297	1 534	354	1,5	23,1%
Viestintä ja informaatiotieteet	3 113	1 135	418	2,7	36,8%
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	4 357	4 172	1 443	1,0	34,6%
Liiketalous ja kauppa	4 357	4 172	1 443	1,0	34,6%
Luonnontieteiden ala	2 219	1 839	1 490	1,2	81,0%
Tietojenkäsittely	2 219	1 839	1 490	1,2	81,0%
Tekniikan ja liikenteen ala	18 034	16 731	13 628	1,1	81,5%
Arkkitehtuuri ja rakentaminen	4 638	3 162	3 026	1,5	95,7%
Kone-, metalli- ja energiatekniikka	1 711	2 583	2 483	0,7	96,1%
Sähkö- ja automaatiotekniikka	3 638	3 715	3 563	1,0	95,9%
Graafinen ja viestintätekniikka	403	333	143	1,2	42,9%
Elintarvikeala ja biotekniikka	540	625	138	0,9	22,1%
Prosessi-, kemian - ja materiaalitekniikka	2 085	2 074	1 211	1,0	58,4%
Tekstiili- ja vaatetustekniikka	653	664	17	1,0	2,6%
Ajoneuvo- ja kuljetustekniikka	3 728	3 159	2 803	1,2	88,7%
Muu tekniikan ja liikenteen alan koulutus	638	416	244	1,5	58,7%
Luonnonvara- ja ympäristöala	2 455	2 198	957	1,1	43,5%
Maatilatalous	1 391	1 000	289	1,4	28,9%
Puutarhatalous	393	477	78	0,8	16,4%
Kalatalous	24	28	25	0,9	89,3%
Metsätalous	503	521	500	1,0	96,0%
Luonto- ja ympäristöala	144	172	65	0,8	37,8%
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	10 171	5 012	358	2,0	7,1%
Sosiaali- ja terveysala	6 024	3 566	320	1,7	9,0%
Hammaslääketiede ja muu hammashuolto	36	24	4	1,5	16,7%
Farmasia ja muu lääkehuolto	399	105	5	3,8	4,8%
Kauneudenhoitoala	3 712	1 317	29	2,8	2,2%
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	6 214	6 222	1 460	1,0	23,5%
Matkailuala	938	864	110	1,1	12,7%
Majoitus- ja ravitsemisala	4 840	4 615	1 289	1,0	27,9%
Kotitalous- ja kuluttajapalvelut	374	667	49	0,6	7,3%
Puhdistuspalvelut	62	76	12	0,8	15,8%
YHTEENSÄ	50 352	39 514	20 208	1,3	51,1%

Liite 3.

Taulukko 16. Perusopetuksen vuonna 2003 päättäneiden välitön sijoittuminen koulutukseen maakunnittain ¹⁾

Perusopetuksen sijaintimaakunta	Perusopetuksen päättäneet 2003 %	Lukiokoulutukseen sijoittuneet %	Ammatilliseen koulutukseen sijoittuneet %	Ei jatkanut välittömästi toisella asteella ²⁾ %
Koko maa yhteensä	60 834	33 512	22 483	4 839
Uusimaa	14 144	8 840	3 858	1 446
Itä-Uusimaa	1 096	569	430	97
Varsinais-Suomi	4 876	2 650	1 929	297
Satakunta	2 777	1 497	1 135	145
Kanta-Häme	1 924	1 009	801	114
Pirkanmaa	4 883	2 661	1 895	327
Päijät-Häme	2 210	1 137	830	243
Kymenlaakso	2 108	1 027	940	141
Etelä-Karjala	1 530	757	674	99
Etelä-Savo	1 997	1 078	769	150
Pohjois-Savo	3 091	1 663	1 160	268
Pohjois-Karjala	2 126	1 164	835	127
Keski-Suomi	3 104	1 652	1 178	274
Etelä-Pohjanmaa	2 494	1 287	1 066	141
Pohjanmaa	2 158	1 119	937	102
Keski-Pohjanmaa	1 014	584	368	62
Pohjois-Pohjanmaa	5 294	2 727	2 121	446
Kainuu	1 169	600	497	72
Lappi	2 489	1 437	916	136
Maakunta tuntematon	350	54	144	152

1) Lähde: Tilastokeskus. Ei sisällä Ahvenanmaata.

2) Huom! Ei jatkajiin sisältyvät myös perusopetuksen lisäopetukseen sijoittuneet.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-485-032-X

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet
PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)
00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet
puhelin / telefon (09) 7010 2363
faksi / fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi